

desembre 2008 número 2

Apunts de seguretat

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Secretaria de Seguretat

**Secretaria de Seguretat
Gabinet de Seguretat**

Consell de Redacció:

**Ferran Alonso
Josu Gondra
Francesc Guillén
Rosa Mur
Jesús Solores**

Secretaria de Redacció:

**Ferran Alonso
Rosa Mur**

Assessorament i correcció lingüística:

Judith Vilar Roca

Apunts de Seguretat

ISSN 2013-2913

**Les idees i opinions que s'expressen en aquests capítols,
com en la resta de números d'Apunts de Seguretat, són
responsabilitat dels seus autors o autores, i no necessàriament
les comparteixen els membres del consell de redacció.**

Apunts de Seguretat

Índex- Número 2- Desembre de 2008

PRESENTACIÓ

Presentació 1

ARTICLES

L'arribada de nous grups juvenils a Catalunya. Evolució i tractament policial 3

Santi Herrero

Radiografia de les presons catalanes: reclusos i origen..... 19

David Royo

El finançament del terrorisme d'ideologia gihadista..... 27

Salvador Giné

Àmbits i línies de treball per a la detecció i prevenció de la radicalització violenta (I) 45

Ferran Alonso

Algunes reflexions sobre convivència, educació i valors 63

Enric Sánchez

RESSENYA LITERÀRIA

La prostitució a Suècia i als Països Baixos Regulació legal i comparativa de Polítiques públiques 81

Resum i adaptació al català de Mònica Solé de l'informe encarregat pel Ministeri de Justícia Norueg "Purchasing Sexual Services in Sweden and the Netherlands" dirigit per Ulf Stridbeck

COL·LABORA AMB APUNTS DE SEGURETAT!

Col·labora amb Apunts de Seguretat 97

PRESENTACIÓ

La Secretaria de Seguretat presenta el segon número de la revista *Apunts de Seguretat* amb la voluntat de consolidar un projecte que vol contribuir a millorar el coneixement dels professionals de la seguretat sobre temàtiques d'especial interès i també a enfortir els lligams i la col·laboració entre responsables polítics i tècnics i especialistes del món acadèmic, social i policial.

Apunts de Seguretat és una eina clau en aquest procés atès que permet tant fer la difusió d'aquests continguts com anar copsant i posant en relació i contacte periòdic els professionals i màxims responsables de la seguretat a Catalunya, a través de la xarxa virtual que es va generant amb la consolidació d'aquest projecte.

En relació amb la tasca divulgativa, és especialment rellevant destacar la voluntat que aquest mitjà serveixi també per difondre textos bàsics sobre seguretat que, per motius diversos, són desconeguts a Catalunya. Amb aquesta voluntat, es destinarà una secció fixa de la revista dedicada a analitzar, comentar, traduir o reproduir aquests textos. A banda d'aquesta secció, la tasca de difusió preveu garantir la distribució periòdica d'aquelles informacions rellevants aparegudes sobre temàtiques d'especial interès per als professionals del món de la seguretat, com són l'àmbit del crim organitzat, l'àmbit penitenciari, els canvis jurídics o legislatius, la violència masclista, les bandes juvenils, el terrorisme o l'organització de la convivència i el civisme i, també, l'anàlisi de dades estadístiques o policials noves o d'especial interès. La voluntat és, en tots els casos, que l'enfocament de l'anàlisi s'orienti a afavorir una tasca diària més eficaç i eficient dels professionals de la seguretat, tant des d'un punt de vista preventiu com reactiu, lligant l'anàlisi teòrica amb la vessant d'aplicació pràctica i aportant, en la mesura que sigui possible, reculls de bones pràctiques i/o propostes de millora.

En relació amb la tasca de consolidació d'un grup virtual de professionals de la seguretat, és oportú insistir en el fet que *Apunts de Seguretat* és un projecte que s'elabora a partir del treball de l'equip estable de professionals que hi ha darrere, però que espera i requereix la col·laboració de totes i tots vosaltres, ja sigui amb comentaris i propostes de millora sobre el treball realitzat, com també amb suggeriments sobre temes concrets que considereu interessant que s'hi puguin tractar o bé amb propostes de sinopsis de capítols que vosaltres mateixos proposeu poder-hi desenvolupar.

És voluntat de la Secretaria de Seguretat que al llarg del proper any *Apunts de Seguretat* tingui una edició trimestral i que, a banda dels números ordinaris, es puguin fer monogràfics sobre temàtiques concretes quan es cregui convenient.

En aquest sentit, podem avançar que està previst que ben aviat rebeu el primer monogràfic de la revista, que tindrà com a eix vertebrador el tema dels Indicadors de Seguretat, dels quals es farà una anàlisi tant des d'un punt de vista teòric com pràctic, exemplificant com s'entenen i estudien a diferents territoris propers –Catalunya, Espanya, França i el Regne Unit.

Pel que fa al contingut del número 2 d'*Apunts de seguretat*, s'hi analitza, en primer lloc, l'arribada de nous grups juvenils a Catalunya i la manera com la Policia de la Generalitat– Mossos d'Esquadra ha conceptualitzat i tractat aquest fenomen. Tot seguit, es fa una aproximació a la realitat actual de les presons catalanes, així com a la manera com ha anat canviant tant el volum com el perfil dels reclusos. En relació amb el fenomen del terrorisme d'ideologia gihadista, es presenten dos articles que exposen, respectivament, com darrerament han anat canviant les estratègies de finançament de les activitats d'aquests grups, i algunes estratègies que poden contribuir a detectar-ne i prevenir-ne la radicalització violenta en diferents àmbits. Finalment, en relació amb temes d'abast social més general, s'aporten un seguit de reflexions sobre l'educació i els valors de la societat actual i com aquests poden afectar la convivència. El darrer capítol de la revista és una traducció-adaptació d'un document del Ministeri de Justícia i Policia noruec que permet comprendre les conseqüències de dos models contraposats de regulació del fenomen de la prostitució, com són els models de Suècia i dels Països Baixos.

Des de la Secretaria de Seguretat esperem que aquests temes siguin del vostre interès i restem a la vostra disposició, a través de la secretaria de redacció, per tal que tothom qui ho vulgui ens faci arribar suggeriments i aportacions per tal de consolidar aquest projecte i anar millorant-ne la qualitat.

L'ARRIBADA DE NOUS GRUPS JUVENILS A CATALUNYA. EVOLUCIÓ I TRACTAMENT POLICIAL¹

Santi Herrero

Resum

En els darrers anys ha aparegut a Catalunya un nou tipus de grups juvenils. Les dinàmiques violentes d'alguns d'aquests grups i dels seus membres han fet que la Policia de la Generalitat–Mossos d'Esquadra (PG-ME) hagi hagut de dedicar part dels seus recursos a conèixer-los. Aquest article pretén mostrar els resultats de l'experiència en el tractament dels nous grups juvenils organitzats i violents (NGJOV) des d'aquest cos policial.

Una de les motivacions per documentar i deixar constància d'aquesta experiència de treball és la manca gairebé absoluta d'investigacions científiques sobre el fenomen dels grups juvenils, bandes, *pandilles* o *gangs* a Catalunya i Espanya.

En primer lloc, es desglossa el concepte de *nous grups juvenils organitzats i violents* (NGJOV) per saber a quins tipus de grups ens referim. A continuació, s'explica, a grans trets, l'evolució d'aquests grups a Catalunya i quin és el tractament que la PG-ME ha fet dels grups. Finalment, s'exposen alguns reptes de futur.

Paraules clau

joves, grups, violència, policia, Catalunya

1. Introducció

Entre el final del 2002 i el començament del 2003 es va detectar la presència d'un nou tipus d'agrupacions juvenils a la ciutat de Barcelona. Uns mesos més tard, aquests grups van adquirir ressò públic per l'assassinat de Ronny Tapias. Des d'aquell moment fins avui dia, aquest nou (per a nosaltres) tipus d'agrupacions juvenils ha crescut ràpidament a Catalunya i Espanya, però encara està lluny de la dimensió que té als llocs on prèviament havia nascut (els Estats Units) i evolucionat (l'Amèrica Llatina).

¹ Aquest text està basat en la ponència presentada per l'autor al XV Congrés Mundial de la Societat Internacional de Criminologia, celebrat a Barcelona del 20 al 25 de juliol de 2008.

Aquests grups es manifestaven esporàdicament amb accions violentes. Això va fer que la PG-ME comencés, des d'aquell moment, a estudiar-los, conèixer-los i, com a cos policial, prevenir la comissió de nous il·lícits i actuar quan es produïen infraccions.

2. El concepte de nous grups juvenils organitzats i violents (NGJOV)

Un dels problemes més grans en el tractament d'aquests grups és la manca d'un concepte unificat. Aquesta apreciació es va detectar des de les primeres aproximacions als grups, ja que estava present tant en multitud d'estudis científics als Estats Units com en els diferents tipus de grups que es cataloguen amb les etiquetes de *gang*, *youth gang*, *street gang*, etc. Tenint això en compte, s'ha intentat establir un concepte que fos útil. Havia de ser molt més precís que els termes *banda* o *pandilla*, que en el nostre entorn contenen una càrrega semàntica associada a altres tipus de grups (delinqüencials o d'amics). En un començament es va utilitzar la definició de *gang* (el concepte més utilitzat en el context americà), donada per James C. Howell²: Una *banda juvenil* es concep com una associació autoformada per iguals amb les característiques següents:

- un nom de banda i una simbologia identificables
- un lideratge identificable
- un territori geogràfic
- un patró de reunions regular
- accions col·lectives per dur a terme activitats il·legals

A aquesta definició s'afegeixen dues característiques destacades per Malcolm W. Klein:

- la permanència en el temps
- un cert grau d'estructura i organització

Partint d'aquesta definició i d'altres,³ i tenint en compte que el context en què s'ha d'utilitzar no és l'americà sinó el català, el concepte es va anar perfilant fins arribar al de **nous grups juvenils organitzats i violents (NGJOV)**. Amb aquesta definició s'intenten resumir i concretar els aspectes següents:

---

² HOWELL, JAMES C. *Youth Gangs*, OJJDP Fact Sheet. Desembre 1997. www.iir.com/nygc/acgp/bulletins/YouthGangs.pdf.

³ Una altra referència serien les característiques de les cinc estructures de *Street Gangs* que dona KLEIN a "Resolving the Eurogang Paradox" a KLEIN, MALCOLM W.; KERNER, HANS-JÜRGEN; MAXSON, CHERYL L. I WEITEKAMP, ELMAR G.M. *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Springer, 2000.

- *Grups juvenils*. Molts cops anomenats també *bandes o pandilles*. El concepte de grup és prou ampli per encabir-hi les diferents magnituds que poden adoptar, des dels més majoritaris amb centenars de membres fins als subgrups o altres agrupacions més minoritàries amb unes desenes d'integrants. Implica la identificació amb un nom de grup i, fins i tot, amb un subgrup (*capítol, pueblo, clics*, etc.) i amb una simbologia (emblemes, gesticulacions, colors, tatuatges, grafitis, expressions, etc.). Amb el concepte *juvenil* es vol encabir les dues vessants legals de majors i menors d'edat.
- *Organitzats*. Tenen una estructura interna amb una definició i jerarquia que varia en funció dels grups. Aquesta estructura es reforça amb una normativa interna que normalment està associada a la disciplina del grup. També tenen la figura d'un cap o líder que dóna indicacions que s'han d'obeir. Mantenen reunions periòdiques, normalment en espais públics. Tendeixen a fer-se veure i notar en uns determinats espais públics i zones d'oci.
- *Violents*. Els joves acostumen a tenir una actitud violenta respecte de persones que amenacen la seva integritat, la del grup o la dels seus companys. Aquestes disputes acostumen a ser amb membres d'altres grups, persones del seu entorn més immediat o, fins i tot, persones del seu mateix grup amb qui entren en conflicte.
- *Nous*. Aquests grups recentment apareguts adopten els models de comportament de les anomenades pandilles a Amèrica Llatina i els Estats Units d'Amèrica.

Aquests nous grups tenen una manca, gairebé absoluta, de rerefons o motivació ideològica. Això els diferencia d'altres grups juvenils violents ja existents, com els grups d'extrema dreta i extrema esquerra.

D'aquestes característiques, la violència exercida pels grups és la que fa que les forces i cossos de seguretat hagin de destinar part dels seus recursos a conèixer-los. L'objectiu d'aquest coneixement ha de ser, en tot moment, ajudar a prevenir que es cometin nous fets delictius (siguin o no violents) i esclarir aquells il·lícits que s'hagin pogut produir.

Aquests grups són popularment coneguts com a *bandes llatines*, però aquest concepte és inexacte. Per una banda, perquè no tots els membres del grup són d'origen llatinoamericà; malgrat que en són la majoria, cada cop s'hi incorporen més joves catalans i d'altres procedències. Per altra banda, aquest tipus de grups segueixen un model nord-americà. El concepte *bandes llatines*, tot i que és més popular, pot generar un gran efecte estigmatitzador.

3. Els nous grups juvenils organitzats i violents a Catalunya

El 14 de febrer 2000 és la data en què l'*Almighty Latin King and Queen Nation*, la Totpoderosa Nació dels Reis i Reines Llatines, dona com a oficial del seu establiment a Madrid. El líder i fundador d'aquell primer capítol a Espanya, Eric Javier Velastegui, àlies King Wolverine, actualment compleix condemna de privació de llibertat per diversos delictes (agressió sexual, robatoris amb violència i detenció il·legal).

A Catalunya es té constància de la presència de membres dels Latin Kings des de mitjan l'any 2002. Des d'un primer moment estaven clarament vinculats a l'Equador, d'on eren originaris aquests primers membres i molts dels actuals. Amb el temps, també han establert alguns vincles amb els Estats Units, on va sorgir i evolucionar el grup.

Malgrat que es van establir a Barcelona, no se'ls va veure públicament fins més endavant, després de la mort de Ronny Tapias el 28 d'octubre del 2008. Abans d'aquest assassinat, algun diari ja n'havia parlat,⁴ però va ser aquella tardor quan els mitjans de comunicació, en massa, van fer-se'n ressò i gran part de la societat va prendre consciència de la seva existència.

Abans d'aquest fet dramàtic, una unitat de la policia catalana ja havia començat a estudiar a fons el fenomen. Entre el final del 2002 i la primavera del 2003, la Guàrdia Urbana de Barcelona i la Unitat de Menors dels Mossos d'Esquadra van elaborar sengles informes en què parlaven de menors que, amb el nom de Latin Kings, actuaven en grup i manifestaven un seguit de conductes violentes.

Durant els anys 2003 i 2004 es va anar descobrint la presència de diverses bandes, fonamentalment Latin Kings i Ñetas, però també Rancutas, Màsters, Vatos Locos i altres. A poc a poc es va anar coneixent (en diferents graus) el seu origen, la seva història i les seves característiques. I no només es va saber que arreu del continent americà existien

---

⁴ "Una perillosa banda juvenil posa en alerta la policia a Barcelona". *El Periódico de Catalunya*, 10 de setembre de 2003.

aquests grups, sinó també molts altres. De la mateixa manera, es començava a albirar la gran quantitat d'estudis elaborats en aquell continent i el fet que en aquesta banda de l'Atlàntic⁵ gairebé no existissin estudis d'aquesta mena.

Com que es tractava d'un fenomen eminentment urbà i que prenia Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat com a nuclis d'actuació, no és estrany que fos l'Ajuntament de Barcelona qui donés un pas important per conèixer els grups i, especialment, la situació personal dels joves que els formaven. La Direcció dels Serveis de Prevenció d'aquest Ajuntament va donar aquest pas el novembre del 2004 en encarregar al Consorci Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU) una investigació sobre noves formes de sociabilitat dels joves procedents de Barcelona, que va dirigir l'antropòleg de la Universitat de Lleida Carles Feixa. Els resultats d'aquesta investigació van ser presentats un any més tard (novembre del 2005) al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.⁶ En aquella presentació membres de Latin Kings i Ñetas van manifestar la seva voluntat de formar sengles associacions.

S'ha de fer esment de l'efecte d'aquesta investigació en l'evolució dels grups i en la percepció que en té la societat. En aquest temps, *alguns*⁶ membres d'aquests dos grups van entrar en contacte amb els investigadors, amb els serveis socials i amb organismes com l'Institut de Drets Humans de Catalunya. Van aprofitar aquesta aproximació per replantejar-se la seva relació amb la societat catalana, que els percebia com un perill per a la convivència, condicionada pel referent de les notícies de successos presumptament relacionats amb aquests grups.

Fruit d'aquest procés, van decidir formar sengles associacions i, com a tals, es van inscriure a la Guia d'Entitats del Departament de Justícia de Catalunya⁷: l'*Organización Cultural de Reyes y Reinas Latinos de Catalunya*, el juliol del 2006, i l'*Asociación sociocultural, deportiva y musical de Ñetas*, el març del 2007.

---

⁵ En l'àmbit europeu existia *Eurogang*, que es defineix com una xarxa de treball temàtica per a la recerca comparativa i multimetòdica sobre grups juvenils violents. Està formada per acadèmics europeus i americans que es reuneixen en trobades i sessions de treball des del 1998. <http://www.umsl.edu/~ccj/eurogang/euroganghome.htm>

⁶ Els seus resultats han estat publicats de manera detallada a FEIXA, CARLES (DIR.) *Jóvenes "latinos" en Barcelona: espacio público y cultura urbana*. Barcelona: Anthropos. Ajuntament de Barcelona, 2006, i de manera resumida o parcial en molts documents, entre els quals cal destacar per la seva projecció internacional FEIXA, CARLES; CANELLES, NOEMÍ; PORZIO, LAURA; RECIO, CAROLINA, I GILIBERTI, LUCA. "Latin Kings in Barcelona" a VAN GEMERT, FRANK; PETERSON, DANA I LIEN, INGER-LISE (ED.). *Street Gangs, Migration and Ethnicity*. Devon: Willan Publishing, 2008.

⁷ Cal destacar especialment aquest *alguns*. Els membres dels grups que han pres aquesta via, tenint en compte el volum dels grups, han estat una minoria, malgrat que la conclusió que es pot treure de les notícies publicades en premsa podria fer pensar el contrari.

⁸ La Guia d'Entitats del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya es pot consultar a Internet a l'adreça http://www.gencat.cat/justicia/guia_entitats.

En paraules de Queen Melody, presidenta de l'OCRRLC, el fet de constituir-se en associació, a més de facilitar l'adaptació dels immigrants de l'Amèrica Llatina, havia de servir per canviar la percepció que la societat tenia d'aquests grups.⁸ Aquest objectiu, en part, l'han aconseguit. D'una banda, perquè el punt de vista dels mitjans de comunicació va canviar i sembla que el bombardeig de notícies sobre bandes que va haver-hi entre el 2004 i el 2006 s'ha apaivagat una mica. D'altra banda, perquè s'ha produït un reconeixement des de les institucions, com ho representa el fet que totes dues associacions compareguessin al Parlament de Catalunya el passat 10 de juny per explicar les seves activitats.⁹ Aquest procés ha servit perquè el grau de confrontació entre aquests dos grups disminuís (malgrat que continuen havent-hi incidents esporàdics) i la rivalitat que els grups van heretar de l'Equador s'ha reduït. També a l'Equador hi ha hagut un cert acostament entre aquestes dues bandes, amb una major o menor influència del procés seguit a Catalunya.¹⁰

Des d'alguns sectors s'ha criticat el fet que l'Administració pública catalana els reconegués certa entitat jurídica, i fins i tot se'ls va acusar de buscar els diners que poguessin obtenir de subvencions. Però, com han manifestat els grups al Parlament fins ara, no n'han demanat cap.

Cal recuperar ara un matís del que s'ha dit fins aquí: el fet que aquest camí de la institucionalització (no legalització¹¹) només ha aconseguit convèncer una part dels membres dels grups. Ni tots els Latin Kings ni tots els Ñetas formen part de les seves associacions respectives. A més, l'adopció d'aquesta via per part d'alguns líders ha provocat dissidències internes, lluites de poder i, fins i tot, escissions. Malgrat que els joves que s'han distanciat d'aquestes dinàmiques violentes siguin una minoria, el procés ha de ser valorat molt positivament. A partir d'ara, els joves que s'incorporin poden triar una manera de pertànyer als grups que no comporti entrar en les dinàmiques violentes i ha de servir d'exemple per a nous projectes en la mateixa via.

---

⁸ Melody Jaramillo, alias Queen Melody, ha añadido que el cambio de status favorecerá "quitar el pensamiento negativo" que la sociedad tiene de ellos, aunque ha criticado que el nombre de Latin Kings esté "discriminado" y "criminalizado." Extracte de la notícia "Los Latin Kings de Cataluña se presentan en sociedad como organización cultural", *El País*, 14 de setembre de 2004.

http://www.elpais.com/articulo/sociedad/Latin/Kings/Cataluna/presentan/sociedad/organizacion/cultural/elpepusoc/20060914elpepusoc_1/Tes

⁹ Els grups van comparèixer en la sessió núm. 11.1, ordinària, de la Comissió sobre les Polítiques de Joventut. Es pot consultar la transcripció de la sessió al diari de sessions, disponible a Internet a l'adreça <http://www.parlament.cat/activitat/dspcc/08c325.pdf>.

¹⁰ "Lenta desconexión con las pandillas". *El Universo*, 3 de setembre de 2006.

<http://archivo.eluniverso.com/2006/09/03/0001/986/AF1DA75F5CBE46A381E379B972A6DC85.aspx>

¹¹ No es podria parlar de *legalització* ja que aquestes agrupacions mai no han estat il·legals a Catalunya. Sí que es pot trobar més d'una sentència de condemna de membres d'aquests grups juvenils per associació il·lícita, totes a Madrid. Malgrat que són membres de diversos grups, només s'ha ordenat la dissolució d'un d'ells (dues vegades). Es tracta de la facció anomenada Sagrada Tribu América Spain (STAS) dels Latin Kings, i només pel que fa referència als que estan ubicats a la Comunitat Autònoma de Madrid (Sentència núm. 243/2007, de 14 de juny, de l'Audiència Provincial de Madrid, Secció 15, i Sentència núm. 142/2008, de 3 de novembre, de l'Audiència Provincial de Madrid, Secció 4).

A més de Latin Kings i Ñetas, en aquest període que comença el 2004, altres grups s'han anat formant, sense arribar a tenir el volum d'aquests dos primers (en quantitat de membres o afins). Entre aquests altres grups —que tenen un perfil més violent, actualment més delictiu i amb uns principis menys socials— es podrien trobar Black Panthers, Blood, 42, 48, Trinitarios, Crips... Sense oblidar la petita presència d'un grup de la Mara Salvatrucha, sense més element de connexió amb la MS-13 al continent americà que el nom i algunes pintades i, per tant, molt allunyat del comportament delictiu i del grau de violència que aquesta banda té a l'Amèrica Central i els Estats Units.

4. Actuació dels Mossos d'Esquadra en relació amb els NGJOV

El tractament que la Policia de la Generalitat–Mossos d'Esquadra ha fet d'aquest fenomen parteix de tres nivells d'actuació diferents. Els dos primers tenen un punt de vista operatiu, amb una branca d'actuacions locals i una altra d'actuacions centrals, i el tercer és l'anàlisi estratègica.

a) El *tractament local*, de caire operatiu, és la resposta que han donat des d'un primer moment les unitats de seguretat ciutadana i d'investigació dels llocs on estava desplegada la PG-ME, especialment de l'Hospitalet de Llobregat.¹²

Cal recordar també que les primeres intervencions les havia portat a terme la Unitat de Menors,¹³ que ja era competent a la ciutat de Barcelona en matèria de menors malgrat que el desplegament de seguretat ciutadana no va arribar fins al novembre del 2005.

Les inquietuds i la professionalitat d'alguns dels agents que han tractat delictes relacionats amb aquests grups ha fet que en algunes comissaries s'hagi assolit un gran coneixement sobre els grups.

b) El *tractament operatiu centralitzat* no va arribar fins al 2005. La primavera d'aquell any es va crear dintre de la Unitat Tècnica d'Investigació¹⁴ un grup de persones especialitzat en l'anàlisi i el seguiment de l'àmbit de les *bandes*. Ràpidament, va anar assolint un coneixement global de què succeïa a Catalunya amb els grups juvenils, especialment de

¹² És la comissaria amb competències de seguretat ciutadana on durant més temps s'ha fet front a aquest fenomen, des del 2003.

¹³ Fruit d'aquestes primeres intervencions, la primavera del 2003 la Unitat de Menors dels Mossos d'Esquadra va presentar el primer informe.

¹⁴ Actualment, depèn de l'Àrea Tècnica i de Proximitat de Seguretat Ciutadana, a la Divisió Tècnica de Seguretat Ciutadana de la Comissaria General Territorial.

qui era qui en els grups, ampliant el treball previ que havien fet altres serveis dels Mossos. Aquest coneixement, el contacte i la comunicació amb els grups han ajudat a esclarir molts fets delictius, donant suport a totes les unitats dels Mossos que els requerien, i també ha evitat multitud de confrontacions i disputes entre els membres dels grups.

El nombre d'identificacions, fets delictius i detencions en què aquesta unitat ha detectat una vinculació més o menys directa amb aquests grups ha augmentat de manera progressiva. Això és degut en part al fet que des del 2005 el coneixement que es té dels grups és cada cop més gran i, també, al fet que en aquest període de temps s'ha ampliat el territori sobre el qual la PG-ME té competències. Malgrat aquest biaix, la utilitat de les dades obtingudes és indubtable, i en cap moment es pot negar que s'ha produït un augment tant en el nombre de grups com en el de persones relacionades i els incidents, siguin o no delictius, en què es veuen involucrats.

c) La tercera pota d'aquest tractament és *l'anàlisi estratègica*, que es va iniciar a començament del 2003. Aquesta tasca es va desenvolupar primer des de l'Àrea Central d'Anàlisi Estratègica (ACAE) i, actualment, des del Gabinet de Seguretat de la Secretaria de Seguretat amb el mateix equip de persones. El treball que s'ha fet en aquest àmbit es va materialitzar en un primer moment en l'elaboració de diversos informes explicatius, d'avaluació i risc, fruit de l'obtenció del coneixement sobre el fenomen de les bandes als Estats Units, a l'Equador i a altres països llatinoamericans. Aquesta feina s'ha basat en la *Intelligence-Led Policing* (la policia guiada pel coneixement), la qual, com defineix Rattcliffe,¹⁵ excediria ara de l'anàlisi i la intel·ligència sobre el delictes i evoluciona cap a una *filosofia de gestió que posa un major èmfasi en el compartiment d'informació, la col·laboració i les solucions estratègiques contra la criminalitat, tant a escala local com regional*. Dintre d'aquesta filosofia s'inclouria tant l'adquisició com la difusió del coneixement sobre els grups.

L'adquisició i generació del coneixement havia de servir, per una banda, per conèixer l'estat dels grups a Catalunya. Òbviament, per la vessant policial, la informació sobre el terreny s'ha obtingut a partir de les actuacions policials que s'anaven produint, recollint tant dades quantitatives com qualitatives amb la documentació que es podia aconseguir dels grups mateixos. L'altre tipus de coneixement que interessava assolir era el relacionat amb l'origen dels grups: la seva història i el tractament que s'havia fet del fenomen en altres indrets del món, per saber quines pràctiques havien tingut èxit i quines calia evitar.

---

¹⁵ RATCLIFFE, J.H. (2008) *Intelligence-Led Policing*. Cullompton: Willan Publishing. Una definició de l'*Intelligence-Led Policing* feta pel mateix autor es troba a l'adreça web <http://jratcliffe.net/research/ilp.htm>.

Per això s'ha recorregut tant a experts que han estudiat el fenomen com al coneixement sobre el terreny en algun cas. I cal no oblidar el recurs del coneixement científic ja existent, especialment als Estats Units i a l'Amèrica Llatina, contactant en molts casos amb experts de prestigi reconegut, que també han anat mostrant interès en la tasca realitzada per la PG-ME. A l'Estat van apareixent molt periòdicament articles acadèmics i llibres sobre aquests grups a Catalunya i la resta d'Espanya.¹⁶ Alguns són fruit d'un treball científic ben dissenyat i ben documentat, cosa que no passa amb molts d'altres, que semblen basar-se en una simple recerca de notícies i algunes pàgines web. Per tant, encara cal prendre amb cura molta de la poca literatura grisa existent al país.

D'altra banda, aquesta adquisició i generació de coneixement no tindria cap raó de ser si no fos per fer-ne la màxima difusió possible. Per la ubicació a l'estructura del Departament, tant de l'ACAE com del Gabinet de Seguretat, els destinataris naturals dels informes elaborats han estat els càrrecs polítics i els comandaments de la PG-ME. Amb la voluntat d'obtenir la màxima divulgació, en alguns casos aquests informes s'han adaptat per ser distribuïts a tot el cos policial. Però les activitats més importants d'àmbit intern han estat les activitats formatives que s'han dut a terme en aquest període de temps, i que s'han concretat a través de cursos o jornades específics i amb la participació en altres cursos formatius o la realització de xerrades. I no només s'ha fet difusió en l'àmbit intern, sinó que també s'han fet xerrades a personal de serveis socials i de centres d'estudi i s'ha participat en la formació que ofereix el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

També s'ha explicat aquesta feina a altres llocs d'Espanya (Madrid, Saragossa, Vigo, Mallorca i Irún) i del món (Guatemala¹⁷, el Brasil,¹⁸ França, la República Dominicana i Alemanya). Tampoc cal oblidar la col·laboració que s'ha establert amb investigadors del fenomen, com l'equip de , CARLES FEIXA¹⁹ el doctorand LENID KAZYRYTSKI,²⁰ o estudiants que s'han posat en contacte amb la Secretaria de Seguretat per portar a terme treballs acadèmics diversos. Des del 2005 també s'ha participat en alguna sessió de treball del grup *Eurogang*²¹ i en trobades amb alguns dels membres d'aquesta xarxa.

¹⁶ Vegeu bibliografia al final d'aquest article.

¹⁷ "Los ministros de justicia de Iberoamérica abordan el tema de las bandas juveniles". *La Tribuna del Derecho*. Espanya, de 16 al 31 de maig de 2007. Pàgina 33.

<http://www.tribunadelderecho.com/doc/TD35-23.pdf>

¹⁸ "Ministro conhece experiências internacionais em segurança pública". Nota de premsa del Ministeri de Justícia del Brasil, del 27 de setembre del 2007.

<http://www.mj.gov.br/main.asp?View={4E0605ED-A923-47D1-8313-91B5B639C26E}&BrowserType=NN&LangID=pt-br&params=itemID={03D70CF9-326A-4DFE-9137-E5DB6F348756};&UIPartUID={2218FAF9-5230-431C-A9E3-E780D3E67DFE}>

¹⁹ Vegeu nota 6.

²⁰ Està pendent de fer la lectura de defensa de la seva tesi doctoral *Consideraciones criminológicas en torno a las bandas callejeras de origen latinoamericano en Cataluña*, a la Universitat de Girona.

²¹ Vegeu nota 5.

Però les activitats que han tingut més difusió segurament han estat les entrevistes i trobades amb els mitjans de comunicació. Especialment, durant els primers anys de tractament del fenomen, hi havia una diferència entre el missatge que molts mitjans esperaven o volien donar i la informació i l'enfocament que en feia la PG-ME. S'ha intentat fer una tasca didàctica, procurant evitar el sensacionalisme, desmuntar estereotips i procurar que no es repetissin casos en què, més que informació, hi havia hagut desinformació.

5. Conclusions i reptes de futur

Es considera que caldrà continuar desenvolupant com fins ara tant la tasca operativa com la d'anàlisi iniciades, ja que la situació actual fa pensar que, a curt i mitjà termini, els grups continuaran creixent i alguns dels seus membres seguiran cometent il·lícits i participant en baralles. Per tant, aquestes tasques seran tant o més necessàries que fins ara, amb la finalitat de garantir que el treball policial permeti, en tot moment, ajudar a prevenir la comissió de nous fets delictius i a esclarir aquells que s'hagin pogut produir.

D'altra banda, és important esmentar dos reptes de futur que, tot i tenir forma definida i clara, resten a l'espera d'una darrera empenta per consolidar-se com a línies estratègiques de futur.

La primera és un projecte de present i de futur impulsat des de la Secretaria de Seguretat. És l'*Entorn de transferència d'experiències i coneixements sobre els nous grups juvenils a Catalunya*. Aquest projecte neix de la voluntat de crear un entorn virtual que serveixi de referència per al tractament del fenomen a Catalunya. Per una banda hauria de servir per intercanviar experiències i coneixements entre els professionals dels diferents àmbits que han d'interactuar amb els joves en el seu dia a dia. Per l'altra, també hauria de servir perquè els acadèmics o altres persones interessades en els joves i els grups acudissin per cercar determinada informació. L'objectiu de l'entorn seria, per tant, concentrar en un espai la majoria de recursos que actualment estan dispersos per Internet i crear una xarxa amb les persones que tracten aquest fenomen.

La segona estratègia de futur consisteix a reflexionar sobre el coneixement i les activitats realitzades fins al moment, i ampliar-los amb la recopilació i sistematització de dades, informacions i textos: l'objectiu és elaborar material de suport per a les activitats de sensibilització i difusió que es porten a terme, com ara cursos i/o seminaris, xerrades o intercanvis en àmbits acadèmics o professionals. Aquest article i la ponència en què s'ha basat ha intentat seguir en aquesta línia.

6. Bibliografia utilitzada

a) Llibres i articles

FEIXA, CARLES (dir.) *Jóvenes "latinos" en Barcelona: espacio público y cultura urbana*. Barcelona: Anthropos. Ajuntament de Barcelona, 2006.

FEIXA, CARLES; CANELLES, NOEMÍ; PORZIO, LAURA; RECIO, CAROLINA, i GILIBERTI, LUCA. "Latin Kings in Barcelona", a VAN GEMERT, FRANK; PETERSON, DANA, i LIEN, INGER-LISE (ed.) *Street Gangs, Migration and Ethnicity*. Devon: Willan Publishing, 2008.

HOWELL, JAMES C. *Youth Gangs*, OJJDP Fact Sheet. Descembre 1997, pàg. 72.
www.iir.com/nygc/acgp/bulletins/YouthGangs.pdf

KLEIN, MALCOLM W. "Resolving the Eurogang Paradox" a KLEIN, MALCOLM W.; KERNER, HANS-JÜRGEN; MAXSON, CHERYL L. i WEITEKAMP, ELMAR G. M. *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Springer, 2000.

RATCLIFFE, J.H. *Intelligence-Led Policing*. Cullompton: Willan Publishing. (2008).

RATCLIFFE, J.H. *What is intelligence-led policing?*
<http://jratcliffe.net/research/ilp.htm>

b) Articles de premsa

"Una perillosa banda juvenil posa en alerta la policia a Barcelona". *El Periódico de Catalunya*. 10 de setembre de 2003, pàg. 2 a 4.

"Los Latin Kings de Cataluña se presentan en sociedad como organización cultural", *El País*, 14 de setembre de 2004.

http://www.elpais.com/articulo/sociedad/Latin/Kings/Cataluna/presentan/sociedad/organizacion/cultural/elpepusoc/20060914elpepusoc_1/Tes

"Lenta desconexión con las pandillas". *El Universo*. Ecuador: 3 de setembre de 2006.
<http://archivo.eluniverso.com/2006/09/03/0001/986/AF1DA75F5CBE46A381E379B972A6DC85.aspx>

"Los Ministros de justicia de Iberoamérica abordan el tema de las bandas juveniles". *La Tribuna del Derecho*. Espanya. Del 16 al 31 de maig de 2007, pàg. 33.
<http://www.tribunadelderecho.com/doc/TD35-23.pdf>

“Ministro conoce experiencias internacionales em segurança pública”. Nota de premsa del Ministeri de Justícia del Brasil. 27 de setembre de 2007.

<http://www.mj.gov.br/main.asp?View={4E0605ED-A923-47D1-8313-91B5B639C26E}&BrowserType=NN&LangID=pt-br&params=itemID={03D70CF9-326A-4DFE-9137-E5DB6F348756};&UIPartUID={2218FAF9-5230-431C-A9E3-E780D3E67DFE}>

c) Altres recursos

Eurogang.

<http://www.umsl.edu/~ccj/eurogang/euroganghome.htm>

Guia d'Entitats del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

http://www.gencat.cat/justicia/guia_entitats

Diari de Sessions del Parlament de Catalunya. Sessió núm. 11.1, ordinària, de 10 de juny de 2008, de la Comissió sobre les Polítiques de Joventut.

<http://www.parlament.cat/activitat/dspcc/08c325.pdf>

Sentència núm. 243/2007, de 14 de juny, de l'Audiència Provincial de Madrid, Secció 15. (RJA: JUR 2007\321156)

Sentència núm.142/2008, de 3 de novembre, de l'Audiència Provincial de Madrid, Secció 4.

7. Més bibliografia d'interès produïda a Espanya sobre aquesta temàtica

BOTELLO, SANTIAGO; MOYA, ÀNGEL. "Reyes Latinos. Los códigos secretos de los Latin Kings en España". Madrid: Temas de Hoy, 2005.

CERBINO, MAURO. *Jóvenes en la calle: cultura y conflicto*. Barcelona: Anthropos, 2006.

CUERDA ARNAU, MARÍA LUISA. "Nuevos retos de la justicia de menores: acoso escolar y bandas juveniles", a GONZÁLEZ CUSSAC, JOSÉ LUIS; CUERDA ARNAU, MARÍA LUISA (COORD.). *Estudios sobre la responsabilidad penal del menor*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2006. Pàg. 161 a 171.

CURBELO, NELSA. Taller: "Bandas sudamericanas y modelos de intervención". Document de treball "Bandas juveniles latinas: embrión o realidad de un problema". Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada i Escola de Policia de Catalunya, juny de 2005.

DEL ROSAL BLASCO, BERNARDO. "Tribus urbanas y violencia". Ponència de les XX Jornadas de Coordinación de Defensores del Pueblo. Alacant, del 17 al 19 d'octubre de 2005.

<http://www.sindicdegreuges.gva.es/Jornadas/Ponencia%20Tribus%20Sindic%20greuges.pdf>

DÍAZ CORTÉS, LINA MARIOLA. "Algunas consideraciones en torno a la regulación de las bandas juveniles en la Ley orgánica 8, de 2006". *Revista General de Derecho Penal* (2007), núm. 8. Iustel.

<http://www.iustel.com>

DÍAZ-MAROTO Y VILLAREJO, JULIO (DIR.) *Comentarios a la Ley reguladora de la responsabilidad penal de los menores*. Navarra: Aranzadi, 2008.

DOLZ LAGO, MANUEL JESÚS. *Comentarios a la legislación penal de menores*. Valencia: Tirant Lo Blanc, 2007.

FEIXA PÀMPOLS, CARLES. *De jóvenes, bandas y tribus*. Barcelona: Ariel, 1998.

FEIXA PÀMPOLS, CARLES. "¿Tribus? ¿Urbanas?". Congreso Ser Adolescente, Hoy. Madrid, 22, 23 i 24 de novembre del 2005. Fundación de Ayuda contra la Drogadicción. FAD.

http://www.fad.es/sala_lectura/CSAHoy_MR4.pdf

FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, ANTONIO. "Las Bandas latinas en España: una problemática emergente". A GONZÁLEZ CUSSAC, José Luis; CUERDA ARNAU, María Luisa (coord). *Estudios sobre la responsabilidad penal del menor*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2006. Pàg. 271 a 318.

GALLEGO MARTÍNEZ, PEDRO. "El desconocido mundo de los Maras o pandillas centroamericanas". (2007) *Guardia Civil*, núm. 755, pàg. 64 a 71.

GALLEGO MARTÍNEZ, PEDRO. "La mutación de las pandillas juveniles violentas a crimen organizado y transnacional". (2007) *Guardia Civil*, núm. 754, pàgs. 28 a 35.

GILIBERTI, LUCA. "Historia de un proceso de diálogo en Cataluña. El fantasma de los Latin Kings sale a la luz". (2007) *La Datura*, núm. 3.

http://la-datura.com/ed3/latin_kings_catalunya.pdf

GUTIÉRREZ ALBENTOSA, JOAN MANEL. "Modelo de política criminal en la jurisdicción de menores". *La Ley*, Año XXVIII, núm. 6687, 5 de abril de 2007.

IGLESIAS MACHADO, SALVADOR. "Globalización, violencia juvenil y actuación de los poderes públicos". Madrid: Dykinson, 2006.

LANDROVE DÍAZ, GERARDO. "Bandas juveniles y delincuencia". *La Ley*. Año XXVIII, núm. 6627.

MADRID, DAVID; MURCIA, JORGE. *Tribus Urbanas: ritos, símbolos y costumbres*. Córdoba: Arcopress, 2008.

MARTÍNEZ MARTÍNEZ, RAFAEL (COORD.). "Maras y Pandillas juveniles: dos mundos diferentes". (2008) *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, núm. 81.

Memoria de la Fiscalía General del Estado, pàg. 951 a 954.

MIRÓN REDONDO, LOURDES; OTERO LÓPEZ, JOSÉ MANUEL. *Jóvenes Delincuentes*. Barcelona: Ariel, 2005, pàg. 131 a 143.

MÚGICA HERZOG, ENRIQUE. "Tribus urbanas y violencia". Ponencia de les XX Jornades de Coordinación de Defensores del Pueblo. Alacant, del 17 al 19 d'octubre del 2005.
<http://www.sindicdegreuges.gva.es/Jornadas/ponencia%20DefensordelPueblo.pdf>

PAPACHRISTOS, ANDREW. *Bandas globales*. Foreign Policy. Edició espanyola, abril-maig 2005, pàg. 23 a 32.

RECHEA ARBELOA, CRISTINA. *Conductas antisociales y delictivas de los jóvenes en España*. Consejo General del Poder Judicial y Centro de Investigación en Criminología de la Universidad de Castilla la Mancha, pàg. 30 a 34.
http://www.uclm.es/Criminologia/pdf/16_2008.pdf

RODRÍGUEZ ÁLAMO, JORGE. *Tribus Urbanas*. Barcelona: SAP, 2005.

SÁNCHEZ, REYMUNDO. *Latin King. Mi vida Sangrienta*. Barcelona: Ed. Barataria, 2006. Colecció Bárbaros/testimonio.

SANZ MULAS, NIEVES. "Violencia juvenil y tribus urbanas", a SANZ MULAS, NIEVES (COORD.) "El desafío de la criminalidad organizada". Ponències del XVIII Congrés Universitari dels Alumnes de Dret Penal, celebrat a Salamanca el 2006. Granada: Comares, 2006, pàg. 149 a 181.

VÁZQUEZ GONZÁLEZ, CARLOS; SERRANO TÁRRAGA, Maria Dolores (ED.). *Derecho Penal Juvenil*. Madrid: Ed. Dykinson, 2005, pàg. 11 a 22.

VINYAMATA, EDUARD. "Alternativas de solución pacífica de conflictos violentos: el caso de las pandillas". (2006) *Revista Quórum*, núm. 16. .

<http://www.revistasculturales.com/revistas/26/quorum/num/16/>

http://www.revistaquorum.es/quorum-16/Quorum_16/09_EduardVinyamata_Q16.pdf

VINYAMATA, EDUARD. "Pandillas y maras. Aproximación a su comprensión y propuestas de estrategia de solución del conflicto que éstas generan desde la perspectiva de la conflictología". València: Ed. Tirant Lo Blanc, 2008.

RADIOGRAFIA DE LES PRESONS CATALANES: RECLUSOS I ORIGEN

David Royo

Resum

Actualment, els centres penitenciaris catalans, igual com els de la resta de l'Estat, presenten un augment continu del nombre de reclusos i del percentatge de reclusos estrangers en detriment del percentatge d'espanyols. Aquest creixement fa que Catalunya ocupi un dels primers llocs a Europa quant al nombre de presos per cada 100.000 habitants.

Amb tot, l'increment del nombre total i del percentatge de reclusos estrangers es produeix a un ritme inferior al creixement de la població forana a Catalunya, el que fa que la ràtio de reclusos d'origen estranger sobre el total de residents d'origen estranger tingui una tendència decreixent, a diferència del que succeeix amb les persones d'origen espanyol, on el creixement del nombre de presos ha estat més gran que el del conjunt de la població.

Paraules clau

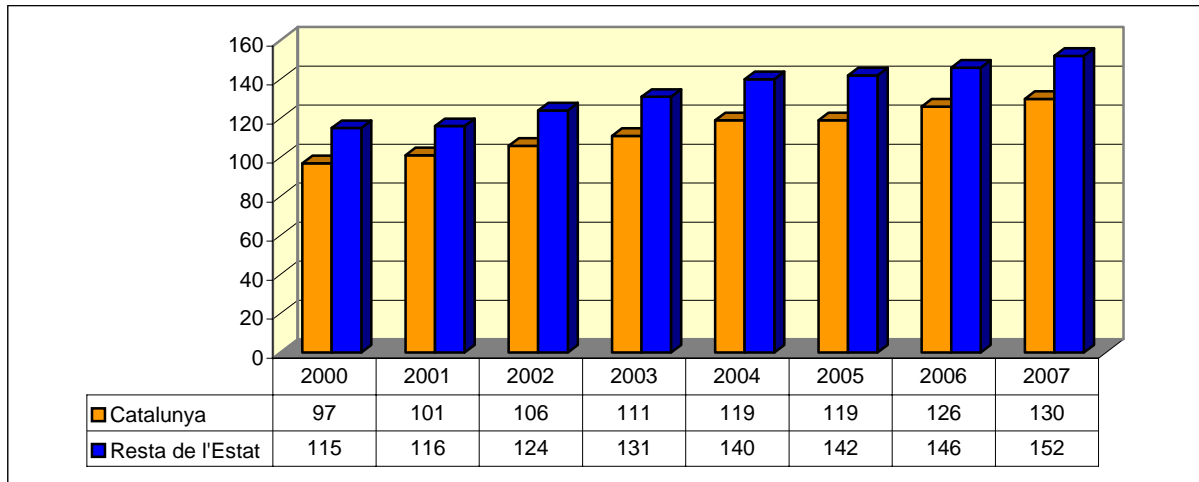
centres penitenciaris, reclusos, estrangers

1. Evolució de la població reclusa a Catalunya i Espanya

La societat catalana ha experimentat els darrers anys profundes transformacions en l'estructura social, canvis accelerats motivats per l'arribada de milers de ciutadans procedents d'indrets molt diversos. Aquests canvis s'han fet patents visualment als carrers de les ciutats i pobles de Catalunya, i més lentament han arribat també a altres àmbits socials. Un d'aquests àmbits són les presons catalanes, que han vist com variava de forma gradual el nombre i l'origen dels interns.

Al principi del mes d'octubre del 2008, la xifra oficial d'ocupació dels centres penitenciaris catalans ja havia superat la màxima psicològica de 10.000 interns. Si bé l'augment del nombre de presos s'ha produït paral·lelament a l'increment demogràfic de Catalunya, l'evolució de la població reclusa per cada 100.000 habitants mostra –com palesa el gràfic 1– que percentualment el creixement a l'interior dels centres penitenciaris ha estat molt més gran que el creixement demogràfic total de la població.

Gràfic 1: Evolució 2000–2007 de la població reclusa per cada 100.000 habitants

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Justícia.

Així, mentre l'any 2000 hi havia a Catalunya 97 interns per cada 100.000 habitants, el 31 de desembre del 2007 n'hi havia 130, xifra que suposa un augment del 54,7% respecte del 2000, amb 3.322 interns més. Tot i això, és una xifra inferior a la de la resta de l'Estat espanyol, que el darrer dia de l'any 2007 tenia 152¹ interns per cada 100.000 habitants, 37 més que l'any 2000.

Igualment, a Catalunya el 31 de desembre del 2007 la xifra de persones majors d'edat sota alguna mesura d'execució penal² era de 15.859³, amb un increment del 9,75% respecte de l'any anterior.

És més, en alguns estudis de predicció de creixement de la població reclusa amb projeccions fins als anys 2015 o 2020, les estimacions més altes situen la xifra de presos el 2020 vora els 16.000, mentre que les prediccions més baixes la situen vora els 15.000. Però aquestes prediccions situaven la població penitenciària al final de l'any 2008 entre els 9.800 i els 9.950 interns. Per tant, al començament d'octubre ja es van superar amb escreix les prediccions més altes per al final de l'any 2008.

¹ Segons xifres publicades pel Ministeri de l'Interior.

² Medi obert i centres, en l'àmbit de la justícia juvenil; centres ordinaris, centres oberts i llibertat condicional, en l'àmbit penitenciari, i mesures alternatives a la presó, en l'àmbit d'execució penal a la comunitat.

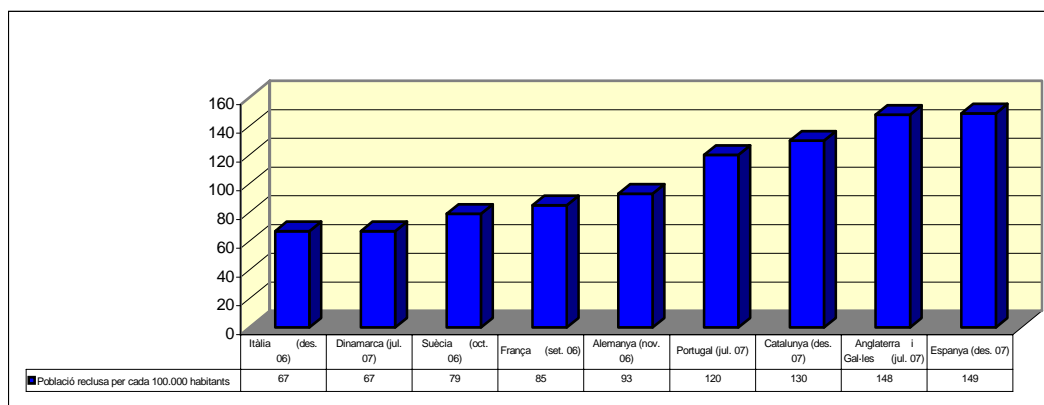
³ Segons dades d'*El sistema d'execució penal d'adults a Catalunya. Número 18*. Barcelona: Fundació Centre de Documentació Política, 2008.

2. Comparativa europea de població reclusa

Per tenir una idea més clara del que suposa el creixement del nombre d'interns a Catalunya i Espanya que s'acaba d'esmentar, cal posar en relació les dades de Catalunya i de la resta de l'Estat espanyol amb les d'alguns països de la resta d'Europa⁴.

Gràfic 2: Població reclusa a Europa per cada 100.000 habitants

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Justícia.

Com mostra el gràfic 2, al final de l'any 2007 l'Estat espanyol se situa, amb 149 interns, com el país amb la xifra més alta de reclusos per cada 100.000 habitants, juntament amb Anglaterra i el País de Gal·les, amb 148 reclusos –en aquest cas, amb dades de juliol del 2007. En la tercera posició d'aquesta comparativa europea hi ha Catalunya, amb 130 reclusos per cada 100.000 habitants.

Aquest creixement numèric de presos a Catalunya ha anat acompanyat també d'un increment molt important en el nombre de mesures penals alternatives⁵. Les mesures alternatives existents es desglossen en tres grans blocs:

- a) obligacions i treballs en benefici de la comunitat,
- b) mesures de seguretat no privatives de llibertat,
- c) mesures de seguretat privatives de llibertat.

El total anual de mesures penals alternatives ha arribat fins a 8.292 durant l'any 2007, amb un creixement del 38,34% respecte del 2006, any en què hi va haver un total de 5.994 mesures, el que suposa un increment important des dels anys 2000 i 2001, en què hi van haver, respectivament, 1.135 i 1.148 mesures alternatives.

⁴ Dades obtingudes del Ministeri de l'Interior espanyol, del web justice.gov.uk i del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

⁵ Les mesures penals alternatives són penes que s'executen a l'entorn comunitari sota la supervisió de l'Administració, sense haver d'ingressar a la presó.

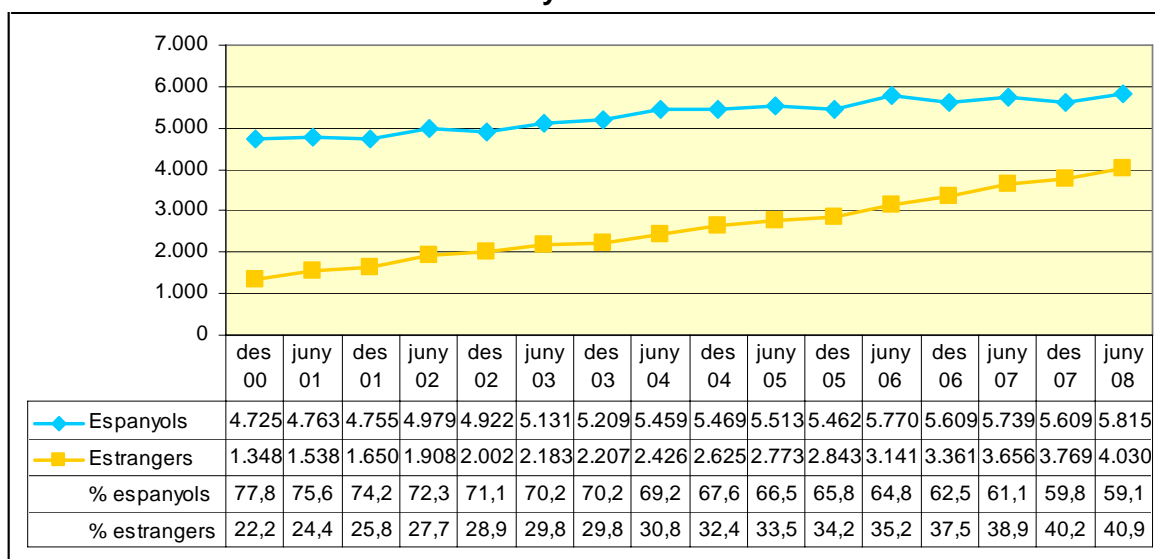
3. Evolució de la nacionalitat dels reclusos

Un altre element clau que cal tenir en consideració és la nacionalitat dels reclusos.

En aquest sentit, el gràfic 3 mostra com la xifra d'interns estrangers ha augmentat anualment, com també el percentatge d'aquests respecte del total de reclusos. Així, l'any 2004, d'un total de 8.094 interns, n'hi havia 5.469 d'espanyols (67,6%) i 2.625 d'estrangers (32,4%); l'any 2005, n'hi havia 5.462 d'espanyols (65,8%) i 2.843 d'estrangers (34,2%), i l'any 2006, 5.609 d'espanyols (62,5%) i 3.361 d'estrangers (37,5%).

És important tenir en compte no només aquesta evolució, sinó també la del conjunt de membres de cadascun d'aquests col·lectius. Una bona manera de fer-ho és calculant el creixement respectiu sobre la base de 100. Així ho recull la taula 1, on les poblacions respectives de l'any 1999 s'han identificat com a base 100 i s'han calculat per als anys del 1999 al 2007 els increments de població total, de residents estrangers, de presos nacionals i de presos estrangers.

**Gràfic 3: Evolució semestral de la població reclusa per origen
Catalunya. 2000–2008**

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Justícia.

Les dades obtingudes permeten observar que el creixement total de la població catalana en el període 1999–2007 ha passat de 100 a 116, mentre que el de la població resident estrangera ha passat de 100 a 468. També es fa palès que l'increment de població reclusa ha augmentat de 100 a 158 en el primer cas i de 100 a 317 en el segon. Per tant,

s'observa que tot i el creixement del nombre d'interns estrangers, aquest és menor en intensitat que l'augment que experimenta la població estrangera resident a Catalunya durant el mateix període, mentre que en el cas de la població d'origen espanyol la tendència és contrària (increment més alt en l'empresonament que en el creixement total del col·lectiu).

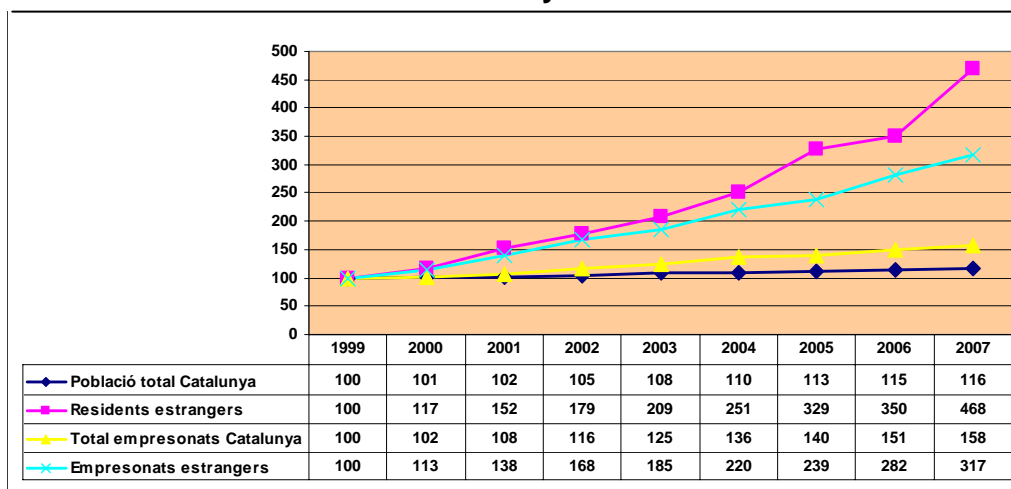
Taula 1: Dades poblacionals i de reclusos. Catalunya. 1999–2007

	Població Catalunya	Creixement base 100	Residents estrangers	Creixement base 100	Empresonats	Creixement base 100	Empresonats estrangers	Creixement base 100
1999	6.207.533	100	183.736	100	5.945	100	1.192	100
2000	6.261.999	101	214.996	117	6.073	102	1.348	113
2001	6.361.365	102	280.167	152	6.405	108	1.650	138
2002	6.506.440	105	328.461	179	6.924	116	2.002	168
2003	6.704.146	108	383.938	209	7.416	125	2.207	185
2004	6.813.319	110	462.046	251	8.094	136	2.625	220
2005	6.995.206	113	603.636	329	8.305	140	2.843	239
2006	7.134.697	115	642.829	350	8.970	151	3.361	282
2007	7.210.508	116	860.575	468	9.395	158	3.773	317

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Justícia.

Les mateixes idees es plasmen en el gràfic 4, on destaca especialment la major estabilitat en l'evolució de les sèries corresponents a la població autòctona.

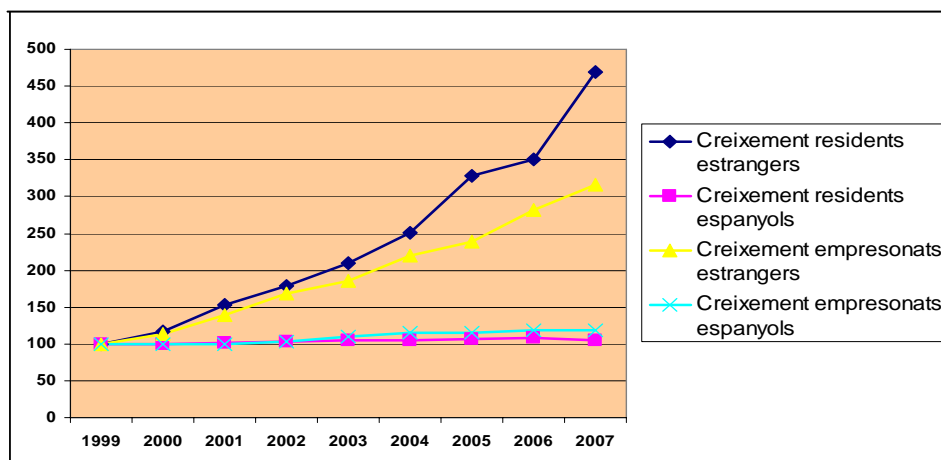
Gràfic 4: Evolució de la població total i estrangera, i percentatges de reclusos Catalunya. 1999–2007

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Justícia.

Si es té en consideració l'evolució en el creixement, d'una banda, de la població estrangera total i reclusa i, de l'altra, de la població espanyola, es confirma també el que s'ha apuntat abans. És a dir, mentre que el creixement del nombre de presos espanyols és superior a l'augment de la població d'aquesta nacionalitat (118 i 116, respectivament), fins a l'any 2007 l'augment del nombre de presos estrangers és inferior al de la població resident estrangera (que és de 317 i 468, respectivament).

Gràfic 5: Evolució del percentatge de reclusos espanyols i estrangers Catalunya. 1999–2007

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Justícia.

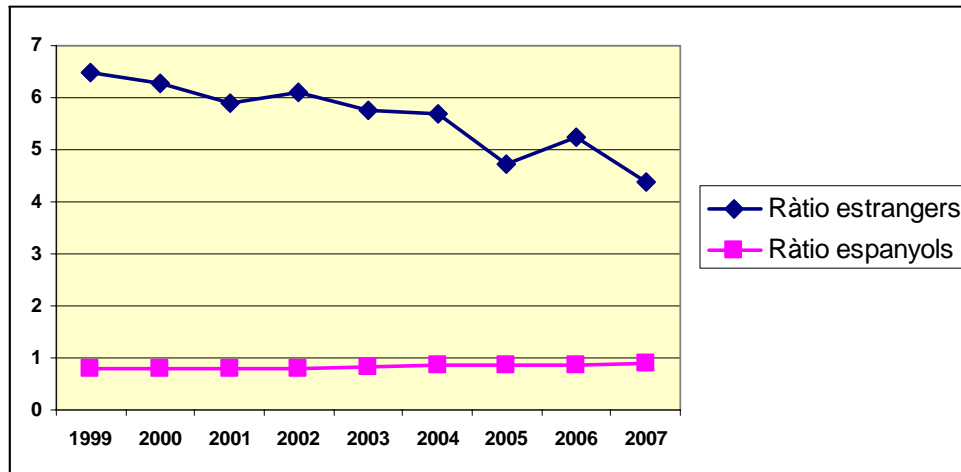
4. Evolució de les ràtios de reclusos segons l'origen

Una altra mesura interessant a l'hora d'analitzar l'evolució de la població reclusa és la ràtio de presos sobre el total de residents. El gràfic 6 recull l'evolució d'aquest indicador per a persones d'origen estranger i per a persones d'origen espanyol separatament, per al període 1999-2007.

Els resultats mostren que, tot i que la ràtio de reclusos estrangers és superior a la dels espanyols, des del 1999 va disminuint any rere any. En canvi, la ràtio d'espanyols es manté per sota de l'1 per cada 1.000 habitants, però amb tendència a anar augmentant lleugerament any rere any. Així, mentre que la d'espanyols ha passat de 0,78 reclusos per cada 1.000 habitants el 1999 a 0,89 el 2007, la d'estrangers ha disminuït més de dos punts en aquest període, passant de 6,4 reclusos per cada 1.000 habitants el 1999 a 4,3 el 2007.

A l'hora de valorar aquestes tendències, és important tenir en consideració que hi ha aspectes diversos que poden incidir en el fet d'empresonar una persona, com ara l'origen nacional. Així, per exemple, un ciutadà estranger pot ser empresonat com a autor d'un il·lícit penal en virtut del qual un ciutadà espanyol podria eludir l'internament per motius com un risc menor de fugida, de manca o no de lligams familiars, econòmics, etc. Per tant, seria un factor que incidiria en l'empresonament de ciutadans d'altres nacionalitats per sobre dels autòctons. I, també, que l'estructura demogràfica de la població estrangera resident a Catalunya no és la mateixa que la dels ciutadans espanyols. La població estrangera és majoritàriament jove –amb franges d'edats que arriben al percentatge més alt entre els autors d'il·lícits penals o entre els reclusos–, mentre que la presència d'estrangers residents a Catalunya de més de 65 anys és escassa.

Gràfic 6: Evolució de la ràtio de reclusos espanyols i estrangers Catalunya. 1999–2007

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Justícia.

En aquest darrer sentit, i atenent a la tendència de la ràtio de reclusos estrangers i espanyols dels darrers anys, caldrà veure si l'evolució de la població nouvinguda manté el creixement tan intens dels darrers anys o si aquest creixement s'alenteix, un dels factors que més poden incidir en l'evolució de les ràtios de reclusos per origen.

5. Conclusions

El percentatge de població immigrant a Catalunya representa al final de l'any 2007 menys del 17% del total de la població, mentre que el percentatge de reclusos d'origen estranger s'apropa al 40% del total.

Amb aquestes dues xifres s'entrellacen múltiples aspectes que afavoreixen la descompensació, alguns dels quals s'han esmentat en aquest article (probabilitat de presó diferent, perfil sociodemogràfic diferent, etc.).

Però, tot i això, cal subratllar que des de l'any 1999 les ràtios de reclusos espanyols i estrangers han seguit una tendència evolutiva inversa: mentre que la dels estrangers decreixia, la dels espanyols augmentava. I, alhora, el creixement percentual del nombre de reclusos espanyols és superior al creixement de la població espanyola a Catalunya, mentre que el percentatge de reclusos estrangers és inferior a l'increment dels residents estrangers.

Es tracta de números, percentatges i ràtios freds al voltant d'una realitat molt complexa en què les dades descontextualitzades poden servir interessos poc dignes.

Bibliografia

El sistema d'execució penal d'adults a Catalunya. Número 18. Barcelona: Fundació Centre de Documentació Política, 2008.

Estudi comparatiu dels sistemes penitenciaris europeus. Informe extraordinari. Síndic de Greuges de Catalunya. Novembre 2007.

Estadística bàsica semestral. Juny 2008 i Desembre 2007. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil.

Altres enllaços d'interès

<http://www.justice.gov.uk>

<http://www.gencat.cat/justicia>

<http://www.mir.es/INSTPEN>

http://www.mir.es/INSTPEN/INSTPENI/Gestion/Estadisticas_Semanales/index.html

EL FINANÇAMENT DEL TERRORISME D'IDEOLOGIA GIHADISTA

Salvador Giné

Resum

Fins als anys noranta del segle XX no existia cap normativa ni legislació internacional sobre el finançament terrorista. A partir de mitjan la dècada, i coincidint amb els atemptats terroristes de grups com Al-Qaida i afins, diversos organismes internacionals van començar a emetre directrius i normatives, d'una banda, per unificar la definició de què és terrorisme i, de l'altra, per establir pautes comunes d'actuació internacional per detectar, confiscar i congelar diners destinats a cometre atemptats terroristes.

La irrupció del terrorisme d'ideologia gihadista va comportar, a més, la creació o la potenciació d'unitats nacionals i internacionals especialitzades en el control de la traçabilitat¹ de capitals i en la identificació de l'origen i destí dels fluxos d'aquests capitals, com una mesura més per conèixer a fons la gènesi i l'activitat del terrorisme gihadista.

No obstant això, els terroristes han modificat els camins del finançament i han passat dels sistemes, tant formals com informals, de transferència internacional a una estratègia d'obtenció de recursos a escala local, la qual cosa obliga a una redefinició dels mecanismes de control d'aquest tipus de finançament.

Paraules clau

terrorisme, finançament, gihadisme, ideologia gihadista

1. Introducció

Fins a la dècada dels noranta del segle XX, el control i la traçabilitat de les rutes de finançament del terrorisme en general no havien tingut una intervenció i coordinació decidides dels estats o dels organismes internacionals. La detecció del capital relacionat amb el terrorisme simplement s'inclouïa dins les investigacions genèriques de detecció i localització dels diners provinents del crim organitzat, dels guanys dels mercats il·legals,

---

¹ El terme *traçabilitat* significa la capacitat de reproduir en un moment donat l'històric, la ubicació i la trajectòria d'un producte –en aquest cas, els capitals– al llarg d'una cadena de subministraments.

de l'espoliació dels recursos naturals, dels delictes ambientals, de la corrupció o dels delictes de genocidi². El finançament terrorista, doncs, no tenia cap normativa específica a escala internacional. Les poques vegades que es va promoure, va ser sense èxit. Als anys vuitanta del segle passat es va intentar fer una legislació internacional sobre el finançament de grups terroristes d'extrema esquerra com les Brigades Roges i la Facció de l'Exèrcit Roig³, però no va passar d'aquest estadi inicial. Per altra banda, els estats europeus tenien escassos recursos destinats al control del finançament terrorista: la majoria només d'una a quatre persones dedicades a aquesta tasca.

A poc a poc, a partir dels anys noranta, es va anar perfilant una major definició internacional sobre què és terrorisme i com es finança.⁴ A mitjan la dècada, amb la irrupció del terrorisme d'ideologia gihadista a escala mundial, es van accelerar els acords internacionals específics. Les fonts d'obtenció de diners i els seus moviments van començar a ser vistos com una eina molt útil a l'hora de traçar els circuits internacionals de provisió de fons, de localització de l'activisme i també per identificar les zones on obtenien suport econòmic i com aquest es repartia entre els grups terroristes.

El 1999, el Consell de Seguretat de les Nacions Unides va aprovar una resolució que enfortia la cooperació internacional per evitar actes terroristes i per "prevenir i reprimir en els seus territoris [dels estats membres], a través de tots mitjans lícits, la preparació i el finançament de qualsevol acte terrorista [...] i denegar el refugi a aquells que planifiquin, financin o cometin actes terroristes, vetllant perquè siguin detinguts i processats o bé extradits"⁵.

El mateix any, les Nacions Unides també van aprovar la Convenció Internacional per a la Supressió del Finançament del Terrorisme.⁶ L'organisme internacional hi defineix què cal entendre per *fons*⁷ i per *producte*⁸ i, a la vegada, demana als estats membres que adaptin les normes internes per punir aquests actes i per identificar, congelar i comissar qualsevol tipus de fons usats o assignats amb el propòsit de cometre actes terroristes.

² PIETH, M. *Financing Terrorism*. Kluwer Academic Publisher, 2002, pàg. 125.

³ *Ibidem*, pàg. 115.

⁴ L'Assemblea General de les Nacions Unides ja havia aprovat diversos acords sobre el terrorisme internacional (46/51, de 9 de desembre de 1991; Decisió 48/411, de 9 de desembre de 1993, i A/RES/49/60, de 17 de febrer de 1995).

⁵ Article 4 de la Resolució del Consell de Seguretat de les Nacions Unides núm. 1269, de 19 d'octubre de 1999.

⁶ "International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism". Assemblea General de les Nacions Unides. (A/RES/54/109), de 25 de febrer de 2000. La Convenció data del 1999, però va ser ratificada el 2000.

⁷ "Art. 1.1: [els fons són] valors de qualsevol tipus, ja siguin tangibles o intangibles, mobles o immobles, independentment de la forma d'adquisició i dels documents legals o instrumentals de qualsevol tipus, incloent-hi els electrònics i digitals, que n'acreditin la propietat [...], crèdits bancaris, xecs de viatge, xecs bancaris, transferències, accions, títols, obligacions, lletres de canvi."

⁸ "Art. 1.3. Producte significa qualssevol fons derivats o obtinguts, directament o indirectament, mitjançant la comissió d'un delictes [de terrorisme]."

Donat que en aquella dècada les accions terroristes tenien cada cop un abast territorial més ampli, i els activistes es podien moure i actuar per diversos estats, el Consell de la Unió Europea també va començar a treballar per homogeneïtzar les legislacions internes de cada país membre. La Decisió marc del Consell de la Unió Europea sobre la lluita contra el terrorisme, de 13 de juny de 2002, instava els estats a establir mesures legals comunes per tipificar com a delictius la direcció d'un grup terrorista i la participació en les activitats terroristes, incloent-hi qualsevol forma de finançament de les seves accions.⁹ Igualment, enumera quines són les activitats il·lícites relacionades amb el finançament terrorista, des del furt o el robatori, al xantatge o al lliurament de documents administratius falsos.

La Decisió del Consell de la Unió Europea evidencia, doncs, que fins aquella data, a Europa no existia cap reglament marc que unifiqués a escala transfronterera la definició de *terrorisme* i que inclogués com una de les prioritats el control del finançament d'aquests grups.

La tipificació que han fet diversos organismes internacionals de què és el terrorisme intenta englobar tots els supòsits possibles. La Decisió del Consell de la Unió Europea esmentada defineix *delicte de terrorisme* com els actes que es cometin per:

- intimidar greument una població,
- obligar indegudament els poders públics o una organització internacional a realitzar un acte o a abstenir-se'n
- desestabilitzar o destruir les estructures polítiques, constitucionals, econòmiques o socials d'un país o una organització internacional.¹⁰

Aquest afany de tipificar totes i cadascuna de les accions que poden cometre els grups terroristes porta a algunes confusions. L'apartat *d)* de l'article 1.1 especifica com a *delicte terrorista* les accions que portin a "les destruccions massives... [de] plataformes fixes ubicades a la plataforma continental...". Llavors, si un grup terrorista atemptés contra plataformes fixes fora de la plataforma continental, posem per cas contra una plataforma petrolífera en alta mar, l'atac no podria ser considerat delicte terrorista i, per tant, tampoc l'hi aplicarien (teòricament) els protocols de seguiment del finançament d'aquests actes.

Per altra banda, el terme *terrorisme* es defineix a la Resolució 1269 de les Nacions Unides com "qualsevol acte destinat a causar la mort o lesions corporals greus a un civil o

⁹ Decisió marc del Consell de la Unió Europea sobre la lluita contra el terrorisme. 2002/475/JAI, de 13 de juny de 2002.

¹⁰ Els actes que els terroristes poden cometre per aconseguir algunes de les tres finalitats van des d'atemptar contra la vida de les persones, segrestar persones o mitjans de transport, fabricar armes de foc o explosius, alliberar substàncies perilloses o provocar incendis, interrompre el subministrament d'aigua o altres recursos, i amenaçar de cometre qualsevol d'aquestes accions.

a qualsevol persona que no participi directament en les hostilitats en una situació en conflicte armat, quan el propòsit d'aquest acte, per la seva naturalesa i context, sigui intimidar una població o obligar el govern o una organització internacional a realitzar un acte o a abstenir-se'n".¹¹

La definició és molt ambigua i genèrica, donat que aquest articulat deixa la porta oberta als actes, molt habituals en països en conflicte, que cometen tant els exèrcits regulars com els paramilitars o les guerrilles, i que haurien de ser qualificats d'actes de genocidi i, per tant, jutjats per tribunals internacionals. La Resolució de les Nacions Unides, a més, sembla que s'avançava a la definició del que anys més tard seria qualificat com a *guerra de quarta generació* i que ha situat el camp de batalla en països com l'Iraq, l'Afganistan i, en grau menor, el Pakistan¹².

2. Organismes de control del moviment de capitals

El control del moviment de capitals provinents del crim organitzat és relativament fàcil de fer. Les xarxes mafioses mantenen les seves activitats durant un llarg període de temps, tenen una estructura de direcció administrativa de tipus financer (amb assentaments comptables i controls formals de transferències) i, de totes les formes de moviment de capital provinent d'activitats delictives, és la que deixa més rastre: compra d'immobles, participació en empreses, ostentació desaforada de riquesa, inversions en borsa, etc.

Per contra, el finançament terrorista té algunes particularitats que el diferencien del patró del crim organitzat i, per tant, és més difícil de seguir donat que, normalment, l'origen i el destí romanen en una esfera d'il·legalitat permanent: la compra d'armes, explosius, llançadores de míssils o els sous dels activistes, entre d'altres, sempre es mouen en la clandestinitat. El diner no "aflora" en adquisicions de mansions o joies. Per tant, els mètodes habituals per rastrejar el blanqueig de diner no funcionen. Els beneficis econòmics de l'activitat terrorista tampoc no acostumen a ser blanquejats en empreses o negocis i, en no revertir en el sistema econòmic legal, els mètodes de detecció han de ser molt més complexos i específics. Pel que fa al finançament del terrorisme d'ideologia gihadista, a més, s'hi afegixen altres dificultats, com veurem més endavant.

La promulgació d'acords i resolucions per part d'organismes internacionals són molt útils a l'hora d'harmonitzar els criteris i definir les tipologies delictives que han de ser

¹¹ Article 2 de la Resolució del Consell de Seguretat de les Nacions Unides núm. 1269, de 19 d'octubre de 1999.

¹² La guerra de quarta generació implica no distingir entre objectius civils i militars. Els combatents no pretenen derrotar l'exèrcit enemic, sinó destruir els seus centres de decisió militars, econòmics o polítics.

incorporats a les normatives internes de cada país, però l'èxit del coneixement i rastreig del diner provinent o destinat a finançar els actes terroristes només s'aconsegueix a través de col·laboracions internacionals. I, amb relació a aquesta qüestió, des dels anys noranta del segle XX, però, sobretot, des dels atemptats del 2001, s'han aprovat moltes regulacions i s'han potenciat molts dels organismes ja existents.

Pel que fa al finançament, la Resolució 1373 de les Nacions Unides¹³, adoptada després dels atemptats de les Torres Bessones, descriu les accions que haurien d'emprendre els estats per fer front al finançament de les activitats terroristes. Segons la Resolució, tots els estats membres haurien de:

“Art. 1. a) prevenir i reprimir el finançament dels actes terroristes; 1. b) tipificar com a delicte l'aprovisionament deliberat, per qualsevol mitjà, directament o indirectament, de fons per als seus nacionals [de cada estat] o dins els seus territoris amb la intenció que els fons s'utilitzin, o amb coneixement que aquests fons s'utilitzaran, per perpetrar actes terroristes; 1. c) congelar sense dilació els fons o altres béns financers o recursos econòmics de les persones que cometin o intentin cometre actes terroristes o hi participin o que facilitin que es cometin; de les entitats de propietat o sota el control, directament o indirectament, d'aquestes persones [...] 1. d) prohibir als nacionals o a totes les persones i entitats dins dels seus territoris que posin cap tipus de fons, béns financers o recursos econòmics [...] a disposició de les persones que cometin o intentin cometre actes de terrorisme...”.

Dins el camp de la coordinació internacional, des del 1989 existeix un organisme intergovernamental que promou mesures adreçades a rastrejar i detectar els moviments dels diners o fons destinats al blanqueig de diner, el Grup d'Acció Financera Internacional (en francès, *Groupe d'action financière* (GAFI) i en anglès *Financial Action Task Force* (FATF), creat a la cimera del G-7 a París, on hi té la seu. El grup el formen 33 països, que aporten personal especialitzat provinent de diversos àmbits com són duanes, moviments financers, policials o afers exteriors.

El mandat del GAFI-FATF expirava el 2004, però els atemptats del 2001 van prorrogar la vigència de l'organisme i van ampliar les seves funcions en relació amb el blanqueig de diner inicial al del finançament terrorista. A les 40 recomanacions per lluitar contra el blanqueig, se n'hi van afegir nou més per lluitar contra el finançament terrorista, que van des de la ratificació dels instruments de les Nacions Unides, la congelació i confiscació de béns dels terroristes, i la cooperació internacional fins al transport físic dels diners.¹⁴

¹³ Resolució del Consell de Seguretat de les Nacions Unides 1373, de 28 de setembre de 2001.

¹⁴ Al final de l'article s'indiquen algunes pàgines d'Internet del FATF-GAFI sobre les nou recomanacions i d'altres per detectar moviments de capital (i també sobre els mètodes usats per vulnerar aquests controls).

A l'altra banda de l'Atlàntic, als Estats Units, el Departament del Tresor, a través de l'Oficina de Control de Béns Estrangers (OFAC, Office of Foreign Assets Control), administra i promou sancions d'acord amb les directrius de la política americana i dels objectius de la seguretat nacional respecte al tràfic de drogues, el terrorisme o la proliferació d'armes de destrucció massiva.¹⁵ L'Oficina va començar a funcionar el 1950, quan la Xina va entrar a la guerra de Corea i el president Truman va declarar l'estat d'emergència i va ordenar el bloqueig dels dipòsits xinesos als bancs nord-americans.¹⁶

A partir del 2001, aquesta unitat va ser d'allò més dimensionada per combatre tant el finançament de grups terroristes com dels governs i dels individus que els donen suport. L'aprovació de la Patriot Act¹⁷, però sobretot la promulgació que va fer el president Bush de l'ordre executiva "Bloqueig de béns i prohibició de transaccions de persones que cometen, amenacen o donen suport al terrorisme",¹⁸ fou l'instrument legal que va possibilitar l'ampliació de l'OFAC i de les noves unitats del Centre de Seguiment de Béns de Terroristes Estrangers¹⁹ (Foreign Terrorist Asset Tracking Center) o la Brigada Especial per al Finançament Terrorista (Terrorist Financing Task Force), que es dediquen a combatre el finançament i el moviment de capitals relacionat amb el terrorisme, especialment el terrorisme d'ideologia gihadista.²⁰

Actualment, l'OFAC té identificades 41 organitzacions o grups com a FTO (Foreign Terrorist Organizations), organitzacions terroristes estrangeres. Dins d'aquests, hi ha inclosos 12 dels 13 grups terroristes de l'Orient Mitjà. La resta estan localitzats a altres parts del món. Als Estats Units, algunes organitzacions tenen bloquejats els comptes bancaris per sospites de pertànyer, donar suport o tenir connexions amb organitzacions terroristes. Els talibans afganesos, com a grup, els han esborrat de la llista, donat que actualment no existeix un règim talibà (els béns congelats als talibans van ser retornats al govern interí afganès).

---

¹⁵ L'oficina té els seus precedents en l'ocupació nazi dels països europeus i en el control dels intercanvis monetaris de les propietats dels països ocupats i que eren derivats a Alemanya.

¹⁶ La Xina va entrar en guerra amb els Estats Units l'1 de novembre de 1950.

¹⁷ USA Patriot Act.

¹⁸ Ordre Executiva 13224, de 23 de setembre de 2001, del president dels Estats Units sobre finançament del terrorisme.

¹⁹ Es va crear l'octubre de l'any 2000 dins del Departament del Tresor, però amb participació de l'FBI (policia federal), de la CIA (serveis secrets) i de l'NSA (Agència de Seguretat Nacional). Ni el Departament del Tresor ni la CIA es van posar d'acord en el personal, instal·lacions, etc. comuns. Casualment, el centre va començar a funcionar tres dies després dels atemptats de l'11-S.

²⁰ El Departament del Tresor és un "conglomerat" d'oficines. Del Departament depèn la Unitat d'Intel·ligència Terrorista i Financera, de la qual depenen directament l'OFAC i també l'Oficina de Finançament Terrorista i de Delictes Financers (*Office of Terrorist Financing and Financial Crimes*, TFFC) i l'Oficina d'Intel·ligència i Anàlisi (*Office of Intelligence and Analysis*, OIA). Amb dependència directa del Departament del Tresor també hi ha la Xarxa per fer complir la Llei de Delictes Financers (*Financial Crimes Enforcement Network*, FinCen).

Per fer efectiu el bloqueig o la congelació dels béns, el secretari d'Estat emet periòdicament una llista d'organitzacions terroristes. Automàticament, el Departament del Tresor, a través de l'OFAC, bloqueja els comptes bancaris d'aquestes organitzacions. La llista s'amplia també a països i als nacionals d'aquests països. Cuba, l'Iran, Corea del Nord, el Sudan, Síria, Zimbabue, la Costa d'Ivori, Bielorússia, el règim de James Taylor de Libèria i la República Democràtica del Congo tenen comptes bancaris bloquejats. El bloqueig també inclou les propietats immobles, excepte els edificis diplomàtics, dels quals sí que se'n bloquegen, però, els rendiments econòmics.

També existeix una entitat, l'Egmont Group, que en els darrers anys ha anat prenent força, tot i no tenir l'origen en cap acord internacional. Aquest grup va començar l'any 1995 com una reunió informal de representants de diversos països dels camps de les unitats d'intel·ligència financera i dels serveis de control de blanqueig de diner que depenen de les autoritats bancàries o de la policia.

Per la seva encertada visió del problema, els seus acords, tot i no ser vinculants, tenen cada cop més pes institucional i influència en els sistemes bancaris, duaners i policials dels països membres. Actualment formen l'Egmont Group 108 països, i les seves funcions són coordinar, distribuir i analitzar les informacions rebudes per les unitats policials i/o bancàries dels països membres en relació amb el blanqueig del diner i el finançament del terrorisme.

3. Fonts legals de finançament del terrorisme gihadista

Durant la Guerra Freda, països europeus, americans, de l'antiga URSS, del nord d'Àfrica o de l'Orient Mitjà no van tenir cap remordiment a l'hora de donar diners, entrenar o tenir al seu territori "santuari" de grups terroristes. Amb la finalitat de polaritzar el món en dues parts, a causa de la desaparició del bloc soviètic, el finançament va baixar considerablement. En decaure el finançament "oficial", per mantenir les seves activitats molts d'aquests grups van haver de substituir les fonts "legals" per fonts obtingudes en negocis legals, o il·legals, provinents d'activitats de la delinqüència organitzada o de la delinqüència comuna.

La disminució dels ajuts públics no ha significat un canvi ni una reducció de les activitats terroristes, la qual cosa indica que els grups han anat substituint paulatinament aquestes fonts de finançament per d'altres, ja siguin d'origen legal o il·legal. És la sospita que els

terroristes acudeixen a fonts legals de finançament el que ha obligat a adaptar la legislació i la regulació del control dels sistemes financers, que originàriament només estaven orientats al blanqueig de capital com a lluita indirecta contra la delinqüència organitzada.²¹

Del finançament del terrorisme gihadista s'ha dit i s'han escrit infinitat d'articles, sobretot des del 2001, en què s'assegurava que una de les fonts més importants d'ingressos legals era proporcionada per organitzacions caritatives musulmanes. La caritat és una pràctica molt estesa en el món musulmà i moltes organitzacions han estat acusades de finançar el terrorisme. L'organització que es va emportar les pitjors acusacions fou la Fundació Islàmica Al-Haramain, finançada amb capital saudita i amb oficines als Estats Units, entre altres països. El 2004, a l'empara de la Resolució 1267 de les Nacions Unides, que llistava aquesta entitat com a finançadora del terrorisme des de les seves oficines d'Holanda, Albània, l'Afganistan, Bangladesh i Etiòpia, el govern saudita va dissoldre Al-Haramain i va transferir tots els edificis i béns a un organisme governamental de caritat.²²

També s'han clausurat altres organitzacions caritatives, com la Lliga Mundial Musulmana, la Fundació Internacional de Benevolència i la Societat de Caritat de Qatar. Les dues primeres, de les quals es sospitava que van donar diners per fundar Al-Qaida el 1993, no van tenir els dipòsits congelats fins després del 2001.²³

D'altres, en canvi, acusades per la premsa i des d'instàncies oficials, s'han vist obligades a tancar les portes, però tot i les sospites, no s'han trobat vincles entre aquestes organitzacions i el finançament del terrorisme.

L'inconvenient més gran de forçar el tancament d'organitzacions caritatives sense cap acusació o prova objectiva és que aquestes accions incideixen negativament en el sentiment de persecució que poden tenir els musulmans, tant els que viuen a Occident com a Orient. Cal també tenir present que en els països musulmans pobres, aquestes organitzacions caritatives supleixen l'estat en tasques assistencials, educatives o sanitàries. Si es clausuren o se'n confisquen els béns, es deixa tot un segment de població sense recursos i sense accés als serveis socials bàsics. Aquest seria el cas de Hezbollah, al Líban, o de Hamas, a Palestina, que, a banda del vessant polític i combatiu,

---

²¹ GIMÉNEZ-SALINAS. A. "Las finanzas del terrorismo de Al-Qaida: una lucha desenfocada". Athena Paper. Vol. 2 (2007), núm. 22.

²² "Saudi Arabia and the United States Take Joint Action Against Terror Financing". Ambaixada de l'Aràbia Saudita als Estats Units. Juny 2004.

²³ BASILE, M. "Going to the Source: Why Al Qaeda's Financial Network Is Likely to Withstand the Current War on Terrorism War". *Studies in Conflict and Terrorism* (2004), núm. 27, pàg. 173.

mantenen estructures socials de tot tipus: escoles, menjadors, assistència a les víctimes en casos de calamitat i emergència, etc. Sense aquestes organitzacions, es podria arribar a un grau de desatenció que fregaria la situació de crisi humanitària.²⁴

Una altra de les formes possibles de finançament del terrorisme gihadista podria entrar a través del *zakat*.²⁵ El *zakat* (la donació d'almoines) és un dels cinc pilars de l'Islam, juntament amb l'oració (*salah*), el pelegrinatge (*hajj*), el dejuni (*sawm*) i la declaració de fe (*shahadah*).²⁶ El *zakat* pot servir com a font de finançament, però només a escala local, donat que la quantitat de diners o de béns lliurada no és gaire abundant i només serviria per aplegar un petit capital útil.

Tant els fons provinents de les organitzacions caritatives com del *zakat* són considerades fonts legals. Però quan la finalitat del capital que prové de totes dues fonts es destina a cometre activitats delictives, cal eliminar totes les pistes del camí que recorre el diner. És molt més important ocultar el moviment del diner que no pas el seu origen, perquè és legal. En canvi, com que la finalitat és completament il·legal, les transaccions s'han de moure per camins paral·lels a la legalitat.

Al-Qaida també va planificar atemptats amb el capital propi (i legal) de Bin Laden. Als anys noranta del segle XX va finançar moltes campanyes de proselitisme islamista a països com el Sudan, i també per cometre els atemptats contra les ambaixades dels Estats Units a Kènia i a Tanzània, el 1998. Anteriorment, havia sufragat un dels pitjors atemptats de la història recent d'Egipte, que la Gama'a al-Islamiyya (el Grup Islàmic) va cometre el 1997 i que va causar la mort a 58 turistes i quatre egipcis (amb detalls esgarrifosos com esbudellar una dona japonesa o degollar un home davant els seus fills).²⁷

Després, mentre van refugiar-se a l'Afganistan, i en una primera etapa, els mateixos talibans van obligar el grup a quedar-se a Jalalabad i a no participar en el finançament d'accions terroristes contra un altre país.²⁸ La inactivitat de Bin Laden també fou deguda a la desconfiança mútua amb el règim talibà. Posteriorment, durant l'estada a Tora Bora,

²⁴ GRYNKEWICH, A. "Welfare as Warfare: How Violent Non-State Groups Use Social Services to Attack the State". *Studies in Conflict and Terrorism*. (2008), núm. 31, pàg. 362 i seg.

²⁵ Hi ha dos tipus de *zakat*. Un és el *zakat* en si (*zakat al-fitr* o *fitra*), que és una donació voluntària quan es trenca el dejuni del Ramadà. L'altre *zakat* es basa en la riquesa (*zakat ul-mal*). Aquesta forma, que pretén aconseguir la justícia social i la sublimació dels valors morals i espirituals, és obligatòria (perquè així ho digué Déu) i equival al 2,5% de totes les possessions.

²⁶ Islamicfinder.org: "Five Pillars of Islam".

²⁷ WRIGHT, L. *L'amenaça de la torre. Com Al-Qaida va preparar l'11-S*. L'Arquer, 2008, pàg. 398 i seg.

²⁸ Als pocs països que van reconèixer el nou règim talibà, els van imposar l'"obligació" de controlar Bin Laden.

Bin Laden va mercadejar amb mel.²⁹ Durant anys es va especular que el finançament de les accions d'Al-Qaida provenien dels beneficis d'aquest comerç, però és evident que la mel no és un negoci que generi tanta riquesa, i menys en un entorn pobre i desestructurat com en el que vivia Bin Laden. També cal tenir ben present que, des de fa anys, tot el patrimoni de Bin Laden és controlat de ben a prop.

4. Fonts il·legals de finançament del terrorisme gihadista

Les fonts il·legals són els recursos més usats pels grups terroristes. L'origen del capital el trobem en activitats com el tràfic d'armes, els segrestos, els robatoris, el contraban o la falsificació de targetes de crèdit i no cal que els segrestos o el tràfic d'armes siguin comesos en els territoris on els grups terroristes tenen suport local. Hezbollah treu bona part dels ingressos econòmics que destina al manteniment de la seva estructura militar al Líban³⁰ en un entorn tan poc musulmà com és la triple frontera entre el Brasil, l'Argentina i el Paraguai.

El negoci il·legal que es mou a Ciudad del Este, de prop de 300.000 habitants, que abasta del contraban al tràfic de drogues i armes, passant per falsificacions de material electrònic i el blanqueig de diner, es calcula en 45.000 milions de dòlars anuals.³¹

Altres negocis il·legals, com la venda de diamants de "sang" o metalls preciosos provinents de zones en conflicte (el Congo, etc.), dels quals s'especulava que Al-Qaida o altres grups gihadistes obtenien recursos econòmics, no s'han demostrat rendibles, bàsicament perquè aquest mercat ja el dominen altres grups mafiosos amb connexions internacionals ben assentades.

La relació entre terrorisme i tràfic de drogues es mou entre la necessitat i l'oportunitat. Per una banda, existeixen vincles entre finançament terrorista i el tràfic o la producció de drogues. A l'Afganistan, els talibans mai no van abandonar ni tampoc van condemnar severament el tràfic d'opi i, a les zones que controlen actualment, ha augmentat la superfície de conreu i hi han "oberts" nous mercats cap a l'Orient –de la mateixa manera, les FARC colombianes es nodreixen del negoci de la cocaïna.³²

---

²⁹ La mel és molt ben considerada per l'islam, i el Corà dedica un capítol sencer a les abelles.

³⁰ STOHL, R. [et al.] "Small Arms Trade in Latin America". Center for Defence Information, 2008, pàg. 15. (Dades de 1997.)

³¹ NAÏM, M. *Il·lícito: cómo traficantes, contrabandistas y piratas están cambiando el mundo*. Debate, 2006, pàg. 182 i seg.

³² Les FARC usen els guanys del negoci de la cocaïna per comprar armes i mantenir la guerrilla contra el govern de Colòmbia ("Terrorism Financing", pàg. 16).

No obstant això, les dinàmiques de la majoria de grups terroristes, i els gihadistes en particular, s'oposen totalment al "gran" negoci de la droga i, si existeixen vincles entre droga i terrorisme, les relacions són esporàdiques, una simbiosi efímera. Si perduren en el temps, com tot allò que està relacionat amb el negoci il·legal de les drogues, corromp l'activitat inicial del grup terrorista. L'exemple més clar són les FARC, que han decaïgut des d'un grup amb uns ideals pels quals lluitar fins a una forma de vida corrompuda pels beneficis del mercadeig de la cocaïna.

En el cas de l'11-M a Madrid, el tràfic de drogues va servir no per finançar la planificació de l'atemptat, però sí per proveir-ne els explosius.³³ Aquest intercanvi entre radicals islamistes i petits i mitjans traficants fou, segurament, un "matrimoni de conveniència" amb data de caducitat.

En el finançament il·legal sorgeix un problema enorme. Com se segueix el rastre del diner obtingut il·legalment que va a parar a accions també il·legals? Aquest diner no aflora mai, no es "renta" i sempre roman en la il·legalitat. Les transaccions queden amagades en una selva de transaccions bancàries legals. Com es poden controlar els moviments que generen els 1,88 bilions de dòlars diaris (l'any 2004)³⁴ en transferències de divises en una economia molt liberalitzada i on han desaparegut molts controls estatals sobre divises?

En aquesta magnitud de xifres, petites transferències de diners d'una punta a l'altra del món passen desapercebudes.

5. Les transferències de capital

Els grups terroristes usen diversos tipus de transferències de fons internacionals. Potser el més conegut és el *hawala*. Aquest sistema no és "propi" només del terrorisme, però per les seves característiques especials és idoni per fer transferències anònimes, donat que no hi ha cap assentament comptable i les transaccions no es comuniquen necessàriament per escrit.

El *hawala* ("transferència", en àrab) és habitual en països on la seguretat dels camins no aconsella dur gaire quantitats de diners o valors al damunt o no hi ha altres alternatives

³³ GIMÉNEZ-SALINAS, A. [et al.]. "Interrogantes sobre la financiación del terrorismo de Al Qaeda y su control", a *Reflexiones sobre el terrorismo en España*. (2007). Fundación Policía Española, pàg.195.

³⁴ Veg. nota 31, pàg. 174. L'any 1989 les transferències mundials de divises van ser "només" de 590.000 milions de dòlars.

per transferir capital.³⁵ Els primers usuaris del *hawala* foren emigrants arribats a Europa, el Golf Pèrsic i Nord-amèrica, que enviaven els salaris a les seves famílies del sud i est de l'Àsia, l'Àfrica, l'Europa de l'Est i altres regions.³⁶

Quan una persona vol transferir una determinada suma de diners a una altra, acudeix a un *hawaladar* (que normalment pertany al seu mateix grup ètnic o és de la mateixa regió). El *hawaladar* contacta amb un col·lega seu, per telèfon, fax o correu electrònic, i acorden que aquest darrer donarà la quantitat estipulada al receptor final. Els diners no viatgen, ni se signa cap assentament comptable. La transferència es fa per la confiança entre els dos *hawaladar*, els quals, de tant en tant, es posen en contacte, informalment, per "equilibrar" les seves balances de transacció. La comissió per transferència acostuma a ser d'entre l'1 i el 2%.³⁷

L'avantatge del *hawala* es basa principalment en la confiança entre els usuaris,³⁸ en la rapidesa de les transaccions, l'anonimat, l'absència d'imposició fiscal, el baix cost i l'escassa burocràcia del sistema, si ho comparem amb el sistema financer formal.³⁹

A diferència del *hawala*, que és un recurs perfectament legal i utilitzat per milions de persones, existeixen mètodes de transferència o de moviment de capital que són il·legals *per se*. En aquests, els usuaris camuflen les transferències de fons per ocultar el camí, els orígens o els destinataris del pagament. Exemples d'aquestes transferències els trobem en la manipulació de factures i l'ús il·lícit de les targetes de crèdit.

A banda dels sistemes abans descrits, hi ha altres tipus de transferències, com el correu personal –una persona que transporta físicament diners o valors– que és legal o il·legal segons la finalitat o el context.

6. De les transferències a l'autofinançament

Des de l'11-S, Al-Qaida s'ha adonat que no pot utilitzar el fax, el telèfon mòbil o Internet com abans, donat que deixa moltes pistes i hi ha moltes possibilitats que els serveis d'intel·ligència rastregin els senyals de comunicació, de transferència de capitals, de

---

³⁵ Sistemes molt semblants al *hawala* s'usen en països com el Vietnam (*hue*), la Xina (*fei-ch'ien*) o Tailàndia (*phei kwan*).

³⁶ Weiss, M. "Terrorist Financing: The 9/11 Commission Recommendation". Congressional Research Service, 2005, pàg. 4.

³⁷ Giménez-Salinas, A. "Interrogantes sobre la financiación del terrorismo de Al Qaeda y su control", a *Reflexiones sobre el terrorismo en España*. (2007) Fundación Policía Española, pàg. 187.

³⁸ Originàriament, *hawala* tenia un significat semblant a "confiança".

³⁹ Veg. nota 37, pàg. 187.

seguiment de vehicles, etc.⁴⁰ I els terroristes han canviat d'estratègia. Des que els serveis d'informació estan al damunt de qualsevol moviment sospitós, el finançament del terrorisme d'ideologia gihadista s'ha transformat radicalment: les transferències internacionals han baixat i ara els ingressos s'obtenen a una escala més local.

Els gihadistes han après que per cometre atemptats terroristes no necessiten un sistema de finançament gran ni sofisticat. Per tant, l'estratègia que es va seguir l'11-S, basada en transferències internacionals, ha canviat completament. Els terroristes ja no reben transferències periòdiques per pagar el seu manteniment i per comprar els materials necessaris per cometre un atemptat. En el cas de l'11-M, els autors eren residents a Madrid o els seus voltants, que treballaven o cobraven subsidis socials. Els ingressos econòmics provenien del propi treball o del petit delictes (falsificació de CD, etc.). El càlcul aproximat del cost directe de l'atemptat de Madrid fou de vora 10.000 euros, que arriben als 50.000 euros si s'inclouen els sous dels activistes, el lloguer de pisos, la manutenció, etc.⁴¹ Aquesta quantitat va ser suficient per matar 200 persones i, directament o indirectament, causar una tibantor política en les més altes esferes de l'Estat i un canvi de govern a les eleccions del diumenge següent.

Cal també tenir en compte el "preu" reduït d'una acció terrorista respecte dels danys i les morts causades. L'atemptat de Bali (12 d'octubre de 2002) va costar prop de 50.000 dòlars. Els atemptats a l'est de l'Àfrica (el 1998, contra les dues ambaixades nord-americanes) també van costar prop de 50.000 dòlars. L'atemptat dels autobusos de Londres (7 de juliol de 2005) va costar prop de 10.000 euros.⁴² L'atemptat de l'11-S contra el World Trade Center de Nova York va costar vora els 400 o 500.000 dòlars.⁴³

Aquest atemptat va causar prop de 3.000 morts, va destruir un dels símbols del capitalisme nord-americà, va paralitzar la ciutat de Nova York durant dies, va bloquejar el tràfic aeri de tot els Estats Units i va obligar el president del país més poderós del món a amagar-se durant hores donant tombs erràticament en un avió. Pocs exèrcits han superat aquesta capacitat de fer mal a l'adversari. Tot plegat en molt poques hores i, relativament, per pocs diners. És més, el cost total de l'acció no és desorbitat i és a l'abast de grups locals que poden autofinançar-se sense cap preparació específica en aquest camp. En canvi, pocs estats del món són capaços de costejar un moviment de tropes regulars necessari per aconseguir el mateix resultat en territori enemic.

⁴⁰ GUNARATNA, R. "Spain: An Al Qaeda hub?". *UNISCI Discussion Paper*. (2004), pàg. 8.

⁴¹ Veg. nota 37, pàg. 190.

⁴² "Terrorist Financing", pàg. 7. Aquestes quantitats inclouen el cost dels vehicles, dels explosius, del material de vigilància, dels mapes, etc. No inclouen salaris, lloguer de pisos, manutenció, etc.

⁴³ BASILE, M. "Going to the Source: Why Al Qaeda's Financial Network Is Likely to Withstand the Current War on Terrorism War". *Studies in Conflict and Terrorism*. (2004), núm. 27, pàg. 172.

Les transferències de diners entre els terroristes de l'11-S ni tan sols van aixecar la més mínima alarma en el sistema de control dels capitals usats per la delinqüència organitzada o pel blanqueig. Els terroristes rebien finançament a través de transferències, per un total de 300.000 dòlars, des de països diferents i en petites quantitats. No utilitzaven formes rocambolesques de treure diners del banc, sinó que ho feien amb targeta de crèdit i de comptes a nom seu. Al final, van fer transferències de devolució de 36.098 dòlars sobrers, sempre en petites quantitats i per mitjà de Western Union.⁴⁴

Els suïcides i els seus promotors econòmics es van comportar com a ciutadans normals, movent petites quantitats de diners espaiadament en el temps, de forma que passaven desapercebuts pels sistemes de control rutinaris. Tot i que s'han perfeccionat, en un món on el nombre de transferències és de milers per segon, les mesures de control o fiscalització dels moviments bancaris i de les transaccions monetàries són poc pràctiques per supervisar totes les operacions d'intercanvi. A més, la majoria de països occidentals tenen el llindar d'avís cap als 3.000 o 4.000 euros. Per sota d'aquesta quantitat, el banc no ha de comunicar automàticament a les autoritats monetàries les transferències internacionals de capital.

Per altra banda, els gihadistes fan servir entitats bancàries de països on no es pot exercir gaire control real de les transferències perquè no disposen de recursos suficients. El camí per fer efectives les transferències dóna tómb entre diverses sucursals de quatre o cinc bancs i països i, entremig, alguns d'aquests bancs són a països no desenvolupats.

7. Conclusions

Cada cop més, el terrorisme d'ideologia gihadista es finança amb els beneficis d'accions delictives. En conseqüència, per tal d'interceptar trames terroristes és important tenir en compte els grups radicals que tenen algun tipus de relació amb determinats tipus d'accions delictives.

Els grups terroristes no acostumen a utilitzar les transferències internacionals per finançar les seves accions o, si més no, sols ho fan amb petites quantitats difícils de seguir.

Les transaccions comercials, econòmiques i de flux de persones a escala planetària han augmentat considerablement en la darrera dècada i els organismes supervisors no en

---

⁴⁴ Vegeu nota 37, pàg. 190.

poden seguir el rastre en tots els casos. A més, s'ha dut a terme una desregularització d'alguns dels controls de l'intercanvi de capital i de divises. Per consegüent, quan els terroristes d'ideologia gihadista han utilitzat aquest mitjà, els mecanismes de control existents no han detectat les seves operacions.

Els grups terroristes han recorregut com a alternatives més segures al finançament local i informal. Què es pot fer en el futur per conèixer la traçabilitat del diner que serveix per finançar actes terroristes i com es poden detectar els sistemes de transferència, formals i informals, que eviten els controls establerts actualment? Cal mantenir els controls sobre el moviment internacional de grans sumes de capital i destinar més recursos a la detecció de les fonts de finançament en un àmbit molt més local.

També cal tenir en compte que s'ha de treballar en la identificació dels factors que propicien la simpatia cap als terroristes gihadistes i de tots aquells entorns on s'encobreixen els sistemes de transferència, formal i informal, que serveixen per finançar actes terroristes.

8. Bibliografia

BASILE, M. "Going to the Source: Why Al Qaeda's Financial Network Is Likely to Withstand the Current War on Terrorism War". *Studies in Conflict and Terrorism*. (2004), núm. 27.

Decisió marc del Consell de la Unió Europea sobre la lluita contra el terrorisme, de 13 de juny de 2002 (2002/475/JAI).

GIMÉNEZ-SALINAS, A. "Las finanzas del terrorismo de Al-Qaida: una lucha desenfocada". *Athena Paper*. Vol. 2 (2007), núm. 22.

GIMÉNEZ-SALINAS, A. I PASSAS, N. "Interrogantes sobre la financiación del terrorismo de Al Qaeda y su control" a *Reflexiones sobre el terrorismo en España* (2007), Fundación Policía Española. 2007.

GRYNKEWICH, A. "Welfare as Warfare: How Violent Non-State Groups Use Social Services to Attack the State". *Studies in Conflict and Terrorism*. (2008), núm. 31.

GUNARATNA, R. "Spain: An Al Qaeda hub?" *UNISCI Discussion Paper*. (2004).

“International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism”. Assemblée General de les Nacions Unides. A/RES/54/109, de 25 de febrer de 2000.

Islamicfinder.org: “Five Pillars of Islam”.

www.islamicfinder.org/index.php?sid=225487896&t=sub_pages&cat=36&lang=english

LÓPEZ, C. *Hamás. La marcha hacia el poder*. Los Libros de la Catarata, 2007.

NAÏM, M. *Ilícito: cómo traficantes, contrabandistas y piratas están cambiando el mundo*. Debate, 2006.

Ordre Executiva núm. 13224, de 23 de setembre de 2001, del president dels Estats Units sobre finançament del terrorisme:

www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010924-1.html

PIETH, M. *Financing Terrorism*. Kluwer Academic Publisher, 2002.

Resolució del Consell de Seguretat de les Nacions Unides núm. 1269, de 19 d'octubre de 1999.

Resolució del Consell de Seguretat de les Nacions Unides núm. 1373, de 28 de setembre de 2001.

“Saudi Arabia and the United States Take Joint Action Against Terror Financing”. Ambaixada d'Aràbia Saudita als Estats Units. Juny 2004.

www.saudiembassy.net/ReportLink/Newsletter_JPC_June04.pdf

STOHL, R. [ET AL.]: *Small Arms Trade in Latin America*. Center for Defence Information, 2008.

“Terrorist Financing”. Financial Action Task Force (FATF-GAFI). Febrer 2008.

www.fatf-gafi.org/dataoecd/28/43/40285899.pdf

“USA Patriot Act”, acrònim de *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act 2001* (Llei de 2001 per unificar i enfortir Amèrica tot proporcionant les eines apropiades necessàries per interceptar i obstruir el terrorisme).

[http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-](http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ056.107)

[bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ056.107](http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ056.107)

WEISS, M. "Terrorist Financing: The 9/11 Commission Recommendation". Congressional Research Service, 2005.

www.fas.org/sgp/crs/terror/RS21902.pdf

WRIGHT, L. *L'amença de la torre. Com Al-Qaida va preparar l'11-S*. L'Arquer, 2008.

9. Altres fonts d'informació

Consell d'Europa: "Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism".

www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Word/198.doc

FATF-GAFI: "Methodology for Assessing Compliance with Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism Standards". Recomanacions per identificar i confiscar els productes provinents del crim organitzat o del terrorisme.

www.fatf-gafi.org/dataoecd/31/37/34044087.pdf

"Money Laundering & Terrorist Financing Vulnerabilities of Commercial Websites and Internet Payment Systems". Exemples de com es vulneren els sistemes de detecció de transferències de capital a través d'Internet.

www.fatf-gafi.org/dataoecd/57/21/40997818.pdf

Les nou recomanacions sobre el control del finançament terrorista: www.fatf-gafi.org/document/9/0,3343,en_32250379_32236920_34032073_1_1_1_1,00.html

Per saber què ha fet l'Aràbia Saudita per combatre el terrorisme (web de l'Ambaixada Saudita als Estats Units)

www.saudiembassy.net/Issues/Terrorism/IssuesTer.asp

Egmont Group

www.egmontgroup.org

ÀMBITS I LÍNIES DE TREBALL PER A LA DETECCIÓ I PREVENCIÓ DE LA RADICALITZACIÓ VIOLENTA (I)¹

Ferran Alonso

Resum

La tasca policial engloba les funcions reactiva i proactiva. Ara bé, quan es parla de terrorisme i dels processos de reclutament i de radicalització violenta, les polítiques preventives de seguretat han d'ultrapassar l'àmbit estrictament policial per estendre's a altres camps que aparentment tenen poc a veure amb la seguretat (des d'un punt de vista restrictiu i tradicional del concepte). Aquesta perspectiva més àmplia de la idea de "seguretat" ja s'ha aplicat a altres fenòmens com ara el de la violència masclista, la seguretat viària o la delinqüència comuna.

Aquest article és un compendi de diverses propostes d'acció en diferents àmbits (Internet, mitjans de comunicació, educació, centres penitenciaris, entre d'altres) que grups d'experts i organismes internacionals han realitzat en relació amb la radicalització violenta dins del marc de la prevenció del terrorisme d'ideologia gihadista. Aquestes propostes estratègiques són polítiques preventives d'implementació variable, a curt, mitjà i llarg termini. De la mateixa manera, es preveu l'adequació i la implementació d'aquestes propostes a Catalunya i la seva traducció en projectes i programes concrets.

Paraules clau

terrorisme d'ideologia gihadista, polítiques preventives, radicalització violenta
causes, factors explicatius

1. Introducció

Aquest capítol presenta, en primer terme, una breu revisió sobre la terminologia i les característiques dels processos de *radicalització violenta*, per tal de exposar, posteriorment, algunes de les estratègies que es poden implementar per detectar i contrarestar l'expansió de la ideologia gihadista i els actes de terrorisme que en deriven.

---

¹ A causa de l'extensió del tema, aquest article és el primer d'una sèrie de dos i es centra en la categoria "preventiva". El segon article desenvoluparà totes aquelles estratègies que tinguin relació amb les categories "detectores" i "reactives".

L'ofensiva del terrorisme d'ideologia gihadista opera a diferents nivells i no tots limitats a àmbits físics o socials, sinó que s'està davant d'una batalla mediàtica on l'expansió i la interiorització d'una determinada cosmovisió o ideologia serà determinant per a l'expansió d'un pretès moviment social global.

Es parteix de la base que per esdevenir un radical (extremista) violent es segueix un procés d'atracció o captació i adoctrinament que cal conèixer per tal de poder aplicar mesures preventives per avortar-lo. Diverses investigacions i estudis empírics mostren que en determinats àmbits socials hi ha més probabilitat que s'hi generin processos de radicalització violenta, com poden ser l'àmbit penitenciari, els entorns de determinats centres de culte, gimnasos, teteries, carnisseries *halal*, etc. En aquest sentit, cal preveure estratègies preventives a curt, mitjà i llarg termini. Els camps de l'educació i la implicació de la societat civil són àrees on l'estratègia de prevenció és a mitjà i llarg termini, mentre que altres àrees com la penitenciària, la de seguretat, Internet i mitjans de comunicació requereixen accions amb efectes que es valoren a curt i mitjà termini.

S'han classificat les diverses propostes i línies d'actuació en tres categories: preventives, detectores i reactives, divisió que respon a tres períodes diferents:

- a. El primer, el període previ a la radicalització violenta en el qual s'apliquen estratègies que intenten preveure i prevenir focus de radicalització violenta en espais o àmbits potencialment perillosos.
- b. El segon període fa referència a aquell interval de temps en què s'està produint la radicalització violenta i, per tant, són d'aplicació estratègies encaminades a la neutralització de l'amenaça. Es necessiten eines i instruments de detecció i de diagnòstic, així com figures legislatives específiques.
- c. Finalment, el període reactiu, ha d'incloure actuacions relacionades amb la gestió de crisis, el tractament de la informació i l'impacte en els mitjans de comunicació, la tasca investigadora i d'enjudiciament, així com la derivació i tractament posterior dels radicals violents (empresonament, expulsió del territori, desradicalització, alliberament, etc.).

1. Marc conceptual

Abans de parlar d'estratègies de detecció i prevenció de la radicalització violenta en la fase preventiva – que com s'ha dit és l'objecte d'aquest capítol-, es considera necessari concretar què s'entén per *radicalització violenta*.

En aquest sentit, cal dir que el mateix que succeeix amb el terme *terrorisme* passa amb el concepte de *radicalització* o *radicalització violenta*. No existeix una definició unívoca del terme *radicalització*, la qual cosa s'agreuja en utilitzar conceptes sinònims o pseudosinònims, com ara : extremisme, extremisme violent, adoctrinament o radicalització gihadista, fanatisme religiós o violent, adoctrinament agressiu, entre d'altres. Per exemple, el que per a uns és *radicalització* per a altres és *radicalització violenta*, de manera que es produeix una confusió de camps semàntics. Segons la Comunicació de la Comissió de les Comunitats Europees al Parlament Europeu i al Consell (2005), s'entén per procés de *radicalització violenta* aquell fenomen a partir del qual les persones s'adhereixen a opinions, punts de vista i idees que poden conduir-les a cometre actes terroristes.

El DR. GITHENS-MAZERS'S (Saragossa, 2008) distingeix entre *radicalització* i el *Gihadisme Takfiri radical violent*. Mentre que defineix el primer concepte com “el compromís de posar a la pràctica tot un cos doctrinal ortodox i elitista, sense que existeixi necessàriament una relació inherent entre radicalització i violència”, el segon concepte, en canvi, el relaciona amb la violència. El *radicalisme takfir* projecta una obligació religiosa i moral de fer el *gihad* contra el *kafir*, és a dir, d'utilitzar la violència contra els infidels i els apòstates.

El professor ROGELIO ALONSO (2007) defineix el *procés de radicalització* com “el fenomen a través del qual un seguit d'individus opten per assumir un conjunt d'idees extremistes que desembocaran en la justificació i, en alguns casos, fins i tot, en la realització d'accions terroristes. L'ideari adoptat pels radicals no sempre es traduirà en la comissió d'accions terroristes, limitant-se en ocasions a donar-hi suport...”. Per a aquest autor, el fenomen no és nou, sinó que trets comuns d'aquest camí cap al fanatisme han estat presents en altres manifestacions terroristes o, fins i tot, presents en altres tipus de grups violents. Les característiques que configuren aquest procés són:

- a. Es tracta d'un fenomen minoritari.
- b. Es tracta d'un procés que pot desembocar en diferents resultats i que, a la vegada, pot ser interromput.
- c. Hi ha la idea d'evolució en diferents fases d'aquest procés i, per tant, és detectable a partir d'indicadors primerencs.
- d. No tot islamisme condueix al terrorisme, però sí que tots els terroristes d'ideologia gihadista són radicals.
- e. No existeix o no s'ha detectat cap “perfil” de terrorista gihadista. L'única característica freqüent és que es tracta majoritàriament d'homes joves.
- f. Hi són presents dinàmiques grupals que provoquen la desindividuació de la persona per part d'organitzacions o grups totalitaris.
- g. És un procés multicausal.

En aquest apartat d'aclariments conceptuals, cal diferenciar nítidament *radicalització violenta* d'aquells processos d'*integració* de les persones immigrades. El debat no s'ha de centrar, doncs, en la integració de la població musulmana, sinó en els factors que poden contribuir o desencadenar la radicalització violenta de determinats individus. Segons GARCIA-HERRÁIZ (Madrid, 2007), la integració fallida pot ser un factor coadjuvant, però no determinant, de radicalització violenta.

En definitiva, hi ha diversos matisos sobre el terme *radicalització violenta*, però es podria arribar a convenir que es tracta d'un procés dinàmic, que en última instància es produeix en l'àmbit individual i que condueix la persona a una visió dicotòmica de la realitat, extrema i exclusivista, on l'ús de la violència s'accepta i es promou com a mitjà per aconseguir els objectius del grup o moviment. En aquest procés intervenen condicions o factors facilitadors, però no imprescindibles (*root causes*), i condicions necessàries, com ara la predisposició personal i els processos psicològics (ALONSO, F. 2008).

3. Prevenció del “radicalisme violent”

A continuació es presenta un conjunt d'iniciatives que, des de diferents organismes i institucions, s'han proposat per prevenir el radicalisme violent. Aquesta llista d'iniciatives no pretén ser exhaustiva, sinó que respon a la pretensió de marcar els objectius de la pròpia iniciativa de prevenció.

En el cas de l'elaboració d'un projecte de prevenció a escala nacional caldria crear un equip de treball multidisciplinari en què participessin tant institucions com organismes públics, així com experts en contraterrorisme del món acadèmic, ONG's i altres actors socials. De la mateixa manera, fóra imprescindible una anàlisi minuciosa de la realitat social que permetés una aplicació curosa i ajustada de les polítiques preventives.

Identificar els factors que porten a la radicalització violenta i alguns dels arguments que la justifiquen, pot ajudar a concretar les respostes per tal de minimitzar el risc d'atemptat terrorista. L'estratègia del Regne Unit contra el terrorisme internacional (2006) descriu un ampli ventall de factors potencials que poden conduir a la radicalització violenta, sense que existeixi un factor predominant. En termes generals, però, cal destacar cinc factors essencials:

- Individus vulnerables que són més receptius a un missatge violent.
- Presència de xarxes reclutadores i líders carismàtics.
- Comunitats poc preparades per fer front a l'extremisme violent.
- Greuges reals o inventats que són percebuts com a altament discriminatoris.

- Una ideologia justificadora de l'acció violenta a partir de la manipulació historicoteològica.

Tot seguit es presenten alguns dels principals camps d'intervenció en la prevenció de la radicalització violenta i en l'enfortiment de la cohesió social:

3.1 L'àrea educativa

Cal concebre l'escola com un espai de convivència i cohesió social on s'han de desenvolupar programes que fomentin el respecte, la diversitat, la tolerància, el coneixement i el reconeixement de l'altre.

En l'article sobre la responsabilitat del sistema educatiu en la prevenció de la radicalització gihadista, TRUJILLO I MOYANO (2008) conclouen que el sistema educatiu ha d'avançar-se als fets per prendre consciència del paper que pot i ha de fer l'escola en el manteniment dels valors democràtics, en la formació sobre els drets i deures i en el rebuig de la violència, així com en la prevenció del desenvolupament de processos psicosocials de radicalització islamista que, com és sabut, és el pas previ al gihadisme.

En aquest sentit, per prevenir el terrorisme gihadista cal la coresponsabilitat de diferents institucions socials. Així, els cossos policials, el sistema educatiu, els serveis socials, els mitjans de comunicació i, en general, les administracions públiques han de desenvolupar accions integrals i coordinades que formin part d'una estratègia global a llarg termini.

Una altra institució europea, The Change Institute (2008), proposa, entre altres recomanacions, que en el currículum educatiu s'inclogui:

- l'educació intercultural com a assignatura;
- l'exploració de la identitat, l'herència cultural, el concepte de ciutadania i el compromís polític i social;
- estratègies que contrarestin les campanyes de radicalització que tenen lloc en els campus universitaris i en els instituts;
- el desenvolupament de la capacitat de lideratge d'individus i organitzacions clau de les comunitats musulmanes, especialment per a les dones i els joves;
- la formació al professorat en competència i coneixement intercultural.

L'escola s'ha de convertir en un lloc de debat, d'expressió de les inquietuds i necessitats dels joves, no solament centrada en el diàleg interreligiós, sinó ampliada a altres esferes, artístiques i culturals, d'activisme local i de participació cívica. I, sobretot, ha d'esdevenir l'àgora on es parli de temes com ara la justícia o injustícia social, la no-discriminació, la integració econòmica i social, i els drets i deures com a ciutadans.

De cara a aplicar aquest tipus de mesura a Catalunya, es podria primer confeccionar un programa pilot conjuntament amb el Departament d'Educació, on un equip multidisciplinari elaborés un material didàctic que, a més de tractar temes com la diversitat cultural, la tolerància, la mediació i la resolució de conflictes, inclogués també qüestions com la identitat, el fanatisme (de tota mena) i els processos de persuasió coercitiva i de manipulació psicològica.

En una *primera fase del projecte*, s'hauria de triar, segons unes característiques predeterminades, quatre centres educatius per mesurar el grau basal de cohesió social, integració de persones nouvingudes, tolerància i respecte. Els resultats previs a l'aplicació del programa servirien per constatar-ne l'eficàcia, ja que el programa pilot s'aplicaria en dos centres durant un curs escolar, mentre que els altres dos seguirien l'agenda escolar habitual. Un cop finalitzat el curs escolar es tornarien a mesurar aquests indicadors per tal de comprovar diferències significatives entre els centres que han rebut una formació específica i els que han seguit un currículum estàndard.

En una *segona fase*, a partir dels resultats obtinguts, es revisaria el programa pilot en aquells aspectes millorables per a la seva eficàcia i s'implementaria en un nombre més alt de centres educatius, tot mesurant l'"abans" i el "després" d'aplicar-lo i es faria la comparació amb altres centres que no haguessin rebut aquella formació específica.

La *tercera i darrera fase*, sempre que el programa hagués obtingut els resultats òptims desitjats, seria la introducció general del programa en el currículum escolar de tots els centres educatius de secundària.

3.2 L'àrea penitenciària

La presó és un ambient hostil on l'individu té una necessitat imperiosa de formar part d'un grup que li proporcioni suport afectiu i seguretat física. L'afinitat cap a les persones del mateix origen nacional i cultural, i la subsegüent formació de grups tancats de caràcter etnicoreligiós, pot ser utilitzada, i de fet s'ha utilitzat, com a un factor favorable a la captació gihadista.

En els darrers anys s'han donat diversos casos d'intent de captació i radicalització entre delinqüents comuns, principalment d'origen musulmà. Aquest procés consta de tres fases progressives. La primera, d'apropament emocional. La segona emfatitza les injustícies que pateix el món musulmà per part dels països occidentals i fa una introducció gradual del concepte *ghihad*. La tercera fase, de persuasió coercitiva, s'hauria d'introduir només en els casos de més resistència (TRUJILLO, JORDÁN, GUTIÉRREZ I GONZÁLEZ-CABRERA, 2008).

Per contrarestar aquest fenomen, la Direcció General d'Institucions Penitenciàries va iniciar a finals de 2004, segons VIRGILIO VALERO (Madrid, 2007), una estratègia que comprenia una sèrie de mesures a adoptar en quatre àrees d'actuació: observació, control, coordinació de programes educatius per a interns estrangers i formació del personal d'institucions penitenciàries.

Per tal de dur a terme aquesta estratègia calia diferenciar els interns pel seu grau de perillositat o característiques relacionades amb l'islamisme radical:

- a. Interns preventius o penats relacionats amb el terrorisme d'ideologia gihadista.
- b. Líders o proselitistes del moviment radical islamista.
- c. Interns que presentaven indicis de fanatisme islamista.

Les mesures adoptades quant a vigilància i control en nivell general fan referència a totes aquelles actuacions de:

- observació directa dels interns, del seu comportament habitual, activitats, moviments i relacions;
- recomptes, registres, escorcolls i controls.

Tots els interns que destaquin pel seu fanatisme radical, per l'afinitat amb l'ideari terrorista i per liderar o integrar grups de pressió o captació són inclosos dins el Fitxer d'Interns d'Espial Seguiment (FIES). En aquest fitxer es recull tota la informació rellevant que transmeten els responsables dels centres penitenciaris i la provinent d'altres fonts; després, la informació s'analitza i es transmet a les autoritats del Ministerio del Interior.

Com comenta VALERO (Madrid, 2007), els interns vinculats al terrorisme d'ideologia gihadista es troben repartits en vint-i-cinc centres, tot seguint una política de separació-dispersió, d'una banda, per debilitar la cohesió dels grups terroristes i reduir els riscos per a la seguretat i, de l'altra, per minimitzar al màxim la possibilitat de proselitisme i noves captacions. La majoria dels interns romanen en garjoles individuals i tenen les activitats en comú molt limitades.

Pel que fa als programes educatius per a estrangers a les presons, correspon executar-los a un equip multidisciplinari, dirigit pel subdirector de Tractament, el mateix VIRGILIO VALERO, i engloba tres programes: idioma i educació primària, formació multicultural i drets humans, i educació en valors i habilitats cognitives.

Finalment, a l'àrea de formació de la Direcció General d'Institucions Penitenciàries, s'han mantingut des de l'any 2004 diverses reunions de treball sobre el tema del terrorisme d'ideologia gihadista amb els directors i subdirectors de Seguretat de Centres Penitenciaris. A més d'analitzar la situació, han rebut formació per part d'experts del CNI, la Guàrdia Civil i la Policia Nacional. De la mateixa manera, en els cursos de formació contínua de caps de servei i altres professionals penitenciaris, hi ha matèries relatives a terrorisme i mesures de seguretat.

Tot i la implementació d'aquest programa i els esforços que s'han realitzat en aquest sentit a l'Estat espanyol, encara cal resoldre, segons GUTIÉRREZ, JORDÁN I TRUJILLO (gener 2008), certs aspectes en la prevenció de la radicalització gihadista en àrees com la supervisió, la coordinació i la detecció.

En la seva anàlisi, assenyalen com a punts més problemàtics:

1. No tots els interns gihadistes estan en mòduls d'aïllament. Aproximadament un 15% conviuen en mòduls de vida normalitzada amb delinqüents comuns, que en molts casos són també d'origen musulmà.
2. Control insuficient sobre les persones que visiten els interns d'origen musulmà: alguns podrien estar investits d'especial autoritat salafista gihadista i exercir-hi una influència molt negativa. Aquest fet és extensible a alguns dels imams que visiten els centres penitenciaris, ja que de vegades es desconeix la procedència i el nombre de visites.
3. El sistema informàtic penitenciar actual no permet conèixer al moment si la persona que visita un intern condemnat per terrorisme gihadista ha visitat interns en altres presons del país.
4. La legislació vigent impedeix fer escorcolls integrals a les persones que visiten els interns i, per tant, podrien entrar amb facilitat no únicament droga, sinó telèfons mòbils o CD amb contingut radical.
5. Hi ha poc control sobre les ONG que atenen presos d'origen musulmà. Si bé la majoria porta a terme una tasca lloable, algunes poden ser utilitzades com a canals d'infiltració.

6. L'excessiva rotació dels funcionaris encarregats de la vigilància dels mòduls dificulta la supervisió de les activitats clandestines que desenvolupen els interns. Més ara, quan els interns gihadistes intenten mimetitzar-se amb la resta dels interns.
7. Els funcionaris no han rebut prou formació sobre terrorisme gihadista, la qual cosa provoca que moltes vegades s'actüi per intuïció. En el mateix sentit, cal dir que el nombre de funcionaris psicològics que podrien advertir i prevenir els processos de radicalització violenta és escàs (un per cada cinc-cents interns).
8. El nombre de traductors és deficient. A més, molts desconeixen els dialectes locals. A això s'ha d'afegir que els traductors no poden entrar a l'interior dels mòduls. Conseqüentment, els funcionaris responsables de cada mòdul no saben de què parlen els interns musulmans².
9. El sistema de seguretat no és capaç d'evitar de manera eficient l'entrada de publicacions o cintes de doctrina islamista radical.
10. La tecnologia a les presons no permet detectar falsificacions en el document d'identitat dels visitants i els funcionaris tampoc no estan formats adequadament per detectar els documents falsificats.
11. No existeix una legislació en l'àmbit de les institucions penitenciàries que permeti controlar els diners que reben els interns.
12. La vigilància de les comunicacions externes és insuficient ja que es fa de manera aleatòria.
13. Es poden produir acords entre interns per tal que un reclus comú rebi trucades externes de gihadistes. Les trucades de presos comuns no es controlen de la mateixa manera que les de presos d'origen musulmà.
14. És pràcticament impossible controlar les comunicacions a través de correus humans.
15. Falta prou coordinació entre el personal de la presó i les forces i cossos de seguretat. Cal un sistema de cooperació interinstitucional estructurat.
16. Sembla que les institucions penitenciàries no tinguin una estratègia global per prevenir i evitar els processos de radicalització i reclutament gihadista.

Finalment, aquests autors conclouen que avui dia els gihadistes poden estar utilitzant les presons "espanyoles" com a pedrera d'una nova fornada de radicals i la solució d'això passa pel disseny, la implementació i l'avaluació contínua d'una estratègia global contra la radicalització gihadista.

---

² En aquest sentit, també seria convenient que els funcionaris de presons rebessin formació lingüística en àrab i bereber.

Pel que fa a Catalunya, cal recordar que l'article 168 de l'actual Estatut d'autonomia de Catalunya constata i ratifica competències plenes de la Generalitat en el sistema penitenciari català, especialment en la direcció, organització, règim, funcionament, planificació i inspecció de les institucions penitenciàries de qualsevol tipus ubicades a Catalunya.

A partir de les deficiències detectades pels autors esmentats en el sistema penitenciari de la resta de l'Estat espanyol, caldria comprovar quines d'aquestes deficiències trobem en el sistema penitenciari català a partir d'una primera inspecció i avaluació. Segons aquesta primera anàlisi situacional, es podrien establir i dissenyar mesures correctores ajustades a les mancances que s'hagin detectat en l'àmbit de la prevenció del reclutament i la radicalització gihadista.

3.3 L'àmbit d'Internet

Les organitzacions terroristes intenten treure profit de les característiques de la xarxa: globalitat i anonimat. En relació amb això, cal considerar que en els darrers anys s'ha passat d'un escenari en el qual l'amenaça provenia d'organitzacions autòctones al d'un terrorisme global, amb militants i cèl·lules repartides per tot el món i que, per tant, necessita Internet per desenvolupar les seves activitats.

Des del punt de vista de la radicalització, la principal amenaça prové de la propaganda distribuïda a través d'Internet. Els grups gihadistes utilitzen la Xarxa per a tasques de propaganda, desinformació i guerra psicològica. La propaganda pot amplificar l'impacte de les accions terroristes i, per tant, constitueix un element preeminent de l'estratègia gihadista.

En els nostres països occidentals els receptors d'aquesta immensa quantitat de missatges són fonamentalment joves musulmans no integrats adequadament en les nostres societats. A través d'Internet no obtenen només l'accés a aquests continguts, sinó que també poden entrar en contacte amb altres individus en la seva mateixa situació. Aquest procés és afavorit per l'augment del nombre de connexions a Internet i per l'atracció que la Xarxa exerceix sobre els joves.

La presència gihadista a Internet és cada vegada més important i la seva estructura virtual es pot dividir en: webs oficials d'organitzacions gihadistes i de clergues gihadistes, fòrums i blogs de suport i, finalment, webs distribuïdores de material gihadista.

El flux de propaganda a través de la Xarxa s'ha incrementat notablement en els darrers anys. Alguns grups gihadistes han creat departaments dedicats exclusivament a la producció i distribució de propaganda. El procediment habitual de distribució de material consisteix a difondre a través de fòrums i altres llocs gihadistes els enllaços als servidors gratuïts d'emmagatzematge de fitxers en els quals es troba aquell material.

Per contrarestar el reclutament gihadista es proposen, entre altres, les mesures següents:

- Incrementar la cooperació policial i judicial en l'àmbit internacional.
- Establir mesures legals que permetin identificar aquells usuaris que realitzin activitats terroristes a Internet.
- Involucrar el sector privat en la lluita contra l'ús d'Internet que fan les organitzacions terroristes.
- Augmentar la presència a Internet de continguts que puguin contrarestar els missatges gihadistes.

Una proposta de treball que es podria endegar des de Catalunya fóra establir una sèrie de sessions de treball amb experts en delictes cibernètics, arabistes i especialistes en radicalització violenta de diferents països d'Europa amb la finalitat de compartir coneixements i bones pràctiques per prevenir i contrarestar el reclutament i la propaganda gihadista. Aquestes primeres sessions de treball serien la base per crear una plataforma virtual permanent que permetés accedir als socis participants a informació tàctica i estratègica, i als processos i procediments que s'utilitzen a diversos països en la lluita contra la radicalització violenta.

3.4 Entesa i cooperació amb les comunitats musulmanes

El fet d'implicar en qüestions de seguretat pública les organitzacions de la societat civil en general i, pel tema que ens ocupa, les comunitats musulmanes en concret, està en plena consonància amb la filosofia de la Llei 4/2003 del sistema de seguretat pública de Catalunya.

El fet que tothom se senti coresponsable de la seguretat pública és indicador d'una societat cohesionada i integradora que no diferencia entre procedències ètniques o religioses, sinó que aposta per la pau i la convivència de tots els seus ciutadans.

A banda del comentari previ, la cooperació amb la societat civil musulmana, i amb d'altres, proporciona per les seves particularitats un valor afegit a la lluita contra l'expansió d'ideologies radicals violentes. Entre els punts forts d'aquestes aportacions cal destacar:

- A l'hora de contrarestar la radicalització violenta, les organitzacions musulmanes tenen més coneixement, comprensió, competències i habilitats per ser més efectives en aquesta lluita.
- Formen part de denses xarxes socials de caràcter horitzontal que compten amb un gran capital social i poden donar resposta a la radicalització.
- Comparteixen una base cultural i religiosa i, a vegades, espais físics propers amb els radicals violents.
- Porten a terme activitats rellevants contra la radicalització violenta (comprometen líders religiosos i polítics, potenciant veus que s'oposen a la retòrica terrorista, dinamitzen activitats participatives com a alternativa a la violència).
- Tenen més facilitat per preveure què funcionarà i quines intervencions són necessàries a nivell "micro", basades en una intel·ligència social de base.

Una de les línies principals en l'estratègia del Regne Unit contra el terrorisme internacional (2006) és precisament el treball amb les comunitats musulmanes. Un exemple d'aquest treball en comú van ser les 64 recomanacions del programa Preventing Extremism Together, de les quals 27 eren encapçalades pel mateix Govern i, de les restants, eren les mateixes comunitats que es feien càrrec, amb el suport del Govern quan fos necessari. Entre molts, es poden destacar tres exemples d'aquest programa:

- Preventing Extremism Together – Scholars' Roadshows, dirigits per organitzacions britàniques musulmanes amb el suport del Govern. Es van triar vint acadèmics i pensadors de l'islam majoritari (moderat) per fer xerrades a joves britànics musulmans amb la finalitat de difondre arguments efectius contra la justificació extremista del terrorisme, qualificant-la de "no islàmica". L'expectativa és que més de cent mil joves britànics escoltin aquestes conferències.
- Preventing Extremism Together – Muslims Forums against Extremism and Islamophobia. Es van crear sis fòrums regionals dirigits per persones "clau" que poguessin aglutinar les comunitats locals musulmanes, les forces de seguretat i altres agències públiques, per tal de discutir com encarar l'extremisme i la islamofòbia en les seves àrees respectives. Els fòrums ofereixen un espai per compartir punts de vista i desenvolupar noves reflexions i nous plans d'acció per tractar l'extremisme.

- Preventing Extremism Together – Mosques and Imams National Advisory Board. Les comunitats musulmanes van liderar la creació d'un Consell Nacional d'Assessorament a Mesquites i Imams, els objectius del qual eren donar guia i suport a les mesquites i als líders religiosos. Un grup de direcció de líders musulmans ha dut a terme una extensa consulta a escala nacional sobre acreditació d'imams, governabilitat de les mesquites i activitats interreligioses. Aquest grup de direcció representava tots els segments de la comunitat musulmana i va publicar una guia de bones pràctiques per a les mesquites.

En relació amb el treball amb les comunitats musulmanes, la investigació duta a terme per la Compagnie Européenne d'Intelligence Stratégique (CIES, 2007) adverteix a les conclusions de l'excessiu protagonisme que certs corrents "islamistes" estan adquirint en matèria de "prevenció de la radicalització violenta". Es constata que la majoria dels representants musulmans en els diferents països europeus són de tendència islamista. Aquest fet transforma els islamistes en interlocutors vàlids en l'esfera política a escala estatal i europea dins de l'àmbit de la prevenció del terrorisme. Els radicals, amb el seu rebuig a la violència i al terrorisme, projecten una imatge de musulmans "moderats" davant dels mitjans de comunicació i de les instàncies polítiques actuals. En cas que es consolidin aquestes posicions, hi ha el risc més que probable que es fixi una ideologia ultraortodoxa com a islam visible en detriment dels musulmans moderats lliberals i tradicionals que estan en minoria o, fins i tot, absents d'aquestes institucions des de fa dècades.

La recomanació del CEIS és modificar aquesta tendència "islamista" del món musulmà. Proposa construir la política de prevenció del terrorisme de la Unió Europea sobre la base d'una acció de cooperació amb la societat civil i amb els col·lectius locals directament sobre el terreny.

3.5 Les entitats locals

Com s'ha anat constatant, en la lluita contra la radicalització violenta és fonamental potenciar l'àmbit local, on les administracions locals (policia local i autonòmica, treballadors i educadors socials, etc.), així com les organitzacions no governamentals (ONG, com ara UNESCOCAT), les diverses organitzacions de la societat civil (totes les comunitats religioses, incloses les atees i les agnòstiques, les associacions de veïns, etc.) siguin copartípics i coresponsables en el foment de la convivència i la cohesió social.

En aquest sentit, la iniciativa Xarxa Internacional sobre Religions i Mediació en zones urbanes coordinada per UNESCO de Catalunya podria tenir la seva traducció en l'àmbit municipal a les xarxes locals sobre religions i mediació en zones urbanes.

Focalitzant en la *radicalització violenta*, es podrien crear un seguit de tallers, dividits en diverses sessions, sobre els diferents aspectes de la radicalització violenta. La metodologia emprada seria el "grup de discussió", en el qual participarien dirigents de diverses comunitats religioses, mediadors interculturals, experts acadèmics en radicalització violenta, oficials de policia i treballadors socials. La finalitat d'aquests tallers seria obtenir una visió compartida i àmplia dels processos de radicalització violenta, així com construir una xarxa social efectiva, en la qual tots els actors es trobessin implicats en la lluita contra la radicalització violenta.

De la mateixa manera, no cal oblidar el paper important que hi haurien de tenir les policies locals i autonòmiques, sobretot les unitats de policia de proximitat i de relacions amb la comunitat. Els contactes amb les diverses comunitats han de ser periòdics i basats en la confiança i el coneixement mutu. En cap cas han d'estar focalitzats en un únic interès, sinó en totes aquelles problemàtiques que puguin afectar les comunitats, en particular, i la convivència i la cohesió social, en general.

3.6 Els mitjans de comunicació

Com ja s'ha comentat anteriorment, l'autèntic camp de batalla del terrorisme d'ideologia gihadista és el de les idees i el de la penetració d'aquestes en la societat. Els mitjans de comunicació tenen molt a dir en el ressò mediàtic i social de les seves accions. Per tant, el tractament informatiu és cabdal per frustrar un dels objectius fonamentals de l'organització terrorista. Segons TORRES SORIANO (2008), la relació d'Al-Qaeda amb els mitjans de comunicació ha passat per tres fases diferents:

1. La primera fase, durant la dècada dels vuitanta, en la qual la imatge d'Al-Qaeda, segons aquesta, havia estat distorsionada pels mitjans de comunicació occidentals dominants. Malgrat tot, Al-Qaeda era conscient que els mitjans de comunicació eren la via per aconseguir la seva meta principal: la revolta islàmica mundial. El terrorisme percep els mitjans de comunicació, sobretot la televisió, a causa de les seves característiques, com a especialment vulnerable als intents del terrorisme de monopolitzar l'esfera pública.

2. La segona fase està relacionada amb la xarxa de televisió àrab Al-Jazeera, que neix el 1996. Al-Qaeda detecta noves oportunitats arran de la gran repercussió del seu missatge i de l'existència de la voluntat de certs canals d'informació d'interpretar la realitat des d'una visió més propera a la ideologia gihadista.
3. La fase actual correspon a l'esdevenir d'Internet com a mitjà de comunicació de masses. S'ha fet realitat el vell "somni terrorista" d'establir contacte directe entre el grup i un públic potencial il·limitat.

Una proposta d'actuació en aquest àmbit inclouria:

- Fer sessions de treball amb professionals de la informació (tant nacionals com internacionals) i experts acadèmics especialitzats en el tema per debatre sobre el tractament informatiu d'aquest fenomen, amb la finalitat d'elaborar un protocol de bones pràctiques en relació amb la prevenció de la radicalització violenta. L'ús d'un llenguatge correcte és molt important en aquest sentit, evitant confusions com *islam*, *islamisme*, *gihad*, *guerra santa...*, així com desvincular el terrorisme de l'Islam i fer èmfasi en aquells temes sensibles de ser manipulats pels elements radicals.
- Portar a terme campanyes mediàtiques de sensibilització de "l'altre", dirigides tant a la societat autòctona com a la immigrada, tot explicant els valors i costums de totes dues i ressaltant la convivència pacífica entre les diverses comunitats religioses, amb l'objectiu d'anar destruint els arguments de fragmentació social que utilitzen els radicals violents.
- Incrementar la cooperació entre les autoritats reguladores nacionals en l'àmbit de la radiodifusió i impedir la difusió en els mitjans de comunicació de continguts que incitin a l'odi i la discriminació per motius ètnics, de gènere, religiosos o de nacionalitat, extensible a programes de tercers països emesos a l'Estat espanyol.

4. Consideracions finals

Totes aquestes estratègies de prevenció i detecció poden arribar a ser molt útils en la lluita contra cèl·lules gihadistes de formació autòctona, a la vegada que també poden arribar a ser eficaces en cas que es produeixi un intent d'atemptat per part d'un esquadró foraster d'atac, els membres del qual hagin estat radicalitzats en un altre país. Els terroristes no trobarien amb facilitat suport logístic ni social i, en cas que es produís un atac terrorista, les estratègies preventives integrals haurien permès minimitzar-ne l'impacte social, amb el rebuig unànime d'una societat cohesionada.

En aquest article s'ha realitzat una primera aproximació conceptual sobre "radicalització violenta" i suggerit estratègies de prevenció en diferents àmbits, però no s'ha aprofundit en els processos que condueixen al fanatisme violent. La segona part d'aquest article farà èmfasi en els possibles processos de radicalització violenta des d'un enfocament psicosocial, així com en les eines i instruments que permetran detectar-los.

4. Bibliografia

Alonso, F. (2008). "Terrorisme gihadista: revisió d'alguns factors explicatius del fenomen". Apunts de Seguretat, núm. 1, pàg. 41-53.

ALONSO, F.; JIMÉNEZ-FERRER, C. i RAMÍREZ PEREA, J.J. (2008). "Estudio sobre la adecuación a España del Proyecto británico sobre Radicalización (Preventing Violent Extremism)". Treball presentat a l'"Experto Universitario en Violencia Política y Terrorismo". Universitat de Granada.

ALONSO, R. (2007). "Procesos de radicalización de los terroristas yihadistas en España". ARI núm. 31/2007. Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estratégicos. 7 de març de 2007.

COMISIÓN DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS (2005). Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo y al Consejo sobre la captación de terroristas: afrontar los factores que contribuyen a la radicalización violenta. Bruselas, 21 de setembre de 2005.

Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació (2007). "Prevention and Detection Project of the Violent Radicalisation (PDPVR)". Projecte presentat a la Comissió Europea dins el Programa europeu per a la prevenció i la resposta a la radicalització violenta.

Department for Communities and Local Government: London (2007). "Preventing Violent Extremism: Winning hearts and minds". Disponible a:
www.communities.gov.uk

DYEVRE, A., BELAALA, S. (2007). "Les facteurs de création ou de modification des processus de radicalisation violente, chez les jeunes en particulier". Un estudi elaborat pel CEIS per a la Comissió Europea (Direction Générale de Justice, Liberté et Sécurité).

ITZGERALD, MARIAN (2007). *Report on Wilton Park Conference WP841. Countering Terrorism in Europe and North America: How can a community-based approach be developed?* Sussex. England.

Fundación José Ortega y Gasset (2007). *¿Cómo evitar la radicalización violenta entre musulmanes?* Seminari permanent d'estudis sobre terrorisme. Sisena edició. Madrid.

Fundación Manuel Giménez Abad (2008). "Terrorismo y antiterrorismo". III Jornadas Internacionales sobre Terrorismo. Zaragoza.

HM Government (2006). "Countering International Terrorism: The United Kingdom's Strategy". Juliol de 2006. Disponible a:

<http://security.homeoffice.gov.uk/news-publications/publication-search/general/Contest-Strategy>

JORDÁN, J. i MAÑAS, F.M. (2007). *Indicios externos de la radicalización y militancia yihadista*. Vol. 2, núm.1. Disponible a: <http://www.athenaintelligence.org/op4.pdf>

GUTIÉRREZ, J.A.; JORDÁN, J. i TRUJILLO, H. (2008). Prevención de la radicalización yihadista en las prisiones españolas. Situación actual, retos y disfunciones del sistema penitenciario. Athena Intelligence Journal. Vol. 3, núm.1. Disponible a:

<http://www.athenaintelligence.org/islamprisiones.pdf>

King's College London (2007). "Recruitment and Mobilisation for the Islamist Militant Movement in Europe". A study carried out by King's College London for the European Commission (Directorate General Justice, Freedom and Security).

MOYANO, M. i TRUJILLO, H. (2008). "El sistema educativo español en la prevención de la radicalización yihadista". Athena Intelligence Journal. Vol.3, núm. 2, pàg. 51-69. Disponible a: <http://www.athenaintelligence.org/aij-vol3-a8.pdf>

The Change Institute (2008). "Study on the best practices in cooperation between authorities and civil society with a view to the prevention and response to violent radicalisation". A study commissioned by DG JLS of the European Commission.

The Change Institute (2008). "Studies into violent radicalisation; Lot 2 The beliefs ideologies and narratives". A study out by the carried by DG JLS of the European Commission.

TORRES, M.R. (2008). "Terrorism and the Mass Media after Al-Qaeda: A change of course?" Athena Intelligence Journal. Vol. 3, núm. 1, pàg. 1-20. Disponible a:

http://www.athenaintelligence.org/Al_Qaeda_and_the_Mass_Media- Athena.pdf

TRUJILLO, H. M.; JORDÁN, J.; GUTIÉRREZ, J.A. i GONZÁLEZ-CABRERA, J. (2008). "Indicios sobre la radicalización yihadista en prisiones". Athena Assessment. Núm. 12/08. Disponible a: <http://www.athenaintelligence.org/a122008.pdf>

ALGUNES REFLEXIONS SOBRE CONVIVÈNCIA, EDUCACIÓ I VALORS

Enric Sánchez

Resum

El present article constitueix un conjunt de reflexions a l'entorn de la convivència, els valors de la societat actual i la necessitat de fer un replantejament dels conceptes que normalment es donen per assumits sobre aquesta matèria.

S'adopta com a punt de partida el concepte solidaritat elaborat pel sociòleg EMILE DURKHEIM, per tal d'explicar breument els mecanismes que mantenen cohesionada la societat. A partir d'aquell terme, es fa la transició a algunes qüestions que hi poden incidir directament; així, en els apartats següents es reflexiona sobre el ritualisme i el racionalisme, el que porta a tractar sobre algunes característiques del que s'ha anomenat modernitat –processos d'individualització, racionalitat instrumental, secularització, desencantament del món, etc.–, amb alguna breu incursió a la postmodernitat. A continuació es reflexiona sobre valors a la societat actual i es finalitza amb algunes idees relatives a replantejaments sobre les actituds als espais públics, l'educació i les tasques d'alguns professionals del sector públic.

Paraules clau

solidaritat, socialització, educació, modernitat, postmodernitat, transgressió / interiorització de la norma

1. Introducció: solidaritat social i transgressió de la norma

Al final del segle XIX, el sociòleg ÉMILE DURKHEIM va definir els conceptes *solidaritat mecànica* i *solidaritat orgànica* per teoritzar sobre els mecanismes subjacents a la cohesió social. Afirmava que els membres de les societats on pràcticament no existeix una divisió del treball que vagi més enllà de la vinculada a l'edat i el sexe comparteixen un sistema molt homogeni de creences i de valors. Per a aquell autor, els individus

d'aquestes comunitats comparteixen una *consciència comuna* molt homogènia, mentre que les diferenciacions entre les consciències individuals són minses. Durkheim va concloure que el que manté units els membres d'aquestes societats podia denominar-se *solidaritat mecànica*, un concepte que expressa una *associació entre semblants* precisament vinculada a la fortalesa dels valors i de les conviccions compartides, és a dir, del nombre, uniformitat i intensitat amb què els individus les integren. Es podria afirmar que aquell tipus de societat exigeix dels seus membres una homogeneïtat de creences i de pràctiques que, d'altra banda, porta aparellats sentiments col·lectius molt intensos.

Les societats industrialitzades modernes, amb la seva economia de mercat, es situarien en l'altre extrem de l'espectre, és a dir, el de la *solidaritat orgànica*. Aquí, la mateixa divisió del treball és el que impossibilita la desagregació de la societat, és el que la manté unida gràcies a la mútua dependència dels seus components. Mentre que la *solidaritat mecànica* està constituïda per una mena d'*associació entre semblants*, la *solidaritat orgànica* es fonamenta en la *complementarietat* i, per aquest motiu, és més sòlida.

Amb la progressió de la divisió del treball a les societats humanes, la qualitat i la intensitat dels sentiments col·lectius dels seus membres haurien disminuït paral·lelament a la minva de la *consciència comuna*, a l'hora que augmentava el pes específic de la consciència individual. De fet, pràcticament els únics sentiments col·lectius que haurien augmentat en intensitat serien els relacionats amb el culte a l'individu, la reverència cap a la dignitat de la persona.

A les societats que presenten una divisió del treball mínima, les expressions de transgressió de la norma –entesa en el sentit més ampli però òbviament no escrita, consuetudinària– són més controlables. D'una banda, el sistema és molt clar a l'hora d'establir el que està bé o està malament i tothom comparteix un mateix criteri. D'altra banda, no deixa de ser difícil que passi desapercibuda una conducta socialment sancionable quan es coneix personalment la resta de membres de la comunitat. També és molt més viable l'aplicació de la sanció social i el transgressor té moltes menys possibilitats d'eludir-la donat el reduït marge de què disposa per fer-ho, ja que es tracta de comunitats petites, on tothom es coneix i on la informació i les conseqüències que les accions individuals porten aparellades les accions individuals circulen fàcilment.

De fet, tal com afirmava Durkheim, una altra diferència entre els dos tipus de societat la determina el predomini del *dret repressiu* –penal– a les societats amb escassa divisió del treball i, contràriament, del *dret cooperatiu* a les societats on impera la solidaritat orgànica. Això és així perquè els sentiments col·lectius que responen al crim tenen una

intensitat considerable –estan fortament gravats a totes les consciències– i, a més, són molt concrets i precisos. L'autor afirmava que “un acte és criminal quan ofèn els estats forts i definits de la consciència col·lectiva” i que “un acte no fereix la consciència comuna perquè és criminal, sinó que és criminal perquè fereix la consciència comuna” (DURKHEIM, 1987, pàg. 96).

Un cop feta aquesta introducció sobre la solidaritat social, els punts següents tractaran d'altres aspectes socials que no incideixen menys en l'àmbit de la convivència i el civisme.

2. Ritualisme, racionalisme, individualisme

DURKHEIM també va destacar que “quan una convicció una mica forta és compartida per una mateixa comunitat de persones, inevitablement adopta un caràcter religiós” (DURKHEIM, 1987, pàg. 201) i que a les masses socials conformades d'elements homogenis “era inevitable que la vida psíquica de la societat adoptés un caràcter religiós” (*ibidem*, pàg. 213). Això es traduïa, entre altres qüestions, en una multiplicitat d'expressions rituals.

A l'inici del segle XX, el sociòleg MAX WEBER feia derivar el capitalisme d'una lògica econòmica racional en la recerca de beneficis i va observar com diferents tipus de protestantisme havien afavorit el que va anomenar *esperit capitalista*. La propensió al racionalisme econòmic s'havia donat amb preferència entre les confessions d'origen protestant, mentre que no ho havia fet entre els catòlics. D'aquesta manera, seria en els països d'aquesta darrera religió, més tradicionals i ritualistes, on l'esperit capitalista va trobar més dificultats per desenvolupar-se, en contraposició amb els regits per confessions més caracteritzades per l'austeritat i la interiorització, com, per exemple, el calvinisme. Caldria afegir que, per a l'autor, les idees religioses no són un simple reflex de les condicions econòmiques, sinó que constitueixen els factors més poderosos del *caràcter social* (WEBER, 1994).

Amb el racionalisme utilitarista derivat de la Il·lustració s'havia volgut superar tot el que no cabia dins els paràmetres de la raó, incloses les supersticions i les tradicions, que aparentment no obeïen cap altra raó de ser que la de ser un vestigi d'un “primitivisme” de temps passats¹. Des de perspectives evolucionistes, el culte, els actes rituals es

---

¹ Malgrat tot el que s'ha comentat fins ara, s'ha d'evitar el risc de caure en malentesos de caire evolucionista. No s'hauria de considerar aquelles societats com a “primitives” en el sentit d'una pretesa evolució humana que apunta inexorablement i necessàriament cap a les societats industrialitzades i la seva economia de mercat. De fet, estem parlant de societats que generalment estan molt més ben adaptades al medi que les envolta, en el sentit que no l'han modificat substancialment

consideraven una tirania a la qual els individus de les societats tradicionals estaven subjectes a causa de les seves mancances intel·lectuals o de coneixement. És per això que, en connexió amb el racionalisme, la *secularització* i el *desencantament del món* acabarien sent característiques de la modernitat.

No obstant això, d'alguna manera els estats de les societats industrialitzades han trobat a faltar alguns efectes desitjables dels rituals i en algunes ocasions han pretès recuperar-los mitjançant noves pràctiques.

Per il·lustrar aquesta afirmació, podem fer una breu al·lusió a unes manifestacions rituals presents d'una manera o altra a la diversitat de les comunitats humanes, els coneguts com a ritus de passatge o ritus de pas. Aquestes pràctiques marquen el pas d'una condició social a una altra, principalment els que corresponen a la transició cap a una altra etapa vital –l'edat adulta– com a membre de la societat reconegut com a tal per tothom. Hi ha nombrosos exemples d'aquest tipus de ritus a documentals etnogràfics i, fins i tot, al cinema, on assistim a l'escenificació d'exhibicions de mostres de valor tractades amb major o menor rigor.

Podria ser objecte de debat fins a quin punt els estats moderns han volgut recuperar els efectes desitjables dels rituals mitjançant la creació d'altres tipus de pràctiques, orientades, per exemple, a imbuir la població d'un sentiment de pertinença a la seva societat o al seu país, i així implicar-la en la vida social i en l'exercici dels seus drets i

deures democràtics. Podem trobar un exemple d'això darrer a GALAIS (2008) quan parla de la població de Gif-sur-Yvette, a la regió d'Île du France, on es dona una pràctica destinada al fet que els adolescents que inicien l'equivalent a primer d'ESO siguin participants dels deures públics. Es tracta d'un ritu en què els menors fan representacions dramàtiques de la vida quotidiana que són vistes i puntuades per representants de la societat civil (un policia, un bomber, un regidor...). En finalitzar la cerimònia, els escolars són rebuts simbòlicament a la ciutadania, caracteritzada per la maduresa i la responsabilitat.

Segons l'autora, aquest tipus de ritu ciutadà s'estén cada vegada més a França. En trobem un altre exemple a la població de Cagnes-sur-Mer, on es fa una cerimònia oficial

---

malgrat haver-hi viscut durant mil·lennis. Tampoc s'hauria de caure en el parany contrari, de considerar-les societats idíl·liques, on impera un socialisme primitiu ideal i on el conflicte és desconegut. Tota societat humana presenta conflictes i disposa de mecanismes per canalitzar-los. De fet, no haurien de ser considerats com quelcom necessàriament negatiu, sinó que poden ser considerats com a factors inherents a la convivència, presents a tota societat i propiciadors de canvis i dinàmiques diverses a la societat.

altament simbòlica, presidida per l'alcalde i organitzada per la ciutat al final de l'any escolar, en què es recorden les virtuts de l'educació en el respecte i els valors de la República.

Per cloure aquest apartat i per tal de resumir les característiques inherents a la *modernitat* que s'han esmentat, podem acudir a COLLET (2005). Per a l'autor, una de les característiques del que s'ha anomenat *modernitat* és la prioritització de la *racionalitat instrumental*, que implica una adequació coherent dels mitjans a les finalitats que es persegueixen i que va molt lligada al pensament científic, la tecnologia i la burocratització. Una altra característica és el procés d'autonomització de l'individu, la *individualització*, que li atorga més llibertat però que alhora el fragilitza.

Amb la progressió de la divisió del treball, les societats modernes requerien una especialització dels seus membres cada vegada més gran, amb el consegüent augment de la diversificació d'interessos propis de l'accentuació de la divisió del treball i l'increment dels corporativismes. Això, d'altra banda, implicava necessitats formatives cada cop més elevades. Tot sembla apuntar, doncs, a una fragmentació cada vegada més gran d'aquella *consciència comuna* que apuntava DURKHEIM i a l'augment del pes específic d'allò que és individual.

Les altres característiques weberianes de la modernitat també esmentades són la *secularització* i el *desencantament del món*. Com indica COLLET (2005), la secularització no implica cap crisi de creences, sinó que les institucions religioses deixen de tenir un paper clau en la definició de les creences i dels valors dominants i, de fet, en la preservació de la cohesió social. La religió s'ubica cada vegada més en l'àmbit privat.

D'altra banda, la secularització contribueix a l'autonomització de les persones, donat que la religió i les institucions religioses deixen de ser clau en la construcció de les identitats personals.

Però, anant més enllà i seguint GIL CALVO (2004), la secularització i el desencantament *del món* haurien deixat pas a una nova forma de religiositat *postmoderna*. Les religions, a més de la seva eficàcia ritual superior, s'haurien vist afavorides per la globalització, ja que els seus interessos transcendeixen els localismes propis d'altres ideologies competidores de caire polític. D'altra banda, el seu potencial aglutinador, de caire moral, seria molt més elevat que la d'aquelles. Potser podria afegir-se que és precisament per ser conscients de l'eficàcia del ritual que els estats i les seves administracions els han readaptat als seus interessos, tal com ja s'ha esmentat anteriorment.

3. Mecanismes informals de control i interiorització de les normes

El pas de la preeminència de les societats *comunitàries* a les *societàries* va implicar un augment progressiu de les relacions socials “pactades” racionalment en funció d’interessos i de valors, és a dir, “racionalment constituïdes” (COLLET, 2005).

Potser podria afirmar-se que el que s’ha denominat models “passius” de civisme (GALAIS, 2007; ZAPATA-BARRERO, 2007a) reflecteix un extrem d’aquesta visió més contractual de l’Estat, amb una conceptualització més clientelista del que és ser un membre de la societat, en la qual hom té dret a exigir i exercir uns drets sempre que es condueixi de la manera “adequada”. Això darrer, en un context liberal, podria caricaturitzar-se amb la màxima de “limitar-se a no fer allò que està prohibit, fent allò a què s’està obligat” (es podria dir, fins i tot, “fent el mínim d’allò a què s’està obligat”). També es caracteritza, entre altres aspectes, per no prendre gaire part activa en la vida pública i per un ús més deambulatori –més de trànsit d’un lloc a un altre– dels espais públics.

A les nostres societats democràtiques, l’obligació de regular els usos dels espais públics s’atribueix a l’Estat. Aquests i altres imperatius són els que condueixen a normativitzar-ho gairebé tot, per tal de tenir on acudir en cas de conflicte d’interessos. Tot és objecte d’ordenació per tal de poder fonamentar l’acció de l’Administració i per tal d’evitar possibles arbitrarietats d’actuació. En efecte, ens trobem dins d’estats de dret on l’imperi de la llei és un element fonamental perquè no es fracturi la convivència ni la pau social en cas de divergències d’interessos entre individus i/o col·lectius.

Però hi ha passes prèvies a la necessitat d’acudir a la llei en cas de conflicte. La prevenció i, en cas que s’hagi originat la disputa, mesures com la mediació són eines bàsiques a les quals recórrer per no haver d’acudir a instàncies judicials. L’ideal per als poders públics, però, sens dubte seria haver d’intervenir el menys possible, que no hagués necessitat de normativitzar i controlar fins al més mínim detall tota activitat de la

ciutadania a l’esfera pública, i això gràcies a una –en aparença– utòpica interiorització de les conductes desitjables.

Contràriament, des de determinats àmbits, l’objectiu de la interiorització de la norma pot ser vist com quelcom no desitjable, que pretén aconseguir ciutadans que es condueixin d’acord amb els interessos de l’Estat, com si aquest fos conceptualitzat des d’una

perspectiva paternalista i volgués exercir un control total dels administrats. En realitat, però, en molts casos es tracta de la mateixa comunitat la que demanda una major regulació dels usos. Això és especialment cert pel que fa a l'espai públic i contrasta amb el que passa a països origen d'immigració, per exemple, on les convencions socials condueixen a una autoregulació dels seus usos quotidians i on sí que estan molt més controlats, per exemple, els usos polítics del mateix espai (ARAMBURU, 2005).

Les administracions públiques de diversos països industrialitzats, d'alguna manera preocupades per la manca d'implicació de la ciutadania en allò que és públic, així com per l'afebliment d'alguns dels mecanismes informals de control social, han volgut reconduir la situació. Malgrat que alguns d'aquests mecanismes ja fa temps que han estat expressament eradicats i no són desitjables (com poden ser tots aquells que porten aparellat l'ús de la força física, una potestat coercitiva de la qual l'Estat exerceix el monopoli), altres sí que ho són i molts d'ells s'han anat afeblint i desapareixent, en bona part perquè la ciutadania ha atorgat tàcitament la seva gestió a l'Administració.

SAMPSON I RAUDENBUSH (2001), en explicar els resultats d'una investigació que va ser part d'un Projecte en desenvolupament humà als barris de Chicago, indiquen com la cohesió i la confiança mútua entre veïns són factors fonamentals a l'hora d'intervenir per tal d'assolir el bé comú. Aquests factors, juntament amb les expectatives compartides a l'hora d'intervenir en el control social, poden anomenar-se *eficàcia col·lectiva*, un procés social que els autors consideren clau com a inhibidor del delictes i del desordre.

El gener del 2006, ADT Europa va dur a terme un estudi que examinava els diferents punts de vista sobre el comportament antisocial a sis països europeus: França, Alemanya, el Regne Unit, Itàlia, Holanda i Espanya. Una de les seves conclusions va ser que un 48% dels enquestats afirmava que no s'enfrontarien a un grup d'adolescents de 14 anys d'edat que veiessin destrossar una parada d'autobús; només un 14% considerava que amb tota seguretat els cridaria l'atenció. D'altra banda, a tots els països esmentats, excepte Alemanya, es creia que el principal factor que contribuïa al comportament antisocial era la manca de disciplina a casa i als centres educatius, i que eren els pares els principals responsables a l'hora de controlar aquesta problemàtica i, a continuació, la policia; a Alemanya, però, es considerava que, després dels progenitors, els que hi tenien més influència eren la comunitat i els centres educatius. En consonància amb això darrer, a aquest darrer país eren majoria (un 60%) els que consideraven que intervindrien en el cas hipotètic de vandalisme sobre una parada d'autobús.

L'estudi d'ADT pot conduir a moltes i variades reflexions. Una d'elles pot girar a l'entorn de la manca d'intervenció en un cas de vandalisme. En els seus comentaris a l'estudi, la professora Laycock, directora del Jill Dando Institute of Crime Science de l'University College London, considera que no es pot determinar si la manca d'actuació manifestada respondria a la por de la resposta dels adolescents o al fet que la societat en general – incloses les autoritats– podria desaprovar la intervenció.

És possible, com algú podria afirmar, que al darrere d'algunes de les iniciatives per fomentar una major implicació de la societat hi hagi el desig de reduir la despesa pública, però la finalitat darrera és aconseguir la interiorització de la norma per part de la ciutadania, de manera que la coerció sigui exercitada de forma molt més residual.

Aconseguir això no ha deixat de seguir unes pautes certament definides. Així, s'elaboren campanyes informatives, que destaquen les excel·lències de la conducta que s'ha d'incentivar; es fa divulgació de la norma que en fa referència i s'informa de les conseqüències de la transgressió, que sovint prenen la forma de sanció econòmica, si bé és cert que es persegueix cada vegada més l'aplicació de mesures alternatives, amb l'objectiu d'augmentar-ne l'aspecte pedagògic. A continuació s'acostuma a deixar passar un temps de transició, després del qual es comença a aplicar la normativa amb cert rigor. Posteriorment, s'informa la població sobre els objectius assolits, una informació que sovint s'acompanya de xifres absolutes i percentuals relatives a diferents indicadors.

A tall d'exemple, i al marge de l'àmbit del civisme, podem recordar, ja fa alguns anys, les primeres campanyes a l'Estat espanyol per tal d'estendre l'ús del casc entre els motociclistes. Abans d'aquestes iniciatives, era molt comú veure usuaris de motocicletes i ciclomotors sense aquesta protecció, especialment en les vies urbanes, mentre que avui dia es fa molt estrany –fins i tot sorprèn– veure aquesta conducta a les poblacions catalanes.

4. Altres aspectes a considerar sobre valors i educació

Segons ZAPATA BARRERO (2007a), alguns dels factors socials que fan necessari parlar de convivència són l'individualisme, el consumisme, el distanciament en la comunicació entre pares i fills i l'escàs temps disponible de moltes famílies. Com s'ha esmentat anteriorment, la minva dels mecanismes informals de control social podria ser un aspecte a considerar i que queda implícit en els altres apartats que tracta l'autor. CAMPS I GINER (2004), al seu torn, també remarquen aspectes com l'individualisme i el consumisme.

Ens trobem en un estat de dret i, d'altra banda i com ja s'ha apuntat, dins d'un sistema econòmic que és l'economia de mercat, que es tradueix en el que anomenem una *societat de consum*. En l'actualitat, són característics d'aquesta societat, a banda de la ja esmentada visió clientelista de l'Estat per part de la ciutadania, determinats valors com ara l'acumulació i la velocitat; acumulació de fets, d'experiències, de béns i velocitat pel que fa a la manera d'aconseguir el que es desitja; velocitat en els trajectes, en la satisfacció dels desitjos, etc. En aquest sentit, BUXÓ (2006) afirma que, en el sistema de representacions actual, el que és desitjable està sotmès al canvi constant dels valors i de les coses, i que la sensació de llibertat es vincula al dinamisme, a fer coses, a prendre decisions. Es generen noves il·lusions de llibertat a l'entorn del consum i d'aconseguir tot allò que doni la sensació d'immediatesa i rapidesa, com ara vehicles o ordinadors. Per contra, si s'associa el moviment a la llibertat, qualsevol impediment en aquest àmbit es percep com un atac a aquesta llibertat.

En relació amb el que s'ha dit fins ara, s'ha d'afegir una creença gairebé cega en la ciència i la tecnologia, que aproxima moltes persones a concebre que tot és possible, sempre que es disposi dels mitjans materials per aconseguir-ho. Fins i tot la medicina es veu de vegades com a quelcom omnipotent, capaç d'aportar solucions on de vegades no n'hi ha, i al metge com el professional obligat a facilitar les solucions que el seu "client" necessita. Sigui dit de passada, malauradament es fa un ús cada vegada més estès del concepte *client* en referència a l'usuari dels serveis de la salut pública.

Així doncs, no és estrany que es creixi sense ser aliè a certa conceptualització de la realitat segons la qual tot es pot aconseguir, on és desitjable assolir el màxim d'objectius possibles i, a més, aconseguir-los com més de pressa millor. En depèn la felicitat, l'autorealització i altres valors s'hi subordinen. Tot plegat està bastant allunyat d'una cultura de l'esforç, reivindicada de vegades com a quelcom gairebé obsolet i en extinció. Podem preguntar-nos, per exemple, quin esforç cal destinar a l'estudi si podem accedir per Internet a més informació de la que podem assumir i, a més, fer-ho de forma instantània. Com es pot observar, la xarxa de xarxes s'erigeix també com a paradigma de l'omnipotència de la tecnologia per proporcionar en quantitat i ràpidament allò que puguem necessitar.

Però cal recordar que informació no és el mateix que coneixement. LAMO DE ESPINOSA (2004) esmenta que la gran quantitat d'informació disponible a Internet pot arribar a duplicar-se cada 100 dies i que cada vegada es fa més necessari saber distingir el que és rellevant del que no ho és. D'altra banda, afegim que s'ha de tenir molt present que el coneixement indica *com* fer les coses, però no *què* fer.

Tal com explica COLLET (2005), els processos de socialització dels infants cada vegada s'escapen més d'allò que abans era inqüestionable: el món dels seus pares. Això és així perquè cada vegada més conviuen amb diferents pluralitats: pluralitat d'adults significatius, diversitat de companys que provenen de diferents cultures i religions, pluralitat d'agents socialitzadors (com ara la televisió o Internet), etc. Ja no existeix un únic referent i la socialització esdevé complexa. Actualment hi ha més llibertat, però també una fragilitat de les identitats més acusada.

D'altra banda i reprement la temàtica de la transgressió, de vegades s'atribueix a l'adolescència i a la joventut la responsabilitat sobre molts dels actes incívics. Aquesta etapa de l'existència sembla dur-la aparellada com a quelcom d'inherent a l'aprenentatge. A més, des del punt de vista dels adolescents i dels joves podria semblar que des de determinats àmbits socials se'ls vol abocar a certa submissió, a conduir-se d'una manera "adequada", que no deixa de ser aquella que menys "amoïna" i menys molèsties comporta.

Atribuir a nois i noies la responsabilitat de les conductes incíviques no deixa de constituir un error. En primer lloc, perquè no és cert que siguin els únics autors d'aquestes accions, però també perquè eximeix els adults i la societat en general de responsabilitat pel que fa a la transmissió de valors. Es podria plantejar, per exemple, si han après allò de "fes el que dic, però no el que faig".

Adolescents i joves defugen allò que representa imposició, protocol, previsibilitat, rutina... Per contra, se senten atrets per allò que és nou, que és emocionant, que proporciona sensacions i estímuls nous. Això que és tan propi d'etapes en què s'absorbeixen noves experiències, en una societat de consum s'aprèn com a quelcom que és possible –i desitjable– aconseguir en quantitat i ràpidament. S'aprèn, en definitiva, a ser bons consumidors. I els transmissors d'aquests pressupòsits (en gran mesura, els mitjans de comunicació) s'erigeixen en la referència del que és desitjable, fent passar per davant l'enginy a l'esforç i l'aparença a la realitat.

Els progenitors d'infants i adolescents cada vegada poden competir menys amb el bombardeig informatiu que incita al consum i del qual ells mateixos són subjectes passius. D'altra banda, i seguint amb certa lògica clientelista, força pares desitjarien que la major part de la funció educadora es dugués a terme a les escoles, en bona mesura perquè cada vegada disposen de menys temps del que voldrien per als seus fills. Així, els centres educatius, a més de transmetre coneixements, es veuen conduïts cada vegada

més a difondre valors i maneres de comportar-se més enllà del que els pertoca. I com que això es considera un dret i el professor com un professional del qual s'és client, sovint se'l qüestiona en la seva autoritat a l'hora que se li exigeixen funcions de progenitor sense disposar de les eines necessàries.

Però mentre la societat no proporcioni fórmules realment efectives de conciliació de les vides laboral i familiar hi ha qui opina que no seria desaconsellable que part de la tasca educativa que hauria de recaure més en els pares passi a formar part de programes escolars. Pel fet que els nens reben de les seves famílies cada vegada menys recursos per desenvolupar-se socialment des d'un punt de vista de la intel·ligència emocional, GOLEMAN (1995) és del parer que l'escola ha de complir amb part de la funció de cobrir les deficiències dels nens en aptituds socials i emocionals. Per aquesta institució han de passar –en principi– tots els nens i això dona l'oportunitat de transmetre'ls lliçons d'alfabetització emocional que no poden aprendre en altres bandes. GOLEMAN afegeix que aquesta tasca hauria d'implicar que els mestres vagin més enllà del que ha estat la seva missió tradicional i que els membres de la comunitat s'involucrin més en l'activitat escolar.

L'educació és un procés vital, que es duu a terme al llarg de tota la vida. S'aprenen moltes coses de l'entorn, i no només dels pares o de l'escola. Però hi ha poca implicació de la societat en aquest procés. Es crida poc l'atenció sobre conductes inadequades que observem en el nostre entorn i es deixa aquesta tasca als professionals “als què es paga” per fer-ho. Així, un altre professional públic, el policia, es veu abocat a dirimir en qüestions que en el passat ni se li haurien plantejat, qüestions nímies que els mers mecanismes de control informal haurien gestionat i reconduït. S'exigeix a l'Estat que exerceixi una funció paternalista i posi ordre en el desordre. I, tot plegat, exigint novament dels professionals que s'adeqüin a les expectatives dels que demanen la seva actuació.

Però les figures de l'Administració que han de complir amb funcions limítrofes amb les que els són inherents, d'altra banda, ho fan des d'una posició no gaire privilegiada. Com que els ciutadans pretenen ser, d'alguna manera, els seus clients, es troben en una posició de certa subordinació quan se'ls demana que facin un exercici d'autoritat. Així, el professor és qüestionat pels pares quan el nen torna d'escola explicant que l'han castigat. El policia, al seu torn, és desitjat quan se'l necessita, però destorba en contexts d'oci o quan fa controls preventius d'alcoholèmia. El metge es veu assaltat de vegades amb exigències de baixes mèdiques, de prescripció de fàrmacs o de derivació a altres especialistes. Malauradament, ja està força assumit que tothom coneix bé –i fa bon exercici– dels seus drets, però no tant dels seus deures.

Òbviament, és lícit exigir dels professionals que actuïn complint les seves funcions amb el màxim d'eficàcia i eficiència. En una societat democràtica cal poder reclamar davant els poders públics qualsevol acció irregular duta a terme per funcionaris públics. Però també podem aprendre del que observem a països del nostre entorn i plantejar-nos, per exemple, què és el que fa que el sistema educatiu finlandès gaudeixi del reconeixement que té; potser forma part inherent del seu èxit el prestigi social de què gaudeixen els professors en aquell país, més que no pas a la inversa. Ens podríem preguntar si aquí i a altres països del nostre entorn els mestres, els metges o els policies obtenen el mateix reconeixement per part de la societat.

No hi ha fórmules màgiques per solucionar les manifestacions d'incivisme, perquè formen part d'una problemàtica molt més àmplia. Possiblement, aquelles situacions gairebé insostenibles que requereixen un canvi dràstic requereixen l'aplicació rigorosa de la normativa com a mesura prèvia, però, com indica ZAPATA-BARRERO (2007a), aquest tipus d'actuacions més coercitives corren el risc de la improvisació, i, si pretenen assolir canvis estables, han de ser sostingudes en el temps i anar acompanyades de campanyes pedagògiques.

En tot cas, els canvis a llarg termini requereixen la interiorització de la norma. Per tal que això sigui possible, cal un ampli consens previ sobre la necessitat de la seva existència, que sorgeixi de l'apreciació de la necessitat d'una manera de comportar-se en els espais compartits. Això emana per força de l'educació, però considerada en el sentit més ampli del terme, tant pel que fa als actors com als receptors i als escenaris. Com ja s'ha esmentat, el procés educatiu abasta tota la vida i diferents àmbits (escola, llar, espais públics...).

Anant més enllà, però, cal preguntar-se sobre la maduresa dels valors d'una societat que, o bé demanda a l'Administració unes regles del joc clares, i més control i fermesa en aplicar-les, o bé requereix campanyes educatives per interioritzar pautes de conducta que, en principi, acostumen a ser de sentit comú. Les normes de convivència no poden ser artificioses, sinó que han d'originar-se en el discerniment normal d'aquells que comparteixen els espais i que en fan ús. De vegades potser es dona el cas que no compartim unes convencions socials unívoques, però en general assistim a un ancoratge en la passivitat.

5. Algunes reflexions finals

A continuació i sense pretendre ser exhaustiu proposaré algunes idees a l'entorn d'iniciatives, mesures, valors, etc. que poden contribuir a una millor convivència i coeducació dels membres d'una comunitat, així com a una reconducció dels autors d'accions incíviques. En molts casos es tracta de suggeriments sobre qüestions òbvies, però que no deixen de ser bàsiques i no és inútil insistir-hi. L'objectiu no és elaborar un llistat de bones pràctiques, sinó convidar a la reflexió i al debat a partir d'algunes línies que aquí s'inicien, entre moltes de les possibles. En tot cas, seria positiva qualsevol altra contribució al fet que els ciutadans exercíssim una mica més la maduresa que se'ns suposa.

Amb referència als espais públics, potser seria necessari una major implicació de la ciutadania a reclamar de la resta d'usuaris uns usos adequats. Aquesta manera de conduir-se requereix la voluntat i un esforç personal. Es tracta no només de comportar-se un mateix segons el sentit comú –que es el que acostuma a regir la normativa– sinó també de fer veure als que no ho fan que la seva conducta és socialment censurable. D'aquesta manera es contribuiria a un major control informal i es defugiria seguir la premissa del “jo faig el que toca i als que no ho fan ja hi haurà qui els demani responsabilitats”, propi dels models passius de ciutadania. Òbviament no es tractaria de estar pendent d'allò que fan els altres per censurar-ho ni tampoc de córrer riscos innecessaris en fer-ho; és possible que l'únic que es podrà fer en determinades circumstàncies és avisar els agents de l'autoritat. En altres ocasions, potser es tractarà de fer costat a la persona que cridi l'atenció de qui es condueix de manera inadequada; en actuar així, el subjecte de l'acció incívica serà el que es trobarà sol davant la censura social.

Un altre apartat que requeriria un tractament molt extens seria el de reforçar el teixit social. És cada vegada més característic de les societats modernes i urbanes no conèixer ni el nom dels veïns del mateix immoble on es viu, per no parlar de les diferents persones amb què s'interactua quotidianament. A banda d'altres qüestions, el coneixement mutu és un bon mecanisme de control social: la gent és menys procliu a comportar-se inadequadament en un lloc on la coneixen que no pas en un entorn anònim. D'altra banda, és més difícil resultar impassible i no intervenir d'alguna manera quan una persona del propi entorn resulta perjudicada per la conducta impròpia d'un tercer. És més fàcil ser empàtic amb qui es coneix, i solidaritzar-se amb els seus problemes i les seves necessitats, que no pas amb aquella persona desconeguda que es troba en circumstàncies similars.

De les viles i pobles de dimensions reduïdes o alguns barris de ciutats més extenses es poden extreure lliçons a l'entorn del control social i la comunitat d'interessos. I això condueix a esmentar el que ja s'aborda des de diferents àmbits sobre fomentar i reforçar el teixit associatiu i la participació ciutadana. La importància d'iniciatives sobre aquesta qüestió, com ara els Projectes educatius de ciutat, contribueixen a la implicació ciutadana en la vida pública i en la cultura democràtica. Hom aprecia molt més allò que coneix i en què s'involucra personalment.

Pel que fa a l'exercici professional, cal dignificar totes les tasques, però molt especialment la d'aquells que treballen en l'àmbit públic. D'una banda, pot ser necessari un esforç d'empatia cap als usuaris dels diferents serveis, que normalment acudeixen a aquells en demanda de la solució d'un problema, encara que sigui una simple consulta. Però també cal allunyar cada vegada més la visió, cada vegada més estesa, que es tracta de personal a total disposició de qui els requereixi. Òbviament tenen l'obligació d'atendre les demandes legítimes que se'ls faci arribar, però no sempre la seva tasca complirà amb les expectatives de qui les formuli, i no precisament perquè les acompleixin amb manca de professionalitat. No convé gens ni mica caure a menystenir la seva tasca i molt menys a qüestionar-la sistemàticament davant d'aquells per a qui haurien de representar una font d'autoritat, com passaria en el cas del mestre qüestionat pel pare d'un alumne davant d'aquest.

En el cas dels professionals de la seguretat, una de les mesures que ja es duen a terme i que cal potenciar és la del policia de proximitat. Aquesta ha de ser la figura policial més propera al ciutadà i gaudir de la seva confiança per a la resolució dels conflictes per als quals se'l requereixi. També són de molt interès les oficines de relació amb la comunitat de què disposen alguns cossos policials, com els Mossos d'Esquadra, que permeten captar necessitats i sensibilitats diverses relacionades amb la seguretat mitjançant contactes estables amb el món de les associacions, entitats i col·lectius diversos.

En aquest mateix sentit, tal com ja s'ha esmentat en un article precedent, cal potenciar i desenvolupar els sistemes de prevenció i de tractament de conflictes. En aquest àmbit és necessari refermar-se, per exemple, en la mediació i altres fórmules alternatives de resolució de disputes.

Altres qüestions que es podrien encetar aquí, encara que ni molt menys aprofundir-hi, fan referència a integrar en l'educació reglada i potser sota alguna fórmula d'educació de pares tot el que es deriva dels postulats de la intel·ligència emocional. GOLEMAN (1995)

apunta al fet que la societat no s'ha molestat a assegurar-se que els nens aprenguin habilitats pròpies d'aquest àmbit, com poden ser la solució positiva de conflictes, l'empatia o el control dels impulsos. L'autor parla d'*alfabetització emocional* i dels beneficis que té per a les societats democràtiques, ja que proporciona la capacitat per veure les coses des del punt de vista de l'altre, i això facilita l'acceptació de les diferències i trencar amb estereotips que estan molt estesos. Com ja s'ha esmentat, GOLEMAN considera que l'escola és un lloc fonamental per reconduir les deficiències dels nens en aptituds socials i emocionals, i posa alguns exemples de programes reeixits en aquest sentit.

Reforçar actituds desitjables com les que provenen de l'empatia i la tolerància depèn en gran mesura de l'exemple que es deriva de les pròpies accions i que els altres observen, especialment quan aquests són els fills o altres menors. També és especialment útil proporcionar un *feed-back* positiu a les conductes que cal incentivar. Tot plegat implica en bona mesura un major contacte entre pares i fills, especialment en les edats prèvies a l'adolescència. Afavorir la conciliació de les vides professional i familiar contribuiria molt a possibilitar-ho.

Caldria incidir també en alguna manera d'educar els menors en valors que contrarestin els esmentats com a propis de la societat de consum. Potser una manera de fer-ho seria ensenyar-los –i també aplicar-ho a un mateix– a parar més atenció, a ser més conscient d'allò que es pensa, es diu i es fa, com a manera de deturar-se en els propis actes i així defugir la velocitat d'experiències a què ens aboca la vida quotidiana; una rapidesa, en suma, que no deixa reflexionar sobre les conseqüències de les pròpies accions, que no permet apreciar els sentiments i necessitats de les persones que ens envolten perquè “estem massa ocupats” en qüestions que estan molt més enllà del nostre present immediat.

D'altra banda, mai no s'incidirà prou en l'atenció als menors que formen part de famílies disfuncionals. ROJAS MARCOS (2005) afirma que la violència s'aprèn i que la infància és especialment vulnerable a la seva influència, sobretot en els primers dotze anys de vida. És per això que indica que els programes preventius s'han d'adreçar a aquestes edats, tenint especial cura del tractament dels problemes infantils de desenvolupament. Les estratègies a adoptar passen per la planificació familiar, en procurar evitar embarassos no desitjats, sobretot entre les mares adolescents i persones emocionalment incapacitades o immadures.

En el mateix sentit, SANMARTIN (2004) també indica com en la majoria de casos la violència és el resultat de factors apresos, culturals, i, fins i tot, indica com el maltractament infantil (físic o emocional) altera el desenvolupament bàsic de l'anatomia i fisiologia del cervell. Per tant, per respecte als drets dels infants i pel seu desenvolupament futur, caldria vetllar molt més acuradament per l'entorn en què creixen, per si compleix uns mínims requisits per al desenvolupament correcte de la seva personalitat.

6. Bibliografia

ADT EUROPA (2006). "Comportamiento antisocial en Europa. Resumen del estudio encargado por ADT Europa. L'estudi va ser realitzat per TNS, un grup internacional d'informació de mercat a través d'enquesta en línia.

ARAMBURU, MIKEL (2005). "La immigració i els usos de l'espai públic". Barcelona: Metròpolis mediterrània, 6 (2005), pàg. 34-42. Monogràfic *Civisme: les claus de la convivència*.

BUXÓ, MARIA JESÚS (2006). "Els reptes cívics de la mobilitat: la distracció i la sanció". A *Trànsit: civilització o barbàrie. Informe 2006 de l'Observatori del Risc*. Barcelona: Institut d'Estudis de la Seguretat.

CAMPS, VICTÒRIA. "El sentido del civismo". Barcelona: Metròpolis mediterrània, 6 (2005). Monogràfic *Civisme: les claus de la convivència*, pàg. 15-21.

CAMPS, VICTÒRIA; GINER, SALVADOR (2004). *Manual de civismo*. Barcelona: Ariel.

COLLET, JORDI. (2005). "De la transmissió de continguts a la socialització complexa. La crisi de la socialització de les creences religioses". *Revista Papers*, núm. 78, pàg. 111-131.

DUQUE, LUIS F.; MONTOYA, NILTON E.; PORRAS, CARLOS; CAICEDO, BEATRIZ (2006). "Características de barrio mas allá del capital social: la eficacia colectiva". Medellín: Documento 11 de la Serie de documentos de Información para la Acción para los Comités de Convivencia y Seguridad Ciudadana de los municipios del Valle de Aburrá. Universidad de Antioquía. Facultad Nacional de Salud Pública, Área Metropolitana del Valle de Aburrá, PROGRAMA PREVIVA.

DURKHEIM, ÉMILE (1987). *La división del trabajo social*. Madrid: Akal (presentació de la tesi original per part de l'autor l'any 1893).

GALAIS, CAROL (2007). "Polítiques cíviques locals a Europa". Barcelona: *Revista de la Diputació de Barcelona*, núm. 148, pàg. 28-33.

GALAIS, CAROLINA (2008). *Les polítiques locals de civisme a Europa: exemples de convivència i d'implicació ciutadana*. Diputació de Barcelona. (Col·lecció Estudis de la Sèrie Igualtat i Ciutadania), núm. 3.

GIL CALVO (2004). "El retorno del realismo político como contramodernización reaccionaria". A CANTERAS, ANDRÉS (COORD.) (2004). *Los jóvenes en un mundo en transformación: nuevos horizontes en la sociabilidad humana*. Madrid: Instituto de la Juventud (Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales).

GOLEMAN, DANIEL (1995). *La inteligencia emocional*. México D.F: Ediciones B per a Javier Vergara Editor.

ROJAS MARCOS, LUÍS (2005). *Las semillas de la violencia*. Madrid: Espasa Calpe.

SAMPSON, ROBERT J.; RAUDENBUSH, STEPHEN W. (2001). "El desordre als barris: condueix al delicte?". Traducció d'Elena Larrauri i Mariona Llobet de l'original "Disorder in Urban Neighbourhoods - Does it lead to crime?", publicat al National Institute of Justice. Reserach in Brief.

SANMARTIN, JOSÉ (COORD.) (2004). *El laberinto de la violencia*. Barcelona: Ariel.

WEBER, MAX (1984). *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*. Barcelona: Edicions 62 i Diputació de Barcelona. (Original de 1904-1905.)

ZAPATA-BARRERO, RICARD (2007a). "Document marc: discurs local sobre cultura cívica". A *Elements per a una actuació municipal de promoció del civisme*. Barcelona: Diputació de Barcelona (Col·lecció Documents de Treball, Sèrie Igualtat i Ciutadania), núm. 3, març 2007.

ZAPATA-BARRERO, RICARD (2007b). "Fonaments de les polítiques de ciutadania: discurs re-actiu i discurs pro-actiu". Barcelona: *Revista Migrainfo*, núm. 22.

LA PROSTITUCIÓ A SUÈCIA I ALS PAÏSOS BAIXOS¹ REGULACIÓ LEGAL I COMPARATIVA DE POLÍTIQUES PÚBLIQUES

Resum

L'any 2003, el Ministeri de Justícia i Policia noruec va posar en marxa un programa d'acció contra el tràfic de dones i nens i, en aquell marc, va constituir un grup de treball destinat a avaluar les polítiques públiques favorables o contràries a criminalitzar la compra de serveis sexuals. El grup de treball havia de centrar-se en l'experiència de Suècia i els Països Baixos, com a paradigmes de dos tractaments de la prostitució contraposats. En definitiva, es tractava d'identificar els avantatges i els inconvenients que comporta un model abolicionista respecte d'un model reglamentista.

L'informe original, de 140 pàgines, es va resumir i traduir a l'anglès en una versió disponible a Internet (Purchasing Sexual Services in Sweden and the Netherlands) i aquí es presenta una adaptació de les conclusions en català. Ulf Stridbeck, professor de la Facultat de Dret d'Oslo, va presidir l'equip de treball responsable de l'informe, en el qual van participar també Olaf Kristiansen, cap de la policia; Berit Schei, professora de medicina a la Universitat de Ciència i Tecnologia d'Oslo, i Julia Köhler-Olsen, jurista i secretària de la comissió.

Paraules clau

model regulador, prostitució, serveis sexuals, tràfic de persones, proxenetisme

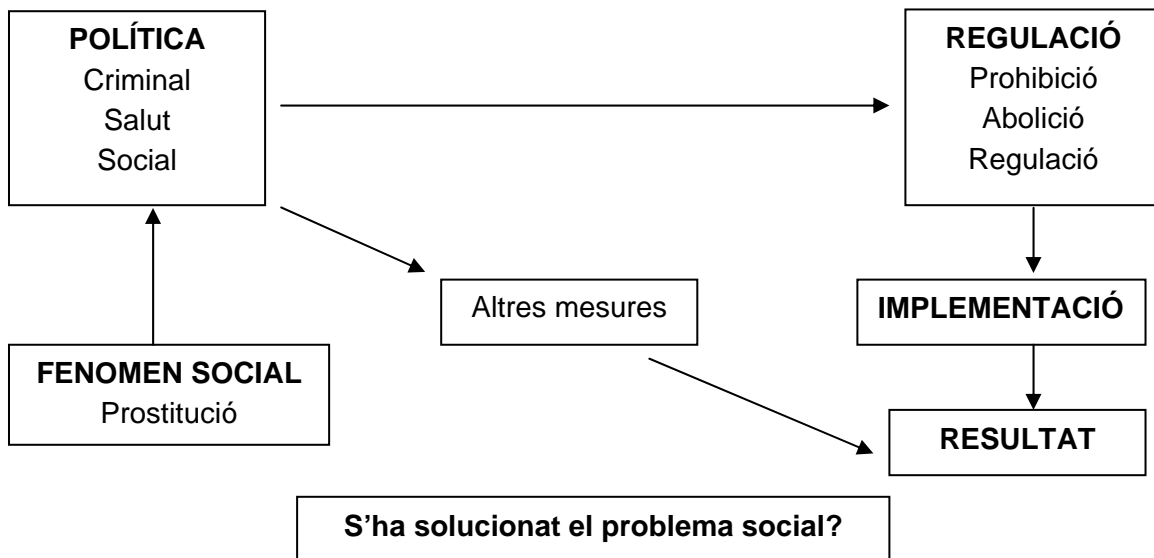
1. El model regulador

Les experiències dels Països Baixos i Suècia es poden combinar i explicar amb l'ajuda del model que anomenem *regulador*, ja que tots dos estats han considerat necessari regular la matèria. El punt de partida és la manera com es defineix el fenomen social, perquè té conseqüències per a la política que cada país escull d'aplicar a aquest fenomen social. L'opció política pot ser tant la regulació legal com altres mesures, per exemple

---

¹ Adaptació i traducció de Mònica Solé i Padró.

campanyes o una combinació de totes dues mesures. Pel que fa a la implementació de la llei, pot tenir més o menys èxit en funció de diferents factors. En l'anàlisi final la qüestió és si el resultat ha estat el que s'esperava o si, contràriament, ha tingut efectes no desitjats.

2. La prostitució

La manera de veure el fenomen de la prostitució a Suècia i als Països Baixos marca clarament les diferències del model regulador que s'ha seguit.

A **Suècia**, la posició oficial defensa que la compra de serveis sexuals constitueix una forma de violència dels homes contra les dones. La postura oficial sueca és que la prostitució voluntària no existeix.

El model suec posa molt d'èmfasi en el significat de les estructures. És a dir, la prostitució es veu com una activitat forçada, en la qual les dones que venen sexe són víctimes dels mecanismes estructurals.

La prostitució es considera un problema social seriós que causa danys importants tant a les persones individuals com a la societat. Les autoritats sueques se centren en els danys

que la prostitució causa a la societat. L'argument essencial és que la igualtat de gènere a la societat no es podrà aconseguir plenament mentre hi hagi homes que compren, venen i exploten dones.

Als **Països Baixos**, la posició oficial sosté que la prostitució voluntària és la venda de serveis sexuals. Tant la venda com la compra de serveis sexuals *sempre ha existit* i és part de la realitat. Però, dins d'aquesta realitat, la prostitució voluntària conviu amb la no voluntària i, a més, es distingeix entre adults i menors. D'una banda, s'accepten els adults que venen i compren serveis sexuals. Però, d'altra banda, aquelles persones que venen serveis sexuals contra la seva voluntat han de ser assistides per la societat i cal protegir els menors, ja que no són prou grans per prendre una decisió com aquesta. La prostitució no voluntària es considera delinqüència organitzada.

Prostitució: principals diferències entre Suècia i els Països Baixos

* Suècia:	TOTA la prostitució és una forma de violència i és nociva per a la societat.
* Països Baixos:	La prostitució VOLUNTÀRIA és una feina, la prostitució INVOLUNTÀRIA s'ha de tractar com a delinqüència organitzada.

3. La política pública

El fenomen social que no agrada als uns i que els altres volen tractar es pot definir políticament de manera diferent.

A **Suècia**, la prostitució es veu com un problema d'igualtat de gènere, ja que es considera que una societat que permet que les dones vinguin el seu cos no es pot acceptar. La prostitució, doncs, és una forma d'opressió femenina que cal combatre.

Segons Gunilla Ekberg, de la Unitat per la Igualtat de Gènere del Ministeri d'Indústria, Treball i Comunicacions de Suècia, la Llei sobre la compra de serveis sexuals és un mecanisme per eradicar la prostitució a Suècia. La política es basa en una *visió zero*, l'objectiu de la qual és que la prostitució desaparegui.

Als **Països Baixos**, la venda voluntària de serveis sexuals es considera una feina. Aquesta actitud també té relació amb la igualtat de gènere: mateixos drets amb bones condicions de treball, seguretat física i seguretat laboral. En alguns casos, la prostitució és una molèstia per a tercers i llavors esdevé un problema d'ordre públic. Quan es tracta

de prostitució no voluntària, esdevé una problemàtica delictiva, pel fet que hi ha coerció. Addicionalment, hi ha casos en què els que venen sexe són menors d'edat i han de ser

protegits. El fet que la venda voluntària de sexe per part dels adults s'hagi definit com una activitat laboral té conseqüències sobre la manera com la policia s'aproxima al problema.

Als Països Baixos, la prostitució es veu com un negoci diferenciat de les activitats criminals que sovint es relacionen amb la prostitució. La prostitució voluntària es regeix per les normes de l'administració que regulen les activitats, l'entorn laboral i les condicions laborals de les prostitutes. En canvi, la prostitució no voluntària es regeix per les lleis criminals, és a dir, pel Codi penal. Es protegeix particularment els menors i els immigrants il·legals.

Política pública

* Suècia:	Una política d'igualtat de gènere amb èmfasi en les relacions entre homes i dones. <i>Visió zero</i> .
* Països Baixos:	Una política d'igualtat de gènere amb èmfasi en la igualtat de condicions per a totes les feines. Un projecte de normalització.

4. Ajustaments a la legalitat o altres normes

La solució política a un problema social pot tenir diferents formes a diferents països.

Quan el legislador escull entre una regulació legal i altres mesures, ha de considerar els temes següents:

- Cal la criminalització?
- Es pot aconseguir el control a través d'altres mitjans?
- Els interessos que s'han de protegir són tan importants que justifiquen l'ús del càstig?
- És prou greu l'acció?
- Serà efectiva l'aplicació de la llei?

Legalitat

Les diferents eleccions que han fet Suècia i els Països Baixos es poden descriure de la manera següent:

* Suècia:	Condemnes i campanyes sobre les actituds.
* Països Baixos:	Prostitució <i>voluntària</i> : permisos, llicències.
Països Baixos:	Prostitució <i>forçada</i> : càstig, condemna.

5. Regulació legal

A la literatura teòrica trobem tres models de regulació de la prostitució: prohibició, abolicció i regulació.

A partir d'aquests models podem veure una diferència entre Suècia i els Països Baixos. Cap dels dos països vol criminalitzar les prostitutes, tot i que originàriament Suècia volia criminalitzar tant el venedor com el comprador. La proposta prohibicionista va canviar durant el procés legislatiu fins a arribar a un punt de vista abolicionista.

A **Suècia** hi ha el desig d'abolir la prostitució (la *visió zero*). El camí a seguir és dificultar el mercat a través de la criminalització del client. La idea seria que la Llei i la seva aplicació tenen un efecte preventiu que portarà a la desaparició dels clients i, per consegüent, de la base del mercat.

D'altra banda, als **Països Baixos** la prostitució està permesa als bordells aprovats, en algunes àrees de tolerància, als aparadors i a altres llocs on no causa problemes de llei i ordre. L'aproximació neerlandesa és pragmàtica, ja que la regulació permet la prostitució dins d'uns límits, els quals, per exemple, inclouen que l'autoritat local concedeixi als bordells l'autorització corresponent. A més, els bordells han de passar inspeccions en temes de salut, seguretat i incendis.

Regulació

- * Suècia: Abolicionisme
- * Països Baixos: Regulació

6. La implementació

Quan es fa una nova regulació, la implementació sovint és la part més complicada. Des d'una perspectiva sociològica, se sap que l'èxit d'una llei que va en contra dels interessos de les parts depèn en bona mesura d'alguns aspectes particularment importants, com són:

- un vocabulari normatiu clar i precís
- factors de suport com són recursos econòmics i una organització funcional
- la comunicació amb les parts implicades
- la lleialtat de les parts respecte de la llei
- l'obligació efectiva

6.1 La implementació a Suècia

a) El text de la llei

Durant la ronda de consultes, el text legal suec va ser criticat tant per la policia com per les autoritats de la fiscalia. Els juristes també van assenyalar-ne la debilitat. Algunes de les confusions potser s'esvairan en aplicar la llei cas per cas.

b) Els factors de suport

A Suècia, durant el primer període de tres anys es van destinar 7 milions de corones sueques (prop de 740.000 euros) al compliment de la llei. Aquests diners es van destinar a tasques tècniques d'infiltració o anònimes, i a mesures específiques. Durant el període 2004–2006, el Govern va destinar 30 milions de corones sueques (prop de 3.160.000 euros) a les tasques de seguiment del tràfic de persones, inclosa la persistència en l'aplicació de la llei sobre la compra de serveis sexuals.

Vora 5 milions de corones sueques (prop de 530.000 euros) es destinen a tasques sobre la violència contra les dones en connexió amb el paquet de mesures de protecció de la dona del 1998. No s'ha certificat quina proporció d'aquests recursos es destinen al suport social i sanitari de les prostitutes.

Des d'un punt de vista organitzatiu, només la policia ha efectuat alguns canvis quan es va adoptar la primera llei. Dins l'estructura policial es van establir grups/projectes sobre prostitució i dins l'organització de la fiscalia, la Unitat Internacional de Lluita contra el Tràfic de Persones.

c) La comunicació amb les parts implicades

Ja des de bon començament, es van fer campanyes per influir sobre les actituds de la ciutadania. La Unitat per la Igualtat de Gènere del Ministeri d'Indústria, Treball i Comunicació ha realitzat un esforç considerable: s'han editat pòsters sobre la compra de serveis sexuals i la prostitució que han estat centre d'atenció i s'ha fet una gira, tant pel país com per l'estranger, amb conferències i debats sobre el model suec.

La llei sobre la compra de serveis sexuals és una llei *normativa* i un dels seus propòsits és influir sobre les actituds de la gent, amb un resultat reeixit. D'acord amb una enquesta que es va fer l'any 2001, el 81% de la població estava a favor de la llei i un 15% la volien abolir.

d) Lleialtat entre les parts

Per *parts* s'entén els venedors de sexe, els clients i aquelles persones involucrades en el control de l'activitat. En general, les prostitutes de carrer no estan contentes amb la Llei, ja que els preus han baixat i la por a patir agressions ha augmentat. Probablement, alguns dels clients *agradables* ja no van a comprar serveis sexuals al carrer i els que hi van són clients especials. Se sap poca cosa sobre els clients del mercat *indoor*. Probablement a aquests clients, als que utilitzen el telèfon mòbil i als que utilitzen Internet, la llei els afecta menys.

L'atenció de la policia centrada en els clients ha anat disminuint durant els últims anys. En un principi, la policia va crear grups/projectes especials per a la prostitució, els quals eren responsables de fer complir la Llei. Això va provocar que els policies comuns se sentissin menys responsables. Al mateix temps, mentre s'acabaven els fons destinats, la policia va traslladar la seva atenció de la compra de serveis sexuals al tràfic de persones.

També es denuncia que la lleialtat del sistema legal cap a la persona denunciada és superior a altres casos. S'ha observat que el sistema judicial mostra una consideració especial cap als compradors de serveis sexuals. Per exemple, les citacions als sospitosos d'haver pagat a canvi de serveis sexuals s'envien a la feina i no a casa, com és la pràctica habitual. Un procediment com aquest mostra una certa compassió cap als homes sospitosos d'haver pagat per sexe. Aquest procediment és inusualment considerat i està dissenyat per protegir els sospitosos de les conseqüències socials originades pels seus actes. Un altre exemple és que alguns jutges no estan interessats a barrejar les activitats de proxenetisme amb les de compra de serveis sexuals.

e) L'aplicació de la llei

L'aplicació de la llei s'ha centrat en la prostitució al carrer. No s'han presentat càrrecs per casos independents de compra de serveis sexuals al mercat *indoor*.

Entre altres aspectes, l'aplicació de la Llei ha estat difícil a causa de la manca de concreció d'alguns conceptes definits en el text legal i també perquè els treballs preparatoris no són prou clars. Els requeriments estrictes dels tribunals han dificultat l'aportació de proves, ja que si les dues parts ho neguen tot, és molt difícil demostrar que hi ha hagut un tracte per a la compra de serveis sexuals.

La policia judicial ha manifestat que la manca de comprensió sobre la gravetat de penalitzar la compra de sexe pot ser una raó del pobre seguiment de la Llei.

6.2 La implementació als Països Baixos

a) El text de la llei

La funció del text neerlandès és contraposada a la del text suec. Allà on la llei sueca penalitza certs comportaments, la llei neerlandesa despenalitza allò que estava prohibit.

b) Els factors de suport

Als Països Baixos no es va destinar un pressupost extra relacionat amb la legislació. Això pot semblar estrany, ja que implicava que les autoritats municipals assumissin noves tasques.

L'any anterior al canvi legislatiu, la policia va fer un pas endavant i va establir un projecte nacional sobre prostitució i tràfic de persones. Del projecte, en van sorgir una estratègia i una línia d'actuació per al compliment de les tasques de la policia en relació amb la prostitució i el tràfic de persones. Entre altres aspectes, el projecte va desenvolupar unes línies d'actuació per al control de la prostitució i va elaborar una guia sobre prostitució i tràfic de persones.

Les administracions municipals no van rebre fons addicionals. El tema de les llicències i la cooperació entre les municipalitats i els propietaris dels bordells va funcionar correctament en alguns indrets, mentre que en d'altres la cooperació va ser més aviat pobre.

c) La comunicació amb les parts implicades

Normalment, la despenalització no requereix tanta campanya de comunicació com la penalització. Així, el Ministeri de Salut i Afers Socials i altres organismes van atorgar fons a les organitzacions Mr. Graaf Foundations i De Rode Draad. Aquestes organitzacions van fer tasques d'informació a les treballadores sexuals sobre les conseqüències del *projecte de normalització*, com per exemple informació relacionada amb el pagament d'impostos i amb les normes de salut a la feina.

El personal sanitari i altres treballadors que revisen regularment les condicions sanitàries informen les treballadores sexuals que realitzen la seva activitat als bordells. Les dones que treballen a les zones de tolerància obtenen informació i ajuda del personal sanitari i d'assistència social que depèn dels centres de suport de la zona. Els policies de la zona també tenen una funció informativa important.

El desafiament per a les municipalitats en la tasca d'implementar el sistema de llicències era que la indústria del sexe estava fragmentada i farcida de rivalitats. La policia i les autoritats locals van topiar amb oponents forts i escèptics que, després d'anys fora del sistema legal, no estaven disposats a abandonar les seves activitats lucratives. En alguns llocs, els resultats de la comunicació entre les autoritats municipals i la indústria del sexe van ser molt variables, i no sempre efectius i constructius.

Els municipis que han tingut èxit, entre ells la Haia, en bona part han sabut gestionar els contactes que tenien previs a la legislació amb els bordells o els seus propietaris. A més, han incorporat participants de la indústria del sexe, principalment els propietaris dels bordells, que han escoltat l'experiència de la policia, de l'assessor legal de la ciutat i d'altres parts importants, com els polítics locals, l'administració, els proveïdors de serveis i la ciutadania. Els ajuntaments estaven particularment conscienciats sobre el fet que la indústria del sexe no acceptaria una implementació jeràrquica del sistema de llicències (*top-down*).

d) Lleialtat entre les parts

En general, hi ha hagut lleialtat entre les parts davant la legislació, però també s'han donat alguns exemples de deslleialtat i insatisfacció.

Alguns ajuntaments no estan contents amb la presència de bordells al seu municipi i han fixat requeriments estrictes i irrealment per tal d'aconseguir les llicències, o d'una manera o altra han estat deslleials al model.

Les treballadores sexuals poden ser deslleials en relació amb les revisions mèdiques, perquè són voluntàries. Es recomanen quatre revisions l'any per a les persones que treballen als bordells i dues revisions l'any per a les que treballen fora. Cal dir, però, que la majoria de treballadores sexuals passen les revisions que els pertoquen.

Les treballadores sexuals poden ser deslleials en relació amb no registrar-se i/o no pagar els impostos, és a dir, amb preferir treballar sense llicència al carrer o als bordells il·legals.

Alguns clients són lleials a la legislació, ja que avisen les autoritats si tenen sospites de tràfic de persones o de presència de menors.

e) L'aplicació de la llei

Com ja s'ha comentat, les pràctiques poden variar d'un municipi a l'altre i d'un departament a l'altre. És la implementació d'aquest control el factor que ha rebut més crítiques. En relació amb la feblesa del model neerlandès, s'han citat diversos factors com, per exemple, la manca de coordinació, la confusió administrativa i una organització pobre als municipis en què s'ha aplicat amb menys èxit.

Durant la fase d'implementació del sistema de llicències, les municipalitats i la indústria del sexe es van trobar als tribunals, ja que fins al moment aquesta àrea no estava regulada legalment. Amb tot, aquests conflictes legals no s'han percebut negativament, ja que sempre hi ha qüestions que, per raons pràctiques, no poden ser resoltes amb el diàleg entre les parts i s'han de decidir als tribunals. Aquestes decisions han impulsat positivament la implementació del procés.

7. Resultats

7.1 Resultats a Suècia

Malauradament, no hi ha una resposta senzilla pel que fa als resultats de l'aplicació de la Llei sobre la compra de serveis sexuals a Suècia. Hi ha coneixement sobre la prostitució visible als carrers, i mentre que a Malmö ha augmentat, a Goteborg i a Estocolm ha disminuït. La *revolució tecnològica* segurament ha jugat un paper central durant el període posterior a l'entrada en vigor de la Llei. Les possibilitats de propaganda i de contractació a través d'Internet i dels telèfons mòbils han facilitat l'afluència de clients al mercat *indoor* a Suècia, tal com ha passat a altres països. No es coneix la xifra de dones que han canviat la prostitució al carrer pel mercat *indoor*. No hi ha estudis, ni s'ha fet un seguiment sobre els efectes que la nova Llei ha tingut sobre les prostitutes. Malgrat això, és prou evident que part de la disminució de la prostitució visible es deu a la problemàtica de la droga, als ingressos per tractament o mort, però també a l'extensió dels contactes per telèfon mòbil.

Es va pronosticar que la criminalització comportaria alguns resultats no desitjats, els anomenats *efectes no intencionats*, com són:

a) La marginalització de la prostitució

La prostitució al carrer s'ha reduït, però no se sap amb certesa si aquesta reducció es deu als efectes de la Llei, als tractaments amb metadona, a les malalties o morts, o a les noves tecnologies. L'explicació més probable seria una combinació de tots aquests factors. Tampoc es té coneixement sobre si les prostitutes que van desaparèixer dels carrers el 1998 han migrat cap al mercat *indoor*. S'ha posat de manifest que la dependència de les prostitutes respecte dels proxenetes ha augmentat, ja que no poden treballar tan obertament com abans. En l'àmbit policial, la policia té més dificultats per investigar casos de proxenetisme i tràfic de persones, perquè la prostitució ja no es practica tan lliurement al carrer.

b) L'increment del risc d'atacs, extorsions i altres tipus de delictes

La por a patir atacs s'ha incrementat de manera general. Amb tot, no hi ha proves d'extorsió, ni d'altres tipus de delictes, ni abans ni després de la nova regulació.

c) La criminalització, que perjudica les dones més vulnerables

Segons l'experiència de les dones i la seva opinió, el procés de criminalització les ha afectat negativament. Ara les prostitutes que treballen al carrer han d'atendre més sovint clients especials amb desitjos especials, fet que dificulta fer una *selecció de qualitat* dels clients. A més, els preus han baixat i, per tant, necessiten més clients per a la dosi diària de droga. En resum, per a les prostitutes de carrer, els preus han caigut i la por ha augmentat. D'altra banda, no s'ha pogut determinar com ha evolucionat el mercat *indoor* des de l'entrada en vigor de la nova Llei.

d) Les dificultats per fer complir la llei

En relació amb el compliment de la nova Llei, la principal impressió de la policia i del sistema judicial és que la prohibició ha estat difícil d'aplicar. En primer lloc, el text de la Llei no és clar, és poc precís. En segon lloc, és difícil i laboriós demostrar l'existència d'una activitat submergida. Aportar proves documentals dels acords de relacions sexuals a canvi de diners és complicat i requereix equips tècnics i un seguiment intens. En tercer lloc, s'han acabat els fons extra del primer any. En quart lloc, els tribunals imposen demandes de proves tan estrictes que actualment pocs casos acaben en condemna.

En cinquè i últim lloc, el sistema judicial no dóna prioritat als casos que comporten un delicte castigat amb només sis mesos de presó.

En definitiva, està clar que al cap d'un any que la nova Llei sobre la compra de serveis sexuals entrés en vigor, la prostitució als carrers ha disminuït. Un efecte no previst és que els clients són menys visibles que abans i també que ara cooperen menys per destapar casos de coerció, tràfic de persones o menors que practiquen la prostitució.

Un altre resultat no desitjat és que ara les dones també són menys visibles i, per consegüent, als equips de suport els costen més de trobar. I l'últim efecte no desitjat ha estat que la major presència de policia als carrers probablement ha fet augmentar la dependència de les prostitutes respecte dels proxenetes.

7.2 Resultats als Països Baixos

Cal dir que, un cop la legislació es va aprovar, implementar-la ha comportar alguns problemes. Els bordells il·legals continuen existint, encara hi ha dones que es prostitueixen sota amenaces i subsisteix un mercat del qual la policia no té un coneixement ple. MARIEKE VAN DOORNINCK ho comentava de la manera següent: "L'adequació a la Llei d'una activitat que ha estat il·legal durant tant de temps no s'aconsegueix només modificant el Codi penal; es tracta d'un procés. L'emancipació de les treballadores del sexe que han estat excloses dels drets civils i laborals durant segles acaba de començar. Aixecar la prohibició contra els bordells ha estat el primer pas d'un camí llarg i probablement difícil".

Un dels objectius explícits per despenalitzar la prostitució era augmentar la transparència del sector amb vista a millorar els mecanismes d'informació sobre els proxenetes i les organitzacions de traficants de persones. En aquest sentit, l'investigador HENDRIK WAGENNAR opina que "s'ha iniciat el procés". Les experiències policials suggereixen que la prostitució ha esdevingut més transparent i que actualment és més fàcil imposar ordre sobre els bordells legals. D'una altra banda, a una escala residual encara existeix el que s'anomena *mercat gris*, del qual la policia té un grau inferior d'informació i de control. S'assumeix que les víctimes del tràfic humà estan en aquest *mercat gris*.

Un altre efecte positiu i desitjat de la legalització ha estat que el nombre de bordells s'ha reduït a la meitat. No se sap del cert quina és la situació dels bordells que no han obtingut la llicència, si operen il·legalment o si han tancat definitivament.

Tot i que la majoria de municipis han aplicat la nova legislació amb cert èxit, també hi ha hagut experiències amb resultats no desitjats o negatius:

- L'atenció i la concentració cap al mercat legal va provocar l'augment de dones en situació il·legal durant un breu període a les zones de tolerància.
- Les dones en situació il·legal a les zones de tolerància són víctimes del tràfic de persones humanes o estan sota el control d'intermediaris sense escrúpols.
- Els proxenetes han desaparegut dels bordells i dels locals d'aparadors dels Països Baixos, però se'ls troba a les zones de tolerància, als negocis d'acompanyants i als bars.

Una explicació dels efectes no desitjats als municipis on l'aplicació de la Llei ha tingut només un èxit parcial ha estat la no-implicació de les prostitutes. En aquests casos d'èxit parcial, durant el procés d'implementació no s'ha tingut mai en compte la veu i l'opinió del grup que primer experimenta els canvis de la llei. Les prostitutes no van participar en el debat, en primer lloc per por a perdre l'anonimat i, en segon lloc, per l'existència d'una alta mobilitat en l'activitat, perquè els clients volen *cares noves*.

Un factor addicional ha estat que les parts implicades van tendir, de manera conscient o inconscient, a no considerar aquella informació que complicava la implantació de la nova normativa. La simplificació de les dades tingudes en compte pot generar més tard resultats no desitjats.

8. S'ha solucionat la problemàtica social?

8.1 Suècia

Principalment, la resposta depèn de com es defineixi políticament el fenomen social de la prostitució / compra de sexe. A Suècia els legisladors veuen la prostitució com una forma de violència contra la dona. La qüestió és, doncs, si la Llei sobre la compra de serveis sexuals ha contribuït a la reducció o a l'eliminació de la violència contra la dona, és a dir, de la prostitució. Cal tenir en compte que cap legislació garanteix automàticament assolir els objectius que es proposa i que, addicionalment, comporta efectes secundaris més o menys indesitjats. En aquest sentit, quins efectes no desitjats poden ser políticament acceptables?

Podem assumir que el legislador pot tenir diferents propòsits amb la producció normativa:

- *Legislar de manera efectiva*, és a dir, aconseguir els resultats socials desitjats.
- *Legislar de manera cosmètica (cleansing)*, és a dir, aconseguir parcialment els objectius en reduir la visibilitat pública del problema.
- *Legislar de manera simbòlica*, és a dir, aconseguir uns efectes simbòlics que resulten més importants que els canvis reals que poden aconseguir-se mitjançant el sistema penal.

La pregunta si a Suècia s'ha solucionat el problema social de la prostitució es pot respondre a partir d'allò que els legisladors volien obtenir de la Llei.

- *Legislació efectiva?* No ha aconseguit tots els resultats desitjats. L'aplicació de la Llei ha estat el punt feble de la nova regulació, juntament amb les xifres desconegudes de contacte entre prostitutes i clients, que continuen sent elevades. A més, la Llei ha provocat alguns efectes no desitjats.
- *Legislació cosmètica?* La Llei segurament ha contribuït al fet que les prostitutes i els seus clients no siguin tan visibles al carrer com abans. El nombre de prostitutes al carrer s'ha reduït prop del 41%, però encara queden zones de prostitutes a les tres grans ciutats de Suècia i ara la prostitució té lloc a recintes tancats, *indoor*. A més, la Llei ha provocat alguns efectes no desitjats.
- *Legislació simbòlica?* La Llei ha tingut èxit a sensibilitzar la societat. El govern va vendre la Llei com una normativa que canviaria l'actitud de la gent i el 81% de la població és favorable a la nova legislació. Les campanyes de conscienciació sobre el delicte que suposa la compra de serveis sexuals realitzades per la Unitat per la Igualtat de Gènere han tingut un efecte substancial.

8.2 Els Països Baixos

Als Països Baixos el fenomen social de la prostitució no és vist com un problema sempre que no impliqui la participació de menors o la coerció. La prostitució es veu com una activitat voluntària i la prostitució involuntària es considera crim organitzat.

Quant a la prostitució voluntària, el fet de convertir els antics bordells il·legals, però tolerats, en bordells amb llicència d'activitat ha estat un procés complicat. A causa de les especials condicions de treball, s'han hagut d'adaptar les legislacions de treball, seguretat, impostos i sanitat. Amb tot, la implementació de la nova política neerlandesa no ha estat un èxit generalitzat.

En aquells municipis on hi havia una bona relació i coneixement entre les autoritats municipals i els propietaris dels bordells, la implementació ha estat positiva. Les relacions entre les prostitutes i els propietaris dels bordells s'han modificat, tot i que alguns propietaris han resultat ser millors empresaris que altres. Segons sembla, els serveis que ofereixen els municipis en qüestió de sanitat, seguretat, incendis, etc. han funcionat bé en relació amb les prostitutes, però la coordinació interna entre els diferents serveis del municipi no sempre ha estat eficaç.

A causa de la concentració d'esforços per part de la policia i els departaments socials i de salut en els aspectes legals de la prostitució, encara no s'han destinat recursos a controlar i a fer complir la legislació criminal a les zones *borroses* de la prostitució (negocis d'acompanyants) o als àmbits de prostitució il·legal (bordells il·legals, prostitució fora de les zones de tolerància). Actualment la policia treballa en nous mètodes i concentrarà els seus esforços en el tràfic de persones i en aquesta part *borrosa* de la indústria del sexe.

Quant a la prostitució involuntària (tràfic de persones), als Països Baixos es considera delinqüència organitzada, ja que la prostitució involuntària està prohibida per llei.

S'ha actuat contra la prostitució als carrers amb el resultat que moltes dones sense permís de treball o de residència que abans treballaven als bordells han estat repatriades. Una de les condicions per obtenir la llicència d'activitat d'un bordell és que no es contractin dones sense permís de treball o de residència o que treballin sota amenaces.

Els bordells legals han servit com a fre a la prostitució il·legal. S'espera que els mecanismes d'autoregulació del mercat esvairan les possibilitats de treballar en la prostitució de forma involuntària.

En relació amb les relacions sexuals amb menors d'edat, aquestes noies acostumen a exercir a les zones de tolerància on són fàcilment descobertes per la policia o els serveis socials i sovint són denunciades per les prostitutes adultes perquè no els agrada aquesta competència. Les menors no poden obtenir feina als bordells legals; per tant, l'únic mercat que els queda és el mercat *invisible*, com per exemple el mercat a través d'Internet o als bordells il·legals.

COL-LABORA AMB APUNTS DE SEGURETAT!

La revista *Apunts de Seguretat* vol contribuir a millorar el coneixement dels professionals de la seguretat sobre temàtiques d'especial interès i també a enfortir els lligams i la col·laboració entre responsables polítics i tècnics i especialistes del món acadèmic, social i policial.

En relació amb quines són les temàtiques d'especial interès sobre les quals es poden presentar **propostes de capítols**, es consideren especialment rellevants aportacions sobre el crim organitzat, l'àmbit penitenciari, els canvis jurídics o legislatius, la violència masclista, les bandes juvenils, el terrorisme, i l'organització de la convivència i el civisme i els seus efectes previstos o reals sobre la seguretat. També, les que afrontin des de noves perspectives d'anàlisi de dades estadístiques o policials o que n'aportin de noves. El consell de redacció també resta obert a altres temàtiques que en determinats moments poden ser d'interès prioritari per a la seguretat de Catalunya.

En tots els casos es demana que l'anàlisi s'orienti a afavorir una tasca diària més eficaç i eficient dels professionals de la seguretat, tant des d'un punt de vista preventiu com reactiu, i lligant l'anàlisi teòrica amb la vessant d'aplicació pràctica. I que, en la mesura que sigui possible, porti reculls de bones pràctiques i/o propostes de millora. En aquest sentit, és útil tenir present que la revista s'adreça principalment als comandaments dels cossos i forces de seguretat de Catalunya, i als alcaldes i regidors dels municipis catalans.

Les persones que vulguin col·laborar com **autors/ores d'alguns capítols**, han de fer arribar en suport electrònic un resum (prop de 150 paraules) dels continguts que volen desenvolupar, amb la fitxa adjunta correctament emplenada, a la secretaria de redacció (rmur@gencat.cat i falonso@gencat.cat). Si l'article que proposen és seleccionat per a properes edicions de la revista, es contactarà amb els autors des de la secretaria de redacció per informar-los dels terminis i condicions d'entrega i confirmar la seva disponibilitat.

Una altra forma de col·laborar amb la revista és fer-hi arribar els **suggeriments de millora** sobre el treball fet i/o **propostes de temàtiques concretes a abordar o de textos fonamentals** per a la seguretat, dels quals es considera que caldria fer difusió a Catalunya.

Fitxa col·laboradors/ores
Revista *Apunts de seguretat*

Dades personals

Nom i cognoms:	
Centre de treball:	
Càrrec:	
Adreça electrònica:	
Telèfon de contacte:	

Dades de la col·laboració

Dels següents, empleneu només aquell/s apartat/s que correspongui segons el tipus de col·laboració que proposeu:

I. Si voleu aportar un capítol

Títol sinopsi de l'article proposat	
Paraules clau de l'article proposat	
S'ha publicat anteriorment?	
Indiqueu on i quan s'ha publicat	

II. Si voleu proposar millores

Suggestiment 1	
Suggestiment 2	

III. Si voleu proposar algun text bàsic del qual convé fer difusió/traducció

Títol	
Autor	
Tipus de text (llibre, capítol, etc.)	
Referència bibliogràfica	
Motiu pel qual se'n recomana la difusió a través d' <i>Apunts de Seguretat</i>	

Apunts de Seguretat

Secretaria de redacció
 Gabinet de la Secretaria de Seguretat
 Dept. d'Interior, Relacions Institucionals i Participació
 Pg. de Sant Joan, 39-41. Palauet, 3a planta
 Telèfon: 93 551 29 93 // 93 551 25 22
 A/e: rmur@gencat.cat i falonso@gencat.cat

Apunts de seguretat

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Secretaria de Seguretat

secretaria de redacció:

Ferran Alonso falonso@gencat.cat
Rosa Mur rmur@gencat.cat